

Ne niin sanotut ”pestuumarkkinat”

Palkollisten pestuutapahtumat sanomalehdissä ja muistitiedossa vuosina 1880 - 1920

Iina Ilmonen

Pro gradu -tutkielma

Suomen historia

Historian ja etnologian
laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2018

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Iina Ilmonen	
Työn nimi – Title Ne niin sanotut ”pestuumarkkinat”. Palkollisten pestuutapahtumat sanomalehdissä ja muistitiedossa vuosina 1880 – 1920	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2018	Sivumäärä – Number of pages 131
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Pestuumarkkinat pohjautuvat keskiaikaan, jolloin Ruotsin ja Suomen yhteisen ajan varsinaiset palkkaussäännöt luotiin. Kyseessä oli patriarkaalinen tapa ja pestuumarkkinoita vietettiin vielä 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Erityisesti Hämeen ja Savon alue oli kuuluisa pestuutapahtumistaan, joissa niitä pidettiin paljon. Tilaisuus sijoittui yleensä syyskuun ja lokakuun vaihteeseen ja tarkempi pitoajankohta vaihteli paikkakunnittain. Pestuumarkkinoiden pääasiallinen tarkoitus oli toimia isäntien ja palkollisten välisenä kohtauspaikkana, jossa isännät pestasivat piiat ja rengit vuodeksi palvelukseensa. Pestisopimuksen vahvistukseksi palkolliselle annettiin pestiraha.</p> <p>Pääasiallisena lähteenäni olin käyttänyt Historiallisen sanomalehtikirjaston sanomalehtiä (n=511). Toissijaisena lähteenäni hyödynsin Kansanperinteen arkiston muistitietoäänitteitä (n=58). Pro gradu -tutkielman aikarajaus sijoittuu vuosiin 1880 – 1920. Tutkin miten pestuumarkkinoista kerrottiin ja millaiseen sävyyn pestaustilaisuudesta kirjoitettiin sanomalehdissä. Selvitin niin ikään, menettivätkö pestaustapahtumat alkuperäisen pestausluonteensa vai muuttuivatko ne huvittelu- ja myyntitilaisuuksiksi. Tutkin myös pestuutapahtumien levinneisyyttä. Lisäksi työssä havainnollistetaan vuoden 1865 palkkaussäännön sekä pestuumarkkinoiden välistä yhteyttä ja pyritään selventämään millaiset isännät ja palkolliset pestuutalaisuuksissa kävivät.</p> <p>Pestuutapahtumia pidettiin laajoilla alueilla Suomessa ja sitä kohtaan esitettiin paljon kritiikkiä. Arvostelua herätti se, että tietyillä paikkakunnilla tilaisuus sijoittui sunnuntaille jumalanpalveluksen aikaan. Niin ikään pestaustoiminnan harjoittamista kirkon läheisyydessä kritisoitiin. Kritiikkiä aiheuttivat edelleen järjestyshäiriöt, joista juoppous nousi kaikkein huomattavimmaksi. Lisäksi pestuutalaisuuksissa harjoitettiin myynti- ja huvittelutoimintaa paikkakuntakohtaisesti. Työväenlehdissä pestuumarkkinoita pidettiin orjamarkkinoina ja pestuutapahtumat liittyivät sosialistisissa sanomalehtikirjoituksissa palkolliskysymykseen, joka sisälsi voimassa olleen vuoden 1865 palkkaussäännön sekä palkollisten oloihin liittyneet asiat. Palkkaussääntö tulisi poistaa, sillä se rajoitti palkollisten elämää ja asetti heidät isäntien määräysvallan alaiseksi. Sanomalehtiaineistossa toivottiin tilaisuuden lakkauttamista tai edes sen siirtämistä arkipäiväksi. Tilanne johti siihen, että pestuumarkkinoita yritettiin lopettaa monilla eri paikkakunnilla – tuloksetta.</p>	
Asiasanat – Keywords Pestuumarkkinat, pestimarkkinat, pestuupyhät, orjamarkkinat, palkkaussääntö, palkollisasetus, palkolliskysymys, 1800-luku, 1900-luku, sosialismi, patriarkaalisuus, isäntä, palkolliset, palvelusväki, palvelijat, vuosisopimus	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston JYX-tietokanta	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1. PESTUUMARKKINAT JA PALKKAUSSÄÄNTÖ	1
1.2. AIKAISEMPI TUTKIMUS	3
1.3. TUTKIMUSAINESTO, LÄHDEKRITIIKKI JA METODIT	7
1.4. AIKARAJAUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	13
2. PALKKAUSSÄÄNTÖ PALKOLLISTEN ELINOLOSUHTEIDEN SÄÄTELIJÄNÄ	14
2.1. KETKÄ ETSIVÄT PESTIÄ VUODEKSI? PALVELUSVÄEN MÄÄRITTELY	14
2.2. PALKOLLISLAINSÄÄDÄNNÖN KEHITYS.....	16
2.3. PESTAUKSEN KULKU PALKKAUSSÄÄNNÖN MUKAISESTI.....	21
3. MITEN PESTUUMARKKINAT ILMENIVÄT TUTKIMUSAINESTOSSA	23
3.1. PESTUUMARKKINOIDEN ALUEELLINEN JAKAUTUMINEN.....	23
3.2. PESTUUMARKKINOIDEN VUOSITTAINEN JAKAUTUMINEN SANOMALEHTITIE TOJEN PERUSTEELLA.....	26
3.3. PESTUUMARKKINAT TUTKIMUSAINESTON VALOSSA	28
4. PESTUUMARKKINAT PAIKALLISYHTEISÖSSÄ – KÄVIJÄT JA MARKKINAHENKISYYS 34	
4.1. PESTUUMARKKINOIDEN PAIKKA PAIKALLISYHTEISÖJEN MUIDEN TILAISUUKSIEN JOUKOSSA.....	34
4.2. MILLAISET ISÄNNÄT JA PALKOLLISET KÄVIVÄT PESTUUTAPAHTUMISSA.....	38
4.3. PESTUUMARKKINAT KANSANHUPINA	46
5. JÄRJESTYSHÄIRIÖT PESTUUMARKKINOILLA	54
5.1. JÄRJESTYSHÄIRIÖIDEN JAKAUTUMINEN	54
5.2. ALKOHOLIN MYYNTI JA JUOPUMUS	57
5.3. VUODEN 1907 KATUMELLAKAT PESTUUPYHIEN AATTOINA	65
5.4. VÄKIVALLANTEOT JA HENKIRIKOKSET	70
5.5. PESTIHUIJAUKSET JA VARKAUDET	74
6. PESTUUMARKKINOIDEN KRITIIKKI POHJANA PESTUUMARKKINOIDEN LOPETTAMISELLE	79
6.1. SANOMALEHDISSÄ PESTUUMARKKINOITA KOHTAAN ESITETTY KRITIIKKI	79
6.2. TYÖVÄENLEHTIEN NÄKÖKULMA PESTIMARKKINOIHIN ORJAMARKKINOINA	86
6.3 PESTUUMARKKINAT PALKOLLISKYSYMYKSEN KESKIÖSSÄ	93
6.4. SANOMALEHDISSÄ ESITETYT PESTUUMARKKINOIDEN LOPETTAMISYRITYKSET JA NIIDEN TEHOTTOMUUS	102

7. JOHTOPÄÄTÖKSET	108
LÄHDELUETTELO:	113
LIITTEET:	124
LIITE 1	124
LIITE 2	129
LIITE 3:.....	130
LIITE 4.....	131

1. JOHDANTO

1.1. PESTUUMARKKINAT JA PALKKAUSSÄÄNTÖ

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee pestuumarkkinoita sekä maalaispalkollisten pestaamista ajanjaksolla 1880 – 1920. Idean pestuumarkkinoiden tutkimisesta sain edesmenneeltä isoisältääni, joka kertoi siskojensa toimineen piikoina ja käyneen pestautumassa palvelukseen pestuumarkkinoilla Joutsassa ja Tuusulassa. Koska aikaisempaa pestuumarkkinoihin ja niiden oheistoimintoihin keskittyvää tutkimusta ei Suomessa ole tehty, aihe sopii tutkimuskohteeksi. Lisäksi aihe kytkeytyy osittain palkolliskysymykseen, joka oli osa laajempia teollistumiskauteen kytkeytyviä yhteiskunnallisia ja sosiaalisia kysymyksiä. Kyseessä oli suomalainen vanha perinne, jonka juuret juontuivat aikaan, jolloin palkollisten tuli pestautua vuodeksi isännän palvelukseen – eli peräti keskiajasta asti.¹ Pestuumarkkinoita järjestetään vielä nykyään syyskuun ensimmäisenä viikonloppuna Rautalammilla, vaikka tilaisuuden alkuperäinen tarkoitus näkyy enää nimessä ja kyseessä ovat tavalliset markkinat. Samoin Elimäellä pidetään joka vuosi pestoomarkkinoita syyskuun toisena viikonloppuna – markkinahengessä, vanhaa perinnettä kunnioittaen.

Pestuutapahtumien nimitykset ovat vaihdelleet kansan suussa. Nykyään tunnettuja ilmauksia tilaisuudesta ovat pestuumarkkinat², pestoomarkkinat³ tai pestimarkkinat⁴. Yleisemmin palvelusväen pestuutapahtumaa nimitettiin pestuumarkkinoiksi⁵ tai pestuupyhiksi⁶. Molemmat tarkoittivat suuren väkimäärän kokoontumista pestautarkoitukseen tietylle paikalle tiettyyn aikaan ja molempiin kuului muuta kaupankäyntiä ja oheistapahtumia. Piikojen ja renkien pestaaminen vuosipalvelukseen oli paikkakunnilla usein keskitetty määrättyyn aikaan ja sovittuun paikkaan. Tällaista pestaamismuotoa käytettiin yleisesti vielä 1800-luvun aikana ja 1900-luvun alussa,

¹ Sarmela 2007, 212.

² Vilkuna 1989, 260.

³ Oksanen 1985, 350.

⁴ Laurinmäki 1957, 396.

⁵ Mäkelä-Alitalo, 2004, 293.

⁶ Vilkuna 1989, 228.

vaikka sitä kohtaan esitettiin kritiikkiä ja parannusehdotuksia, kuten esimerkiksi Elimäellä.⁷

Pestuumarkkinoita järjestettiin syksyisin eri puolilla Suomea, erityisesti hämäläis – savolaisilla alueilla.⁸ Niiden järjestämisajankohta vaihteli paikkakuntaakohtaisesti, mutta yleisemmin ne sijoittuivat syyskuuhun ja lokakuun alkuun. Lokakuun loppu oli jo liian myöhäistä aikaa markkinoille, sillä palkollisten oli otettava uusi pesti ja muutettava uuteen taloon pyhäinpäivänä loka-marraskuun vaihteessa. Pestuumarkkinat saatettiin järjestää paikkakuntaakohtaisesti joko kertaluontoisena tapahtumana tai kolmena sunnuntaina peräkkäin, kuten esimerkiksi Savon alueella.⁹ Markkinoiden tarkoituksena oli toimia kokoontumispaikkana vuoden palveluksesta vapautetuille palkollisille sekä palvelusväkeä etsiville isännille. Palkolliset myivät tilaisuudessa ”nahkansa” isännälle tai emännälle seuraavaksi vuodeksi ja saivat itselleen vastineeksi pestirahan.¹⁰

Pestuaikaa ja määräysten mukaista pestin ottamista säänneltiin palkkaussäännöissä, joissa määriteltiin isännän ja palvelijan välinen suhde, joka oli patriarkaalinen.¹¹ Isännän ja palkollisen välinen suhde oli epätasa-arvoinen, sillä työvoimaa yritettiin kontrolloida ja heidän elämäänsä valvottiin. Lisäksi palkollisten tuli kunnioittaa isäntäänsä.¹² Ensimmäiset palkkaussäännöt luotiin aikana, jolloin palkollisista oli pulaa. Niitä on annettu vuosina 1664, 1686, 1723, 1739 ja 1808 ja ne heijastelevat Ruotsin ajan aikaista palkollispolitiikkaa.¹³ Viimeinen palkollisasetus säädettiin Suomen ollessa autonominen osa Venäjää vuonna 1865. Kaikkiaan ne olivat voimassa peräti 258 vuoden ajan. Näissä säädöksissä oli määrätty oikea pestinottoaika, palvelusaika, palkkaus sekä se miten pesti lyötiin lukkoon. Varhaisimmat säädökset käsittelivät vielä palkollisten muutto-oikeutta. Lisäksi niissä oli määritelty oikeudellinen asema niin isännille kuin palkollisille.¹⁴ Palkkaussäännöt ovat olleet vahvasti mukana muokkaamassa suomalaista pestuperinnettä. Esimerkiksi vuoden

⁷ Oksanen 1985, 378–379; Sarmela 2007, 212–213.

⁸ Vilkuna 1989, 260.

⁹ Sarmela 2007, 212 – 213.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Kallio 1913, 24.

¹² Karonen 2002, 13, 16.

¹³ Kallio 1913, 19, 39.

¹⁴ Rahikainen 2006, 10 – 11, 18 sekä palkkaussääntö 1865.

1865 palkkaussäännössä mainittiin vain laillinen pestuaika, muttei sitä miten ja missä palkollisten pestaaminen tapahtui.¹⁵

1.2. AIKAISEMPI TUTKIMUS

Suomalaisen agraarihistorian tutkimuksissa oli keskitytty kuvaamaan suomalaisen maatalouden kehittymistä talonpoikais- ja torpparitutkimuksien yhteydessä. Talonpoikia koskevissa tutkimuksissa saatiin kosketus lisäksi muuhun maataloustyöväestöön ja heidän elinolosuhteisiinsa, sillä maatalous vaati aikoinaan paljon manuaalista ihmistyövoimaa. 1900-luvun alusta ja 1800-luvun loppupuolelta löytyi suhteellisen vähän historiantutkimusta koskien maalaispalkollisia. Palkollisiin kytkeytynyt historiantutkimus oli rajautunut 1600- ja 1700-luvulle ja päättynyt tavallisesti viimeistään 1800-luvun alkupuoliskoon. Tätä varhaisempaa aihetta ei ole lähteiden puuttuessa paljoakaan tutkittu, sillä palvelijoista kertovaa asiakirja-aineistoa on säilynyt suhteellisen vähän. 1900-luvun aikana on julkaistu tutkimuksia, jotka ovat sisältäneet erinäisiä tietoja palkollisista, mutta heidät on esitetty tutkimuksessa ikään kuin sivutuotteina varsinaisen tutkimusteeman ohessa.¹⁶ Esimerkiksi Arvo. M. Soininen tutki teoksessaan *Vanha maataloutemme; Maatalous ja maataloustyöväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle* suomalaisen maatalouden talouskehitystä sekä maatalouteen yhdistyneitä muutoksia. Soinisen tutkimus toimi eräänlaisena yleisteoksena, jonka avulla voidaan muun muassa luokitella suomalaista maataloustyöväestöä. Teos osoittautui tässä työssä tärkeäksi, sillä sen avulla saatiin tietoa maatalouden varsinaisesta työväestä ja heidän eroistaan.¹⁷

Suomalaisen maatalouden historian kattavampia yleisteoksia ovat Suomen maatalouden historian kolme ensimmäistä osaa. Niistä tässä työssä hyödynnetään kahta ensimmäistä eli Viljo Rasilan, Eino Jutikkalan sekä Anneli Mäkelä-Alitalon toimittamaa teosta *Suomen maatalouden historia I* sekä Matti Peltosen toimittamaa teosta *Suomen maatalouden historia II*. Teoksissa oli tarkoituksenaan kuvata maataloudessa tapahtunutta mullistusta niin työtapojen kuin elämisen suhteen.

¹⁵ Palkkaussääntö 1865.

¹⁶ Wilmi 1991, 13–14, 16.

¹⁷ Soininen 1974, 5, 36, 40.

Ensimmäinen osa jäi kyseisen tutkimuksen aikarajauksen ulkopuolelle, joten sitä käytettiin tutkimuksen taustoittamisessa. Erityisesti Jorma Wilmin kirjoittama osio *Palkolliset ja tilaton väestö* antoi arvokasta tietoa laillisista pestautumisajankohdista 1600-luvulla sekä hiukan pestirahasta.¹⁸ Teossarjan toisessa osassa erityisesti Ann-Catrin Östmanin osio *Mekanisoinnin ensimmäinen aalto* antoi tärkeää yleistietoa niin palkollisen määrittelystä kuin heidän työstään sekä sukupuolittuneesta työnjaosta. Hyödynsin Östmanin tietoja palkollisista taustoittaessani palkollisen käsitettä.¹⁹ Yksi talonpoikaishistorian yleisteoksista oli Pentti Viidan teos *Suomen talonpoika, Suomen talonpoika 800 – 2010*, jossa Viita tarkasteli suomalaisten talonpoikien historiaa muun muassa heidän toimeentulonsa näkökulmasta. Teos ei varsinaisesti keskittynyt palkollisväestöön, mutta sen avulla saatiin tietoa mitä elinkeinosäädös vuodelta 1879 merkitsi palkollisväestölle.²⁰ Hyödynsin tätä tietoa taustoituluvussa 2.2 jossa käsiteltiin palkollisten elämää säädelleitä palkollislainsäädäntöjä.

Palkolliskysymyksiä sekä palkkaussääntöjä on tutkittu sekä Suomessa että Ruotsissa jonkun verran. Ruotsissa palkolliskysymyksiin perehtyivät jo 1700- ja 1800-luvulla Johannes Kraftman ja A.O. Winroth.²¹ 1700-luvulla Anders Chydenius kritisoi merkantilistista palkollispolitiikkaa kilpakirjoituksessaan *Maastamuutto*, jossa hän käsitteli muun muassa palvelusväen keskuudessa vallinnutta muuttoliikettä. Ainakin palkkaussääntöjä käsittelevissä tutkimuksissa Chydenius oli yksi auktoriteeteista ja Chydeniukseen oli esimerkiksi viitannut Jorma Wilmi omassa väitöskirjassaan, joka koski 1700-luvun alkupuolen isäntäväkeä ja palvelusväen pitoa. Lisäksi Topi Kallio viittasi Anders Chydeniukseen väitöskirjassaan, joka käsitteli palkolliskysymyksiä 1700-luvun Suomessa.²² Vuonna 1912 ilmestyi Karl Petanderilta palkolliskysymyksiä koskenut tutkimus *De nationalekonomiska åskådningarna i Sverige sådan de framträda i litteraturen i 1718–1765*, joka käsitteli aihetta erityisesti merkantilistisista näkökulmista. Lisäksi 1980-luvun loppupuolella Börje Harnesk käsitteli 1700-luvun ja 1800-luvun Ruotsin palvelusväkeä omana maatalouteen kuuluneena väestöryhmänä teoksessa *Legofolk, Drängar, pigor och bönder i 1700- och 1800-talens Sverige*.²³ Tiedostin ruotsalaisen tutkimuksen olemassaolon, sillä oli tärkeää

¹⁸ Wilmi 2003, 226–227.

¹⁹ Östman 2004, 55–62.

²⁰ Viita 2012, 79 – 80.

²¹ Wilmi 1991, 15, 17.

²² esimerkiksi Kallio 1913, 46.

²³ Wilmi 1991, 17, 24.

ymmärtää pestuumarkkinat osana 1700-luvun merkantilistisen palkollispolitiikan jatkumoa ja sen jäänteinä erityisesti vuosisopimusten suhteen. Vaikka tutkittavan aikakauden yhteiskunta poikkesi varhaismodernin ajan Ruotsista.

Suomessa palkollispolitiikan tutkimuksia on alkanut ilmestyä 1900-luvun alkupuolella. Itselleni tärkeänä taustoittajana palkollispolitiikkaan toimi Topi Kallio, joka käsitteli vuonna 1913 ilmestyneessä väitöskirjassaan *Palvelijapolitiikasta Suomessa 18 vuosisadalla* Ruotsin vallan aikaista 1700-luvun palkollispolitiikkaa. Hän tarkasteli kysymystä niin Ruotsin lakien kuin taloudellisten lähtökohtien mukaisesti ja analysoi itse palkkaussääntöjä ottaen huomioon erityisesti Suomen paikalliset olot.

Silti tutkimusta, jossa olisi suomalaista pestuumarkkinaperinnettä tai palkollisten pestautumista, ei ole aiemmin Suomessa tehty.²⁴ Itse pestin ottamista saatettiin sivuta suomalaisen maatalouden historiassa tai maanviljelystä kertovissa tutkimuksissa.²⁵ Matti Sarmelan laatimassa *Suomen perinneatlassessa* Sarmela tiivisti tietoja pestuutapahtumasta sekä tarkasteli markkinoiden levinneisyyttä. Niin ikään Kustaa Vilkuna on käsitellyt tiiviisti niin pestuumarkkinoita kuin pestuupyhiä teoksessaan *Vuotuinen ajantieto*, josta sain tietoa tapahtumien pitoaikojen ja keskittymisalueen suhteen. Itse maalaispalkollisten pestauksia on sivuttu jonkun verran naispalkollisia koskevissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Marjatta Rahikaisen toimittamassa teoksessa *Työteliäs ja uskollinen, naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään* mainittiin pestautuminen lyhyesti. Edellä mainittu teos pureutui naispalkollisten työhön ja elämään ja kertoi laajasti palveluspakosta. Erityisesti Anu Pylkkäsen kirjoitus *Naispalvelijoiden oikeudellinen asema 1664-1922* antoi tiivistetysti tietoa naispalkollisten oikeudellisesta asemasta kyseisellä ajanjaksolla. Naispalkollisten elämää ja työnkuvaa käsitteli niin ikään Tiina Miettisen teos *Piikojen valtakunta: nainen, työ ja perhe 1600 – 1700-luvulla*, joka sisälsi lisäksi tiivistelmänä tietoa palkollisia koskeneista palkollisasetuksista.

²⁴ vrt. merimiesten pestauksesta tehty tutkimus. Esimerkiksi: Ojala, J & Frigren, P & Eloranta, J. (2014). Lönade det sig att gå till sjöss? Arbetarnas löner till sjöss och på land i 1800-talets Sverige och Finland. *Historisk Tidskrift*, 134(3), 2-29.

²⁵ esimerkiksi Wilmi 2003, 226 – 227.

Jorma Wilmi käsitteli väitöskirjassaan *Isäntäväet ja palvelusväen pito 1600-luvulla ja 1700-luvun alkupuolella* palvelusväen pitoa taloudellispohjaisista lähtökohdista. Hän tutki laajasti valtion harjoittamaa palveluspolitiikkaa aina palkollisasetuksista lähtien ja analysoi monipuolisesti pestuutapahtuman luonnetta sekä pestaamisajankohtia. Samoin Wilmi pohti palkollisille annettavan pestirahan suuruutta sekä sen olemusta palkollisen palkan lisänä.

Toivo Nygård puolestaan käsitteli teoksessaan *Suomen palvelusväki 1600-luvulla: palkollisten määrä, työ, palkkaus ja suhteet isäntäväkeen* monipuolisesti palkolliskysymyksiä, aina palkollisten elämän säätelystä pestaamiseen ja palvelusaikaan. Hän käytti palkollisten oikeudellista ja yhteiskunnallista asemaa kuvatessaan apunaan palkkaussääntöjä sekä niitä edeltäneitä maanlain säännöksiä.²⁶ Nygård on keskittynyt niin ikään irtolaisuuden kontrollointiin teoksessa *Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa*, irtolaisuutta koskeneiden säädösten, kuten palkkaussääntöjen avulla. Samanlaista teemaa hän käsitteli teokseen *Arjen valta: Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalista järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v.1450 – 1860)* artikkelissaan, jossa hän käsitteli palkollislainsäädäntöjen patriarkaalista luonnetta. Pro gradu -tutkielmani suhteen oli tärkeä ymmärtää kyseisten säädösten isäntävaltainen järjestelmä, sillä palkolliset olivat isännän valvonnan alaisia.²⁷

Silti tärkein tutkimuskirjallisuuteni aines koostui paikallishistoriallisista teoksista. Hain näistä vahvistusta sekä lisätietoa aluekohtaisiin ja paikkakunta-kohtaisiin pestuumarkkinoihin. Erityisen arvokkaita ne olivat tutkittaessa niitä paikkakuntia, joilla tutkimusaineistoni perusteella on pidetty pestuumarkkinoita. Esimerkiksi Eeva-Liisa Oksanen kirjoitti teoksessaan *Elimäen historia* alaluvun verran paikkakunnan pestoomarkkinoiden toiminnasta ja niitä kohtaan esitetystä kritiikistä. Samoin Erkki Markkasen toimittamassa *Hartolan kirjassa* kuvattiin jonkun verran paikkakunnalla vietettyjä pestuupyhiä Koskipäässä.²⁸ Lisäksi Matti Räsäsen toimittama *Kuopion tori* antoi lisätietoa Kuopion pestuupyhistä sekä pestuumarkkinoiden levinneisyydestä. Paikallishistoriat antoivat tietoa siitä, oliko pestuumarkkinoilla ollut jotain merkitystä paikallisella tasolla vai jäikö aihe kokonaan paikallishistorioiden ulkopuolelle.

²⁶ Nygård 1989, 98.

²⁷ Nygård 2002, 158–159.

²⁸ Kaartinen 1979, 250–251.

Kaikissa paikallishistorioissa pestuutilaisuutta ei mainittu, sillä tilaisuutta ei ollenkaan mainittu paikkakunnan markkinoista tai toripäivistä kertovien lukujen alla, eikä paikkakunnan perinteiden osiossa. Aineistoni mukaan joillain paikkakunnilla on silti pidetty pestuutapahtumia, joten oli hyvin todennäköistä, etteivät paikallishistoriateoksien tekijät nähneet tilaisuutta merkitykselliseksi tai muutoin olleet omassa lähdeaineistossaan ilmiötä kohdanneet. Esimerkiksi Orimattilasta käytiin monesti *Orimattilan historia II:n* mukaan pestaamassa palkolliset Lahden pestuumarkkinoilta, eikä teos mainitse Orimattilan pestuutapahtumasta, vaikka sanomalehtiaineistosta ja muistitiedosta löytyi kyseisen paikkakunnan pesti- ja orjamarkkinoita käsittelevää aineistoa.²⁹

1.3. TUTKIMUSAINEISTO, LÄHDEKRITIIKKI JA METODIT

Saadakseni yleisen näkökulman pestuumarkkinoihin ja pestuuseen, käytin ensisijaisena alkuperäislähteenäni suomenkielisiä sanomalehtiä.³⁰ Ruotsinkielinen sanomalehdistö karsiutui pro gradu -tutkielmasta pois, sillä hakusanalla ”stadsplan marknad”³¹ ei löytynyt hakutuloksia Historiallisessa sanomalehtikirjastossa. Pohja-aineistona oli Historiallisen sanomalehtikirjaston sanomalehtiaineisto, josta varsinainen tutkimusaineisto valikoitiin käyttämällä suomenkielisiä hakusanoja. Hakusanoina ovat olleet ”pestuumarkkina”, ”pestuupyhä”, ”pestmarkkina” sekä ”pestimarkkinat”. Lisäksi lisäsin hakusanojen joukkoon termin ”orjamarkkina”, sillä sana toistui monissa lehtikirjoituksissa. Ilmaisuihin valitsin erityisesti työväenlehtien suhtautumista markkinoilla tapahtuvaan pestaamiseen. Koin käytetyt hakusanat riittäviksi tutkimuskysymysten selvittämiseen, koska tarkoituksena oli selvittää, kuinka pestuumarkkinoita käsittelevä sanomalehtikirjoittelu kuvasti käsityksiä pestuumarkkinoista, ja niitä taustoittavista yhteiskunnallisista jännitteistä ja aatteista.

Aineisto koostui 511 sanomalehtikirjoituksesta, joten määrällisesti se oli riittävä sekä kattava. Sanomalehtien korkea määrä riitti yleistysten tekemiseen ja tutkimuskysymysten selvittämiseen. Sekä pienet että suurlevikkiset lehdet olivat edustettuina tutkimuksessa, sillä käytin sanomalehtiä kattavasti koko Suomen alueelta

²⁹ Syrjö 1976, 346; (Utisia maaseudulta) Uusi Suometar, 14.08.1898, nro 186, s. 3 ja (Orjamarkkinat, kirjoittanut Palwelija) Työmies, 08.09.1910, nro 206, s. 2 sekä Kper AK/5340.

³⁰ kts. liite 1

³¹ hakusana peräisin Svenska Akademiens ordbok:sta

hakusanarajausten antamien tulosten mukaisesti. Muodostin sanomalehtien suhteen perusjaon porvarillisten ja työväenlehtien välille, sillä tein tutkimuksessani jakoa niiden kahden suhteen. Syynä tähän olivat lehtien aatteelliset ja poliittiset linjaukset, sillä esimerkiksi sosialistiset sanomalehdet ovat olleet vahvasti puoluesidonnaisia. 1860 – 1930-luvulla sanomalehdistöön vaikuttivat puoluepolitiikan lisäksi erilaiset aatteet. Lisäksi lehdet olivat sidonnaisia julkaisupaikkakuntaansa eli ne olivat aluetietoisia. Sanomalehdet olivat lisäksi hyödyntäneet erottelua poliittisen identiteettinsä perusteella jakamalla itsensä ”meihin” ja ”niihin”.³² Sanomalehtien jaottelulla aioin erotella paikkakuntakohtaisia ja lehtikohtaisia mielipiteitä saman alueen työväenlehtien ja porvarillisten lehtien kesken. Työväenlehdistö kukoisti suurlakkovuosista itsenäistymiseen asti. Vuoden 1905 suurlakon seurauksena työväenlehtiä perustettiin yhä enemmän ja lopulta vuoden 1906 lopussa vain Kuopion läänistä puuttui työväenpuolueen oma sanomalehti.³³ Työväenlehtien nousu päättyi vuoden 1918 helmikuussa, sillä sosialistiset sanomalehdet määrättiin lakkautettavaksi Mannerheimin käskystä. Syynä lakkautukseen oli sisällissota.³⁴

Sanomalehtikirjoitukset eivät kertoneet kaikkea, vaan ne olivat sidoksissa lehtien omistaja- sekä vaikuttajaryhmään, mikä on voinut vaikuttaa vahvasti lehden sisältöön.³⁵ Tarkasteltavana olevana ajanjaksona sanomalehtiä pidettiin tärkeinä tiedotusvälineinä, joiden tehtävänä oli muokata mielipiteitä.³⁶ Erityisesti työväenlehdet olivat eräänlaisia aseita itse sosialistiselle aatteelle sekä puolueelle, ja esimerkiksi Työmies-lehti oli puolueen osittaisessa omistuksessa. Lehdille annettiin puolueen taholta muun muassa aatteellista ohjausta, vaikka sanomalehdet pyrkivät toimimaan puolueesta riippumattomana osana.³⁷ Sanomalehdet ovat lähteenä subjektiivisia.

Sanomalehti uutisten ja uutiskomenttien laatijat olivat usein korkeasti koulutettuja henkilöitä, jotka olivat vahvasti mukana yhteisöjen elämässä. Ne eivät välttämättä kuvanneet parhaalla tavalla tavallisten kansalaisten elämää, sillä Päiviö Tommilan

³² Vuorio 2009, 56, 59 – 60, 62, 68

³³ Nygård 1987, 20, 25

³⁴ Salokangas 1987, 176 – 177

³⁵ Tommila 1974, 12–13.

³⁶ Leino-Kaukiainen 1988, 430.

³⁷ Tommila & Salokangas 1998, 71.

sekä Raimo Salokankaan teoksessa *Sanomia kaikille; Suomen lehdistön historia* kerrottiin, kuinka sanomalehdistö alkoi vaatia lukijoiltaan asiantuntemusta.³⁸ Lehtiä pyrittiin luokittelemaan lukijakunnan perusteella, sillä sanomalehtien alkuperäisen kohderyhmän eli eliitin jälkeen sanomalehdet levisivät kaikkiin kansankerroksiin. Esimerkiksi talonpojille tarkoitettujen sanomalehtien sisälsivät paljon valistushenkisiä kirjoituksia.³⁹ Pro gradu -tutkielman sanomalehtiaineisto sisälsi uutisten lisäksi muun muassa kommentoivia artikkeleita, kirjeitä, pakinoita, yleisönosaston kirjoituksia, kuulutuksia sekä ilmoituksia.⁴⁰ Näiden lisäksi aineistossa oli jonkun verran kertomuksia, tarinoita ja muita kirjoituksia. Sanomalehtiin kirjoitettiin maaseutukirjeitä, joiden kirjoittamisesta vastasivat usein muun muassa opettajat ja papit, mutta niin ikään tavalliset ihmiset kirjoittivat niitä. Suomenkieliset sanomalehdet saivat yhteyden lukijakuntaansa näiden sanomalehtikirjeiden välityksellä vielä 1910-luvulla.⁴¹

Tutkimuksessa käytetyt lehtikirjoitukset soveltuivat yleisen mielipiteen selvittämiseen, kun erilaisten kirjoitustyyppien lähtökohdat ymmärrettäisiin ja tekstejä analysoitaisiin perusteellisesti ja kirjoitusten tarkoitusperiä arvioitaisiin kriittisesti. Tekstejä ei liioin tulisi tarkastella täydellisenä totuutena tai kaikkien suomalaisten mielipiteitä kuvaavana tulkintana, vaikka yleisö on voinut kirjoittaa sanomalehtiin. Sanomalehtiä tutkimusmateriaalina käytettäessä on tiedostettava, että kirjoituksiin, erityisesti lukijakirjeisiin, pakinoihin sekä mielipidekirjoituksiin voi sisältyä kirjeuutisten ja mielipidekirjoitusten kaltaista kommentoivaa ainesta, minkä perusteella sanomalehdet ovat oivallisia mielipidelähteitä tähän tutkimukseen. Päiviö Tommilan mukaan ei ollut olemassa eroa kommentin, eli mielipiteellisen sisällön sekä uutisen suhteen, koska jo pelkkä uutisen valitseminen pitäisi sisällään mielipiteen.⁴² Tommilan mielestä sanomalehti oli ennen kaikkea mielipidelähde.⁴³ Olin tiedustanut sanomalehtikirjoitusten sisältävän mielipideainesta, jotka eivät muodostaisi täydellistä totuutta aiheesta, minkä vuoksi en ilmaisisi näitä mielipiteitä totuuksina, enkä muodostaisi kokonaiskuvaa pestuumarkkinoita koskevista käsityksistä ainoastaan

³⁸ Tommila & Salokangas 1998, 79 – 80.

³⁹ Vuorio 2009, 76 – 77.

⁴⁰ muun muassa kuulutuksia ja ilmoituksia aineistossa oli 21.

⁴¹ Tommila & Salokangas 1998, 46.

⁴² Tommila 1988, 229.

⁴³ Tommila 1974, 12.

sanomalehdistön perusteella. Lehtikirjoitukset olivat eräänlainen kehys, jota täydennettiin muiden lähteiden avulla. Tommilan mukaan tällaisia lähteitä voivat olla muun muassa haastattelukokoelmat tai valtiopäivien asiakirjat.⁴⁴

Toisena alkuperäislähteenäni käytin muistitietohaastatteluita. Eli Kansanperinteen arkiston muistitietoäänitteitä pestuutapahtumista ja pestuusta eri puolilta Suomea. Haastatteluaineiston avulla saisin kokemuksellista käsitystä pestuumarkkinoista ja pestauksesta sekä tietoja pestuutapahtumien paikkakunnista ja järjestämispaikoista. Muistitietoaineistossa oli 58 eri muistelijan haastattelut pestuutapahtumista. Haastattelujen tallentaminen toteutettiin 1950 – 1980-lukujen aikana ja ne sijoittuvat professori Erkki Ala-Könnin tallentamaan A-K -kokoelmaan sekä yleiskokoelmaan, johon kuului useita tallentajia. Molemmat kuuluivat Kansanperinteen arkiston äänitekokokoelmaan. Ala-Könni on tallentanut muun muassa perimätietoa ja yleiskokoelman tallentajat ovat keränneet tietoa esimerkiksi yhdistystoiminnasta tai juhla-, leikki- sekä huviperinteestä.⁴⁵

Kulttuurintutkija Alessandro Portellin mukaan muistitieto kertoisi jälkipolville enemmän tapahtumien merkityksistä haastateltavalle tai haastattelijalle, kuin itse tapahtumista.⁴⁶ Muistitieto on subjektiivista ja se sisältää tietoja siitä mitä muistelijat uskoivat, mitä he halusivat kokea tai mitä he olivat tekemässä kyseisellä kerronnan hetkellä. Subjektiivisuus tulisi erityisesti ottaa huomioon tutkimusta tehdessä.⁴⁷ Muistitiedon kerääjän tai tutkijan rooli olisi hyvä ymmärtää, sillä haastattelu tapahtui, koska kerääjä oli sen päättänyt. Lisäksi haastateltavat ovat saattaneet kertoa niitä asioita, joita ovat ajatelleet muistitiedon kerääjän haluavan kuulla ja ovat toisin sanoen saattaneet valikoida kerrottavia asioita sen mukaisesti.⁴⁸ Muistitietoaineistossa muistelijat ovat syntyneet 1880 – 1910-lukujen välisenä aikana, joten osa muisteluista voi sijoittua aikarajauksen ulkopuolelle 1920-luvun jälkeiseen aikaan. Sillä vain harva mainitsi minä vuonna pestuutapahtumia pidettiin. Osa muistelihoista kertoi käyneensä pestuumarkkinoilla, kun taas osa jätti kertomatta, mistä he olivat tietonsa saaneet.

⁴⁴ Tommila 1974, 19, 21.

⁴⁵ Kansanperinteen arkiston verkkosivut.

⁴⁶ Portelli 2006, 55.

⁴⁷ Fingeroos & Haanpää 2006, 34.

⁴⁸ Portelli 2006, 60.

Yleensä muistitietoa käytettäessä on huomioitava se tosiasia, että sitä voidaan pitää historiallisesti luotettavana vain silloin, mikäli se pohjautuisi muistelijan tai tiedonantajan omiin kokemuksiin. Muistitiedon käyttämisen luotettavuutta lisäisi ennen kaikkea se, mikäli tutkittavasta kysymyksestä löytyisi paljon yhtäpitäviä faktoja eri muistitietojen suhteen.⁴⁹ Tässä tapauksessa muistelijan kertomukseen olisi suhtauduttava varovaisuudella sillä Jorma Kalelan mukaan muisteluun voi sisältyä kaunistelua sekä jälkiviisautta.⁵⁰

Muistitietoaineiston tehtävänä oli toimia tutkimuksen elävöittäjänä muiden lähteiden rinnalla ja se täydensi muussa tutkimusaineistossa olevia aukkoja yhdessä tutkimuskirjallisuuden kanssa.⁵¹ Tässä pro gradu -tutkielmassa muistitiedon rooli oli toimia sanomalehdistä löytyneiden tietojen täydentäjänä muun muassa pestuutapahtumien pitopaikkojen ja pestuumarkkinoilla tapahtuneen toiminnan suhteen. Samanaikaisesti nähtäisiin mitä yhteneväisiä piirteitä muistitiedolla olisi sanomalehdissä ilmestyneiden kirjoitusten suhteen. Sanomalehtiaineisto tarjosi muistitietoa luotettavampaa tietoa esimerkiksi tapahtumien paikoista ja ajoista, sillä muistitietoaineistossa ei oltu mainittu tarkkoja vuosilukuja. Vaikka tutkimus sisältäisikin kvantitatiivisia piirteitä tutkimusaineiston taulukoinnin suhteen, tutkimus on ennen kaikkea pääosin kvalitatiivista, sillä päätarkoituksena olisi pestuumarkkinoiden muodostaman ilmiön ymmärtäminen. Olin päätenyt nimeämään käyttämäni muistelijat pro gradu -työssäni, aina kontekstista riippuen. Kirsi Vainio-Korhosen mukaan tutkijan olisi oltava varuillaan henkilöiden nimeä käytettäessä, erityisesti jos *”käsitellään niin kutsuttuja tavallisia ihmisiä ja heidän arkielämänsä”*.⁵² Koin ettei etunimien käyttäminen olisi eettiseltä kannalta epäilyttävää, koska en kertoisi henkilöiden ammattitietoja, tarkkoja syntymäaikoja, asuinpaikkaansa, heidän haastatteluiden aikaisia ammattejaan tai mitään liian henkilökohtaista. Kerroin vain faktoja joita he muistelivat pestuumarkkinoihin liittyen.

Käytin tutkimusaineiston keräämisessä hakusanapohjaista otantaa. Sovelsin tutkimuksessa taulukointia ja käytin tutkimusmetodinani osittaista sisällönerittelyä.

⁴⁹ Fingeroos & Peltonen 2006, 8.

⁵⁰ Kalela 2006, 76.

⁵¹ Fingeroos & Haanpää 2006, 38; Peltonen 1985, 33.

⁵² Vainio-Korhonen 2017, 35.

Erittelin kaikki kyseisen tutkimuksen suhteen tärkeät sisällöt aineiston 511 sanomalehtikirjoituksesta ja 58 muistitietoäänitteestä. Olin soveltanut niin ikään muistitietoäänitteiden löytämiseen hakusanamenetelmää Kansanperinteen arkiston perinnearkiston tietokannasta. Hakusanani olivat pestuumarkkinat, pestimarkkinat ja pestuupyhät. Sisällytin hakusanoihin lisäksi sanan pestuu, sillä hakusanat pestimarkkinat tai orjamarkkinat eivät antaneet hakutuloksia.

Sisällönerittelyn mukaisesti laskin erilaisten luokkien, kuten neutraalien sanomalehtikirjoitusten sekä kriittisten kirjoitusten lukumäärän ja muodostin niistä taulukot. Muita sisältöelementtejä, jotka päättyivät taulukoitavaksi, olivat muun muassa pestuumarkkinoiden järjestyshäiriöihin, myyntiin ja huvitteluun sekä pestuutilaisuuden lopettamiseen kytkeytyneet aineistot. Taulukointi pätisi myös muistitietoaineistoon, mikäli siinä olisi yhtäläisyyksiä sanomalehtikirjoittelun kanssa. Tämänkaltainen tilastollinen erittely edellyttäisi laajaa aineistoa, joka toteutui tässä tutkimuksessa.⁵³ Tiedostin sen, että pelkästään sisällönerittelyä käyttämällä tutkimusaineistosta saatavat tulokset voisivat jäädä pintapuolisiksi, joten käytin sen tukena sisällönanalyysiä. Ensiksi suoritin aineiston pelkistämisen, eli etsin hakusanoja hyväksi käyttäen Historiallisesta sanomalehtikirjastosta lehtikirjoituksia, joista muodostin tutkimuksen sanomalehtiaineiston. Hakusanojen käyttäminen oli rajannut tutkimusaineiston ulkopuolelle aineiston koontitilanteessa vastaan tulleita sanomalehtikirjoituksia, joissa viitattiin yleisesti pestiaikaan tai pelkästään pestin ottamiseen nimeämättömillä markkinoilla. Tarkastelusta jätettiin pois sellaiset orjamarkkinakirjoitukset, joista ei käynyt selvästi ilmi, se että ne olisivat oma tapahtumansa, eli pestin ottamiseen tarkoitetut pestimarkkinat. Olin vielä jättänyt tutkimuksen ulkopuolelle sanomalehtikirjoituksissa ilmenneet asiat, jotka eivät liittyneet pestuumarkkinoihin tai palkollisiin. Samanlaista menetelmää sovelsin niin ikään muistitietoaineistoon, josta jätin ulkopuolelle äänitteet jotka eivät sisältäneet mainintoja pestuutapahtumista. Toiseksi olin luokitellut tutkimusaineistoa poimimalla siitä kyseisen tutkimuksen suhteen tärkeitä ilmiöitä ja tapahtumia.⁵⁴ Nämä määräsivät sen mitä sisältöä tutkimusaineistosta muodostetaan aputaulukoiksi, joiden sisältöä ja merkityksiä analysoitaisiin tutkimuksessa.

⁵³ Rasila 1977, 105.

⁵⁴ Tuomi&Sarajärvi 2011, 106–115, 117.

1.4. AIKARAJAUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Kyseessä on sosiaalishistoriallinen tutkimus, joka sisältää myös kulttuurihistoriallisia sekä aatehistoriallisia piirteitä. Tutkimuksen aikarajaus perustui lehtikirjoittelun määrään. Käyttämilläni hakusanoilla ei löytynyt ennen vuotta 1880 kuin pari uutista, joten aikarajaus alkoi tästä vuodesta. Olin asettanut tutkimuksen aikarajauksen vuoteen 1920 asti, sillä vuoden 1918 sodan myötä työväenlehtien kirjoittelu laimeni ja lehtien ilmestyminen lakkasi osittain, mikä vaikutti kirjoitusten määrään. Historiallisen sanomalehtikirjaston digitoidut sanomalehdet loppuivat aineistonkeruuaikana vuoteen 1920, joten sanomalehtikirjoituksia ei ollut vielä aineiston keruun aikana saatavilla vuoteen 1922 asti, jolloin vuosipohjaisista sopimuksista lakisääteisesti luovuttiin.⁵⁵ Se ei kuitenkaan vaikuttanut tarkasteluajanjakson pituuteen, sillä tutkimusajanjakso jatkui vielä kahden vuoden ajan sisällissodan jälkeen vuoteen 1920, jotta nähtäisiin, vaikuttiko sisällisota ja sen jälkimainingit pestuutapahtumista uutisoimiseen porvarillisissa lehdissä tai elpyvässä työväenlehdissä.

Tarkoitukseni olisi tarkastella pestuumarkkinoita kulttuuris-sosiaalisena ilmiönä, sillä pro gradu -työssäni havainnollistetaan palkkaussäännön ja pestuumarkkinoiden yhteyttä. Huolimatta siitä, ettei vuoden 1865 palkkaussäännössä mainittu missä pestaukset suoritettiin.

Aion selvittää, millaisena pestuumarkkinat nähtiin yleisesti lehdistön sivuilla ja millaiseen sävyyn niistä kirjoitettiin. Mikäli lehtikirjoituksissa on kirjoitettu aiheesta kielteisesti tai kriittisesti, selventäisin kirjoittajan tarkoitusperiä ja kirjoittelun taustaa. Tarkoituksena olisi luoda jonkinlainen yleiskuva siitä, millainen tilaisuus pestuumarkkinat on lehtikirjoituksissa ollut ja millaisia asioita kirjoituksissa on korostettu.

Lisäksi aion tutkia, millainen oli alamaisen näkökulma aiheeseen. Asian selvittämiseen sopi parhaiten muistitietoaineisto, joka koostuu Kansanperinteen arkistossa säilytettävistä henkilöhaastatteluäänitteistä sekä sanomalehtiaineiston lukijakirjeet ja yleisönosaston kirjoitukset. Tavoitteena oli antaa ääni palkollisille ja heidän yhteiskunnalliselle asemalleen. Jotta tulokset eivät jäisi vertauskuvien tasolle,

⁵⁵ Rahikainen 2006, 10.

tiedostan asemani pro gradu -tutkielman kirjoittajana ja pyrin välttämään omien käsitysteni tuomista mukaan tutkimukseen.⁵⁶

Muistitiedon sekä sanomalehtikirjoitusten avulla aion saada selville vielä sen, menettivätkö pestuumarkkinat varsinaisen pestaamistarkoituksensa tarkasteltavana olevan ajanjakson aikana ja alkoivatko ne saada enemmän huvitteluun ja myynnillisyyteen yhdistyviä piirteitä. Eli selvittäisin, vähenikö pestautuminen tutkimusjaksolla lehti-ilmoittelun mukaan. Viimeisenä tutkimuskysymyksenäni havainnoin, millaiset isännät ja palkolliset pestuutilaisuuksissa kävivät.

2. PALKKAUSSÄÄNTÖ PALKOLLISTEN ELINOLOSUHTEIDEN SÄÄTELIJÄNÄ

2.1. KETKÄ ETSIVÄT PESTIÄ VUODEKSI? PALVELUSVÄEN MÄÄRITTELY

Palvelusväki on erotettu aina Ruotsin ja Suomen yhteisen ajan säädöksistä lähtien omaksi selkeäksi ryhmäkseen. Palveluspakko, kasvava työvoimatarve sekä irtolaisuuden kontrolli muodostivat rungon palkollisryhmittymän muodostumiselle. Toivo Nygårdin mukaan palvelija voidaan määritellä sukulaissuhteita paremmin muun muassa työhön kytkeytyvien tekijöiden perusteella. Hänen mukaansa palvelijaksi määriteltiin sellainen henkilö, jonka pesti oli määräaikainen, asui isäntäväkensä taloudessa ja teki hänelle määrättyjä töitä – yleensä maataloustöitä tai kotitalouden sisätöitä. Erityisesti toisen palveluksessa toimiva tai sellaiseen menevä luokiteltiin palvelusväkeen kuuluvaksi. Sellainen henkilö luokiteltiin irtolaiseksi jolla ei ollut palveluspaikkaa, oli karannut sieltä tai joka kieltäytyi muuten vain palveluksesta.⁵⁷ Uppsalan yliopiston *Gender and Work* -projektissa keskityttiin niin ikään määrittelemään palkollisia ainakin miesten ja naisten välisen työnjaon suhteen.⁵⁸ Projektiin kuuluvassa Paul Borenbergin maisteritutkielmassa *Servants; power, status*

⁵⁶ Koskivirta & Lindman 2017, 15 – 16.

⁵⁷ Nygård 1989, 26 – 27, 30–31.

⁵⁸ Uppsalan yliopiston Gender and Work-projekti: <https://gaw.hist.uu.se/vad-ar-gaw/>

and opportunity in 18th century Stockholm palkollinen määriteltiin osittain sen kaltaisella tavalla kuin mitä Nyberg teki. Eli palkollinen oli etupäässä henkilö, joka asui isäntäväkensä luona. Lisäksi suuri osa palvelijoista toimi palvelijana vain tietyssä elämänvaiheessa – yleensä ennen aikuisuutta ja kaksikymmenvuotiaina.⁵⁹

Niin ikään Jorma Wilmi määritteli palvelijan sekä palkollisen käsitteitä teoksessaan *Isäntäväet ja palvelusväen pito 1600-luvulla ja 1700-luvun alkupuolella*. Käsitteiden välissä oli raja, sillä palvelija voi tehdä työtä ilmaiseksi, kun taas palkolliselle maksettiin työstä palkkaa. Wilmin mukaan palvelusväen käsitettä ei tulisi tarkastella palkollisen iän perusteella, vaikka stereotyyppisesti palvelijoita pidettäisiin nuoreen väestöainekseen kuuluvana. Vaan palkollisia saattoi olla vielä muista ikäluokista. Palkolliseksi määriteltiin henkilö, joka oli pestautunut yleensä vuodeksi. Se erotti palkollisen muusta maaseudun työväestöstä. Samoin kuin se, että he olivat erikoistuneet maatalous- tai kotitaloustöihin.⁶⁰

Palkolliseksi määriteltiin itse vuoden 1865 palkkaussäännössä sellainen henkilö, joka meni isännälle maalla vuodeksi palvelukseen tai kaupungissa kuudeksi kuukaudeksi. Henkilö teki työtään sovittua palkkaa vastaan, johon kuului rahapalkan lisäksi muun muassa ruoka. Palvelussääntö hyväksyi palvelijaksi lisäksi sellaisen henkilön, joka oli pestautunut isännälle töihin lyhyemmäksi ajaksi. Tällöin henkilön oli pysyttävä palveluksessa muuttoaikaan asti.⁶¹ Palkolliseksi lähdettiin jo nuorella iällä, usein olosuhteiden pakosta. Palkolliset kuuluivat palveluspaikkansa ruokakuntaan ja heidän tekemänsä työt oli tiukasti jaettu miesten töihin sekä naisten töihin: naiset hoitivat karjanhoidon sekä kotitalouden, kun miehet pitivät huolen muun muassa ulko- ja metsätöistä.⁶²

Arvo Soininen ei erikseen määritellyt palkollisväestön käsitettä, mutta hän on tehnyt karkean jaon maataloustyöväkeen kuuluvien kesken. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat talon vakinainen työväki, eli vuosipalkolliset ja toiseen ryhmään kuuluivat irtain työväki. Irtaimen työväen työsuhde oli tilapäinen ja vuodenajoista riippuva – kesällä työtä riitti, mutta talvella ei työtä välttämättä ollut. Vuosipalkolliset olivat taas

⁵⁹ Borenberg 2014, 24 - 26

⁶⁰ Wilmi 1991, 53–56.

⁶¹ Palkkaussääntö 1865 2 luku 8§.

⁶² Östman 2004, 57, 59–60.

isännän ruuassa ja he tekivät isännälle tarpeelliset työt talvisin.⁶³ Oli tärkeää tiedostaa, keitä isännät saattoivat palkata avukseen tilapäistöihin. Ylhäällä määriteltyjen vuosipalkollisten lisäksi tilan pysyvään työvoimaan saattoi kuulua vielä muonamiehiä, jotka olivat naimisissa olevia renkejä, eivätkä kyseisen seikan perusteella kuuluneet talon varsinaiseen ruokakuntaan, vaan he saattoivat muodostaa perheineen oman ruokakuntansa. He asuivat lisäksi erillisessä asuintilassa, ja kävivät usein tekemässä päivätöitä tiloilla tai olivat pysyvämpänä apuna.⁶⁴ Muonamiehistä ja vuosipalkollisista erosivat päiväpalkollisiksi kutsuttu ryhmä, joka pestautui maataloihin kiireaikoina auttamaan maataloustöissä – esimerkiksi elonkorjuussa. Päivätyöläiset työskentelivät urakkapohjaisesti, joten urakan päätyttyä he siirtyivät muualle.⁶⁵ Kyseistä tsellisväestöä ei voinut palkata vuodeksi palvelukseen kuten vuosipalkollisia. Suurin syy tähän oli itsellisten perheellisyys, sillä isäntien ei voinut olettaa elättävän työntekijänsä lisäksi asianomaisen koko perhettä.⁶⁶

2.2. PALKOLLISLAINSÄÄDÄNNÖN KEHITYS

Maaseudun tilatonta väestöä ja erityisesti siihen kuuluvia maalaispalkollisia voitiin pitää yhtenä Suomen säädellyimpänä ihmisryhmänä historian saatossa, sillä valtiovalta tähtäsi kontrolloimaan sen toimia erinäisten palkollis- ja irtolaislainsäädäntöjen sekä asetusten avulla. Toivo Nygårdin mukaan erityisesti 1600 – 1700-lukujen aikana muodostuneet lainsäädännöt osoittavat, että maalaispalkollisten ymmärrettiin muodostavan oman ryhmänsä. Aiempina vuosisatoina palkolliset oli mielletty talonpoikaisperheeseen kuuluvaksi osaksi, kun taas aatelist, porvaristo ja papisto eivät mieltäneet palkollisia perheensä jäseniksi, vaan suhtautuivat näihin välinpitämättömästi. Kehityksen myötä asenne levisi niin ikään talonpoikaisväestön keskuuteen ja palkolliset alkoivat hahmottua omaksi yhteiskuntaryhmäkseen samanaikaisesti, kun he alkoivat yksilöityä. Rengit esimerkiksi alettiin merkitä omalla nimellään sakkoluetteloihin 1600-luvun aikana, mikä erotti heidät selvästi isäntäperheistä. Palkollisten muodostamaa

⁶³ Soininen 1974, 40.

⁶⁴ Östman 2004, 56.

⁶⁵ Wilmi 1991, 55.

⁶⁶ Vihola 2004, 155.

yhteiskuntaryhmän käytöstä ja toimia haluttiin lisäksi säädellä, mikä johti puolestaan palkkaussääntöjen syntymiseen eri vuosikymmeninä 1600 – 1700-lukujen aikana. Nämä palkollisasetukset olivat sidoksissa ylempien valtiosäätyjen keskinäiseen valtakamppailuun sekä ajankohtaiseen työvoimatarpeeseen. Aina olosuhteiden vaihtuessa säädöksiä pyrittiin päivittämään valtiovallalle suosiollisempaan suuntaan.⁶⁷

Orjuus poistettiin Ruotsista ja tuolloin Ruotsille kuuluneesta osasta Suomea jo Maunu Eerikinpojan valtakauden aikana. Tuolloin koettiin, että jokaisen ruotsalaisen ja suomalaisen, niin ikään palvelijoiden, tulisi olla vapaa.⁶⁸ Silti 1300-luvun puolivälissä annetun Maunu Eerikinpojan kaupunginlain rakennuskaaressa määrättiin palvelusvelvollisuus niille miehille ja naisille, joilla ei ollut toimeentuloa tai joilla oli alle kolmen markan omaisuus. Niiden jotka eivät halunneet alistua palvelukseen tulisi poistua kaupungista.⁶⁹ Samoin todettiin palveluskausia olevan vuodessa kaksi, joista ensimmäinen kesti helluntaista Martin päivään, ja jälkimmäinen Martin päivästä helluntaihin.⁷⁰

1540-luvulla Kustaa Vaasa antoi ensimmäisiä määräyksiä Ruotsin palkollispolitiikasta, ja näitä määräyksiä voidaan pitää palkollissääntöjen esiasteena. Määräysten mukaan palkollisille ei saisi maksaa päiväpalkkaa vaan näiden tulisi tyytyä vuosipalkkaan. Määräyksellä oli lisäksi toinen funktio, sillä sen avulla yritettiin ehkäistä päivätyöläisjoukkojen muodostumista. Samoin määritettiin työvoiman palkkaus; vuosipalkan yläraja oli 5 markkaa eikä palkaksi saanut antaa maata viljeltäväksi.⁷¹ Edellä mainittu palveluslainsäädäntö koski niin ikään Suomea, vaikka sääntö jäi verrattain tuntemattomaksi eikä sitä siksi useinkaan noudatettu. Samasta syystä palvelussopimuksen ehtoja käsittelevää osaakaan ei noudatettu.⁷²

1600-luvun aikana Ruotsi saavutti suurvalta-aseman lukuisten voitollisten sotien ansiosta. Suurvalta-aseman ylläpitämiseksi vaadittiin väestöltä paljon resursseja, sillä jokaisen täysi-ikäisen talottoman, irtaimen miehen tuli hyödyttää yhteiskuntaa joko kartuttamalla valtion omaisuutta, olemalla toisen palveluksessa tai toimimalla

⁶⁷ Nygård 2002, 159-160, 163–165.

⁶⁸ Nygård 1989, 13.

⁶⁹ Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki. Suom. Abraham Kollanius, 1926. Rakennoksen kaari, XXI- luku.

⁷⁰ Wilmi 1991, 62–63.

⁷¹ Wilmi 1991, 69.

⁷² Kallio 1913, 19.

sotapalveluksessa. Oletettavasti sotapalveluksen vuoksi 1600-luvulla oli pulaa erityisesti miespuolisista palkollisista. Koska sotapalvelus ei ollut kaikkein houkuttelevin vaihtoehto maaseudun irtolaismiehille, esimerkiksi Askolassa yritettiin tänä aikana välttää sotapalvelukseen joutuminen muun muassa pestautumalla aatelisluokille palkollisiksi.⁷³

1600-luvulla muotoutuivat Ruotsin palkollispolitiikan suuntaviivat, jotka perustuivat taloudellisiin ja työvoimapolitiittisiin seikkoihin. Maahan säädettiin ensimmäinen palkollislaki vuonna 1664 holhoojahallituksen päätöksellä.⁷⁴ Jorma Wilmin mukaan yksi palkollispolitiikan tarkoituksista oli taata aatelisille sekä suurtilallisille tarpeellinen määrä työvoimaa – halvalla.⁷⁵ Muuten vuoden 1664 palkkaussääntö erosi keskiaikaisista maanlaeista, ainakin sillä perusteella, että vuodessa oli vain yksi palveluskausi edellisen kahden sijaan. Palvelusjankohta sijoittui Toivo Nygårdin mukaan ”mikkelistä mikkeliin”.⁷⁶ Palvelijalle annettiin lisäksi seitsemän vapaapäivää ennen uuteen palveluspaikkaan siirtymistä ja tätä palvelijoiden vapaaviikkoa kutsuttiin muun muassa kissaviikoksi⁷⁷. Palkkaussäännöt olivat patriarkaalinen järjestelmä, jossa palkollinen asetettiin isännän ehdottoman määräysvallan alaiseksi ja tällä oli vielä tarvittaessa lupa kurittaa palkollistaan, mikäli asianomainen oli toistuvasti tottelematon. Palkollisasetus ei tästä asetelmasta huolimatta ollut orjuuttava, vaan palkolliset saattoivat saada tietyissä tilanteissa oikeutta.⁷⁸

Vuoden 1664 palkkaussääntöä täydennettiin vuonna 1686, jolloin uusi säädös astui voimaan.⁷⁹ Ensimmäisessä palkkaussäännössä korostettu vaatimus palkollisten tottelevaisuudesta jäi ennalleen, mutta muuten sääntö sai uusia lisäyksiä osakseen.⁸⁰ Uudella säännöllä asetettiin rajat talojen palkollislukuun. Samalla yritettiin säädellä niin palkollisille maksettavan palkan määrää kuin talonpoikaisväestöä.⁸¹ Aatelisto oli toivonut sääntöön muutosta, jonka mukaan tilan jolla oli ylimääräistä työvoimaa, sai kuka tahansa ilmiantaa, ja ottaa kyseisen ylijäämän omaan palvelukseensa. Kuningas

⁷³ Laurinmäki 1957, 393.

⁷⁴ Nygård 1989, 44–45.

⁷⁵ Wilmi 2003, 229

⁷⁶ Nygård 1989, 46.

⁷⁷ Kaartinen 1968, 251.

⁷⁸ Nygård 2002, 162 myös Nygård 1989, 46–47.

⁷⁹ Miettinen 2015, 132.

⁸⁰ Nygård 2002, 163.

⁸¹ Miettinen 2015, 132.

Kaarle XI puolestaan sääti, että ylimääräinen työvoima tulisi ottaa sotamiehiksi. Palkollismäärän säätely oli taas eduksi talonpojille, joiden ei enää tarvinnut kilpailla aateliston kanssa työvoimasta palkan suuruutta nostamalla.⁸²

Nygårdin mukaan palkkaussäännöt olivat 1700-luvulla suunniteltu suurimmaksi osaksi vain sen hetkistä työvoimatilannetta ajatellen.⁸³ Kieltämättä vuoden 1723 palvelussääntö oli palkollisia kohtaan epäedullinen monella eri tavalla, sillä rajoitukset palkoista pysyivät ja isännillä oli yhä lupa kurittaa palkollisiaan.⁸⁴ Muutoksia säädökseen oli tulossa 13 vuotta myöhemmin, sillä kun aikaisemmissa palkollisasetuksissa olivat ylimääräiset ilmiannetut työväestöt joutuneet sotamiehiksi, joutuivat he vuoden 1736 asetuksen mukaan ilmiantajalle työvoimaksi vain puolen vuoden palkalla.⁸⁵ Samanaikaisesti säädettiin niin ikään siitä, että mikäli talollisen lapsiluku olisi jonkun tietyn rajan yli, talo ei saisi ottaa itselleen lisää palkollisia ja sen sallittua palkollismäärää rajoitettiin.⁸⁶ Vuosien 1723 ja 1739 asetuksissa asetettiin talojen ylimääräiset lapset palveluspakon alle.⁸⁷ Talonpoikien lapsiin kohdistunutta palveluspakkoa ei kestänyt kuitenkaan kauaa, sillä vuonna 1747 nämä vapautettiin rajoituksista. Tapa kesti lopulta kahdeksan vuotta.⁸⁸ Purkamisesta huolimatta talollisten muita lähisukulaisia koski palveluspakko, esimerkiksi sisaruksia.⁸⁹ Vuoden 1739 palvelussäännössä keskityttiin niin ikään vähentämään palkollisten liikkuvuutta ja määrättiin, etteivät nämä saisi siirtyä ilman lupaa läänistä toiseen.⁹⁰ Kyseisen säädöksen vuoksi antoi Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherra käskyn, jonka mukaan kaikkien läänin ulkopuolelle palvelukseen menneiden palkollisten tulisi palata välittömästi kotipaikkakunnalleen. Tarvittaessa palkolliset palautettiin takaisin kotikuntaansa, jossa heidän tuli työskennellä.⁹¹

⁸² Kallio 1913, 24-26, 104

⁸³ Nygård 2002, 164.

⁸⁴ Rahikainen 2006, 10–11.

⁸⁵ Wilmi 1991, 74.

⁸⁶ Kallio 1913, 104.

⁸⁷ Pylkkänen 2006, 78.

⁸⁸ Wilmi 1991, 75.

⁸⁹ Kallio 1913, 28 – 29.

⁹⁰ vuonna 1693 oli jo kielletty palkollisia muuttamasta läänistä toiseen maaheran luvatta; Suvanto 1954,191 ja Wilmi 1991, 76.

⁹¹ Suvanto 1954,191.

Vuoden 1739 asetus oli voimassa aina vuoden 1805 palkkaussääntöön asti. Jälkimmäisessä asetuksessa irtolaisen käsitettä laajennettiin koskemaan työhön sitoutuneen asumuksen paikkaa, mikä määräytyi sen perusteella missä asianomainen oli töissä. Aikaisemmista säännöistä poiketen edellä mainittu uusi sääntö oikeutti isännät pitämään useampia palkollisia kerrallaan, mikäli siihen oli tarvetta.⁹² Palkkaussäännössä määriteltiin ensimmäistä kertaa palkollisille kuuluvia työtehtäviä, annettiin alin ikäraja palkolliselle, luovuttiin enimmäispalkkojen säätelystä ja jaoteltiin palkolliset parempiin ja huonompiin palvelijoihin joilla oli omat oikeutensa ja rajoituksensa.⁹³

Viimeinen palkkaussääntö annettiin vuonna 1865. Marjatta Rahikaisen mukaan tässä säädöksessä irtolaisuuden säätely erotettiin täysin vuodeksi pestattavien palkollisten työsuhteiden säätelystä sekä joutilaisuudesta, josta tuli oma lakinsa kyseisen vuoden aikana.⁹⁴ Sääntö poikkesi huomattavalla tavalla edellisestä palkkaussäännöstä, sillä siinä luovuttiin palkollisen ikärajan määrittelystä sekä työtehtävien kuvaamisesta.⁹⁵ Työn kuvauksessa vain todettiin, että

*”palkollinen älköön olko niitä töitä ja askareita tekemättä, jotka isäntä hänelle kohtuullisesti määrää”.*⁹⁶

Isännillä oli oikeus kurittaa palkollistaan, mikäli asianomainen oli alle 14-vuotias piika tai alle 18-vuotias renki ja osoittautui laiskaksi, huolimattomaksi tai tottelemattomaksi.⁹⁷ Aikuisten palkollisten kurittaminen oli kielletty ja palkollisella oli oikeus valittaa saamastaan huonosta kohtelusta kaupunkinsa poliisikamarille.⁹⁸ Palkollisten muuttopäiväksi kirjattiin virallisesti marraskuun alku vuodesta 1816 lähtien, jonka jälkeen palkolliset saivat pitää vapaaviikkonsa.⁹⁹

Elinkeinovapaus astui voimaan Suomessa vuonna 1879, mikä antoi palkollisille vapauden vaihtaa ammattia ja ryhtyä elinkeinonharjoittajaksi. Ennen tätä muutosta

⁹² Kallio 1913, 76, 117.

⁹³ Rahikainen 2006, 13, 17 ja Pylkkänen 2006, 78, 81 – 82.

⁹⁴ Rahikainen 2006, 10.

⁹⁵ Rahikainen 2006, 13, 17 ja palkkaussääntö 1865.

⁹⁶ Palkkaussääntö 1865, 2 luku 12§ ja Rahikainen 2006, 13.

⁹⁷ Palkkaussääntö 1865, 1 luku 3§.

⁹⁸ Palkkaussääntö 1865, 1 luku 4§.

⁹⁹ Suvanto, 1954, 193.

vain porvaristo ja aatelisto olivat saaneet toimia elinkeinotoiminnan harjoittajina. Tilaton väestö sai nyt valita asuinpaikkansa vapaasti, sillä vuonna 1879 kumottiin niin ikään palkollisten muuttamista rajoittaneet säädökset. Näistä muutoksista huolimatta laillisen suojelun käsite, joka sisältyi palveluspakkoon, poistettiin vasta vuonna 1883.¹⁰⁰ Itse palveluspakko oli lopetettu jo vuonna 1879.¹⁰¹ Elinkeinovapaus salli niin ikään vapaat työsopimukset, mutta palkkaussäännön määräyksiä kesken vuotta karanneiden palkollisten noudosta ja rangaistuksista muutettiin.¹⁰² Palkolliset olivat yhä säädelty ryhmä elinkeinovapaudesta huolimatta.

Itse palkkaussääntö kumottiin vasta vuoden 1922 työsopimuslain tullessa voimaan. Uudessa työsopimuslaissa määriteltiin palkollisille kuuluvaksi monia heidän vaatimiaan asioita, joita ei palkkaussäännössä mainittu, kuten palkka, ruoka, lepoaika ja irtisanomisaika. Palkkaussäännöistä poiketen työsopimusta ei tarvinnut solmia vuodeksi kerrallaan ja sen sai irtisanoa muutenkin, kuin työvuoden lähetessä loppuaan.¹⁰³

2.3. PESTAUKSEN KULKU PALKKAUSSÄÄNNÖN MUKAISESTI

Palvelijan pestaminen perustui palkkaussääntöön, kuten myös hänen asemansa. Toivo Nygård esitti, että pestauspaikkana toimi jo 1600-luvulla kirkonmäki tai markkinat. Nämä pestuumarkkinat sijoituivat yleensä syyskuulle ja tapahtuma sijoittui usein eri sunnuntaipäiville naapuripitäjissä. Palkolliset tulivat näille tapahtumiin pestautumaan ja tilaisuuden rytmitys antoi useamman yrityskerran niin isännille kuin palkollisille saada palvelija tai palveluspaikka.¹⁰⁴ Erityisesti pestautumisajankohdan määrittely oli tärkeää palkollisten pestamiseen liittyen. Jorma Wilmin mukaan tällä tavalla tähdättiin asettamaan jokainen palvelijan tarpeessa ollut samalle viivalle. Ajankohta määrittyi palkollisasetusten mukaan.¹⁰⁵ Itse pestuutapahtumaa ei kuitenkaan määritelty palkkaussäännössä, ainakaan vuoden 1865

¹⁰⁰ Kekkonen 1987, 1, 154.

¹⁰¹ Viita 2012, 80

¹⁰² Pykkänen 2006, 86–87.

¹⁰³ Pykkänen 2006, 90 ja Kotonen 1925, 51–54, 56–58, 68.

¹⁰⁴ Nygård 1989, 98–100.

¹⁰⁵ Wilmi 1991, 154–156.

versiossa.¹⁰⁶ Maaseudulla palvelusvuosi kesti vuoden, eli palkkausajankohta sijoittui marraskuun ensimmäiseen päivään. Palvelusvuosi kesti marraskuusta marraskuuhun. Kaupungeissa palkollisia saatettiin pestata puoleksi vuodeksi kerrallaan, joten palkkausaika sijoittui siellä marraskuun ensimmäisestä päivästä toukokuun ensimmäiseen päivään. Toinen osa vuotta sijoittui näin toukokuusta marraskuuhun.¹⁰⁷

Palkollinen joka halusi tulla pestatuksi uuteen palveluspaikkaan, tarvitsi päästökirjan senhetkiseltä isännältään. Palkkaussäännössä oli määritelty hyvin tarkkaan se, mitä tällaisen päästökirjan tuli sisältää.¹⁰⁸ Siihen merkittiin päiväys, palkollisen nimi, palveluksessa oloaika sekä arvio palkollisen suoriutumisesta. Päästökirjan tärkein tieto koski sitä, mistä ajasta lähtien palkollinen oli vapaa toisen palvelukseen. Isännän allekirjoittama päästökirja annettiin palkolliselle, mikäli asianomainen sitä pyysi. Mikäli palveluskausi päättyi marraskuun alussa¹⁰⁹, oli todistus pyydettävä syyskuun aikana. Isäntä saattoi antaa palkolliselle päästökirjan niin ikään siinä tilanteessa, mikäli hän ei enää halunnut pitää tätä palveluksessaan. Mikäli kumpikaan ei ottanut päästökirjaa esille, palkollinen jatkoi isännän palveluksessa seuraavan vuoden. Palkollinen oli lisäksi oikeutettu vaatimaan isännältään erokirjan halutessaan, jonka tuli olla asiasisällöltään samanlainen kuin päästökirja.¹¹⁰

Palkollisen sai pestata ainoastaan silloin, kun oli todistus siitä, että henkilö oli vapaa menemään toisen isännän palvelukseen. Ilman päästökirjaa palkollista ei saanut pestata. Poikkeuksena tästä säännöstä oli tilanne, jossa palkollinen tuli työmarkkinoille ensimmäistä kertaa.¹¹¹ Pesti oli isännän ja palkollisen välinen sopimus. Mieleisensä palkollisen löydettyään isäntä otti pestin vakuudeksi palkollisen päästökirjan ja antoi palkolliselle pestuurahan. Vaikka palkkaussäännössä määrättiin isäntä kirjoittamaan pestaussopimus palkollisen sitä vaatiessa, tapahtui palvelijain pestaminen yleensä suullisesti.¹¹² Kirjallisen version oli sisällettävä tiedot päästökirjan vastaanottamisesta, palkasta sekä muista luvatuista eduista.¹¹³

¹⁰⁶ Palkkaussääntö 1865.

¹⁰⁷ Palkkaussääntö 1865 3 luku 20§.

¹⁰⁸ kts. liite 2.

¹⁰⁹ kaupungeissa maaliskuussa, mikäli palvelus päättyy toukokuun alussa.

¹¹⁰ Palkkaussääntö 1865 4 luku.

¹¹¹ Palkkaussääntö 1865 5 luku 34§ -36§.

¹¹² Palkkaussääntö 1865 5 luku 34§, 37§ ja Nygård 1989, 99.

¹¹³ Palkkaussääntö 1865, 5 luku 37§.

Kun palkollinen otti vastaan pestirahan, ei pestiä voinut purkaa ilman molemminpuolista sopimusta.¹¹⁴ Pestattu palkollinen oli velvollinen saapumaan palveluspaikkaansa vapaaviikkonsa jälkeen, marraskuun ensimmäisenä päivänä. Mikäli palkollinen jätti saapumatta palveluspaikkaansa, oli isännällä oikeus haetuttaa asianomainen suorittamaan palvelusta. Muuten palkollisen tuli maksaa pestiraha takaisin sekä sakkoa neljäsosa sovitusta vuosipalkastaan sekä korvata muut kulut.¹¹⁵

Palkollisten muuttovapautta säädeltiin vuoteen 1879, jonka jälkeen seurakunnat eivät saaneet enää estää varattomien henkilöiden muuttamista alueelleen¹¹⁶. Palkollisten oli vuoden 1865 palkkaussäännön mukaisesti toimitettava toisesta seurakunnasta muutettaessa isännälle muuttokirjansa. Minkä jälkeen se oli toimitettava nykyisen asuinpaikan kirkkoherralle.¹¹⁷ Seuraavan vuoden ajan palkollisen tuli pysyä palveluspaikassaan tehden hänelle määrättyjä töitä.¹¹⁸ Kesken vuotta ei sopinut lähteä talosta, sillä isäntä sai haetuttaa karanneen palkollisensa takaisin, koska pestit olivat sitovia.¹¹⁹

3. MITEN PESTUUMARKKINAT ILMENIVÄT TUTKIMUSAINEISTOSSA

3.1. PESTUUMARKKINOIDEN ALUEELLINEN JAKAUTUMINEN

Kustaa Vilkuna kertoi *Vuotuisessa ajantiedossa* pestuumarkkinoiden olleen yleisiä hämäläis-savolaisella alueella.¹²⁰ Matti Räsänen puolestaan totesi pestuutapahtumia pidetyn Savon, erityisesti Kuopion seudun lisäksi Uudellamaalla, Hämeessä, Pohjanmaalla sekä Pohjois-Karjalassa.¹²¹ Aineiston perusteella pestuutapahtumat keskittyivät erityisesti Hämeeseen ja Savoan, mutta niitä pidettiin lisäksi Uudellamaalla ja historiallisen Pohjanmaan alueella. Aineistoon kuului niin ikään kartanoalueeseen kuuluvia paikkakuntia, kuten esimerkiksi Elimäki¹²² jonka pestuutilaisuuksissa kartanonisännät tai heidän voutinsa ovat voineen pestata

¹¹⁴ Palkkaussääntö 1865, 5 luku 34§.

¹¹⁵ Palkkaussääntö 1865, 7 luku 43§, 45§.

¹¹⁶ Kekkonen 1987, 154.

¹¹⁷ Palkkaussääntö 1865, 7 luku 46§.

¹¹⁸ Palkkaussääntö 1865, 2 luku 12§.

¹¹⁹ Palkkaussääntö 1865, 7 luku 53§; Kper AK 0401.

¹²⁰ Vilkuna 1989, 260.

¹²¹ Räsänen 1970, 44.

¹²² Oksanen 1985, 289 – 311.

palkollisia.¹²³ Karjalan kannaksella sekä Laatokan Karjalassa ei ollut pestuutapahtumia, vaikka esimerkiksi Laatokka-lehdessä ja Wiipurin sanomien Supistuksessa uutisoitiin muualla päin Suomea tapahtuneista pestuumarkkinoista.¹²⁴ Todennäköisesti taustalla oli se kulttuurinen muutos, joka tapahtui Vanhaksi Suomeksi kutsutulla alueella vuoden 1721 jälkeen, kun alue oli siirtynyt Venäjän keisarikunnan alaisuuteen liki sadan vuoden ajaksi (1812 asti). Vaikka talonpoikaisväestö pysyi tavoiltaan ”suomalaisina”, on oletettavaa, ettei tälle alueelle päässyt syntymään samankaltaista pestausperinnettä.¹²⁵

KARTTA 1: Pestuutapahtumapaikkojen jakautuminen. Lähde: Heikki Rantatupa, historialliset kartat.¹²⁶

¹²³ esimerkiksi (Pikku uutisia) Kotkan Sanomat, 19.12.1899, nro 147, s. 4.

¹²⁴ (Katummellakka Mikkelissä) Laatokka, 12.09.1907, nro 101, s. 3; (Katummellakka Mikkelissä) Wiipurin Sanomat. Supistus, 11.09.1907, nro 72A, s. 4.

¹²⁵ Knapas & Paaskoski 2013, 12 – 13.

¹²⁶ Yleiskartta Suomi 1893. Eklund, Gustaf Wilhelm. Eero ja Erkki Fredriksonin säätio.

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201009272770>

Yllä olevan kartan perusteella sanomalehtiaineistoon perustuvat pestuumarkkinapaikat on merkitty sinisellä, ja muistitietoaineistoon perustuvat paikkakunnat on merkitty punaisella. Ne paikat, jotka oli mainittu molemmissa aineistoissa, on merkitty mustalla. Muistitiedon ja sanomalehtien perusteella yhteisiä pestuutilaisuuspaikkoja oli yhteensä 16. Pohjoisin pestuumarkkinoiden pitopaikka oli sanomalehtien mukaan nykyisen Kainuun ja historiallisen Oulun läänin alueella Kajaanissa. Siellä pestuumarkkinoita kutsuttiin lisäksi nimellä ”*kaulamarkkinat*”.¹²⁷ Eteläisin markkinoiden pitopaikka taas oli niin muistitiedon kuin lukuisten sanomalehtiutusten mukaan Uudenmaan läänissä Porvoossa.¹²⁸ Nykyinen Keski-Suomi eli historiallisen Vaasan lääni ei ollut jäänyt ilman pestuupyhiä, sillä niitä pidettiin Joutsassa.¹²⁹ Pelkästään muistitietoaineiston perusteella pestuutapahtumia oli muun muassa pidetty Vaasan läänissä Kälviällä sekä Turun ja Porin läänissä Raumalla. Samoin Tampereen lähistölle sijoittui useita tapahtumapaikkoja, jotka mainittiin vain muistitiedossa.¹³⁰

Matti Sarmela on julkaissut *Suomen perinneatlas*-teoksessa kartan koskien pelkästään pestuumarkkinoiden pitopaikkoja. Kyseessä oleva kartta sisältää lisäksi ne paikkakunnat joilla pestaamista harjoitettiin muun markkinatoiminnan ohessa.¹³¹ Sarmelan kartassa pestuutapahtumia oli paljon laajemmalla alueella kuin tämän pro gradu -tutkielman lähdeaineiston muodostamalla kartalla, sillä pestuumarkkinoita on pidetty Sarmelan kartan mukaan paljon pohjoisemmalla ja niin ikään luovutetun Karjalan eli Vanhaan Suomeen kuuluneella alueella. Tilaisuuden pitoalueita olivat selvästi Itä-Suomi ja erityisesti Etelä-Savo. Keskittymät molemmissa kartoissa hämäläis-savolaisella akselilla todistivat kyseisellä alueella olleen paljon pestuutapahtumia. *Suomen perinneatlas*in kartta toimi vertailuna siitä, millaisia tuloksia eri lähdeaineistojen avulla voi saada.¹³²

¹²⁷ (Pikakuwia Kajaanin matkalta) Oulun Ilmoituslehti, 05.10.1890, nro 80, s. 2.

¹²⁸ muun muassa Kper AK/1427; Kper Y/06814 ja (Palvelijain palkat) Aamulehti, 04.09.1920, nro 203, s. 6.

¹²⁹ muun muassa (Arpajaiset) Mikkelin Sanomat, 19.09.1896, nro 109, s. 3 ja (Joutsa) Mikkeli, 19.09.1902, nro 96, s. 3.

¹³⁰ Haapala & Toivo 2007, 187

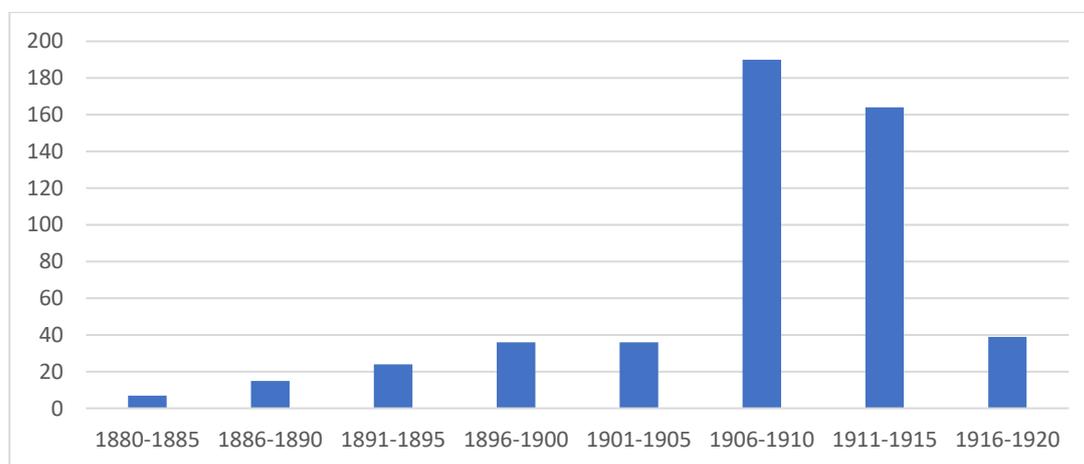
¹³¹ kts. liite 3.

¹³² Sarmela 2007, 205, 212.

3.2. PESTUUMARKKINOIDEN VUOSITTAINEN JAKAUTUMINEN SANOMALEHTITIETOJEN PERUSTEELLA

Historiallisesta sanomalehtikirjastosta löytyi 511 pestuumarkkinoita käsitellyttä tai sivunnutta kirjoitusta. Vuosina 1882–1884¹³³ aiheesta ei kirjoitettu lainkaan, mutta vuosina 1880, 1881 ja 1885 haku löysi seitsemän aihetta käsittelevää lehtikirjoitusta, mikä oli kuuden ensimmäisen vuoden (1880–1885) kokonaismäärä. Seuraavien neljän viisivuotisjaksojen ajalla lehtikirjoitukset yleistyivät ja määrä kohosi tasaisesti. Viidennessä jaksossa määrä nousi 36 sanomalehtikirjoituksesta 190 kirjoitukseen. Kuudennella jaksolla määrä laski 164:een, minkä jälkeen sanomalehtikirjoitukset alkoivat vähentyä; erotus kuudennen ja seitsemännen jakson suhteen oli 125 sanomalehtikirjoituksen verran, eli viimeisenä viisivuotiskautena ilmestyi enää 39 kirjoitusta.

KUVIO 1: Pestuumarkkinakirjoitusten jakautuminen 1880–1920, n=511. Lähde: Historiallinen sanomalehtikirjasto.

Joinain vuosina ilmestyi useampia kirjoituksia samasta aiheesta, mikä nosti vuosien uutismäärää. Sanomalehtien toimituksissa oli käytössä niin sanotun saksijournalismin muoto, sillä kirjoitukset olivat usein toisista lehdistä lainattu tai oikeammin kopioitu.¹³⁴ Samoin lehdet sisälsivät samoista aiheista kirjoitettuja tekstejä, joihin

¹³³ ensimmäinen jakso kattaa 6 vuotta, muut 5.

¹³⁴ Tommila 1988, 207

lehdet antoivat oman leimansa. Muun muassa vuonna 1893 ilmestyi yhteensä 18 kirjoitusta, joista 15 uutista kertoi Elimäellä tapahtuneesta miesmurhasta. Suurin osa uutisista oli U.S-lehdestä¹³⁵ peräisin tai henkilön U.S kirjoittamia.¹³⁶ Kirjoittelun huippukautta olivat vuodet 1906–1910, jolloin pestuumarkkinoita käsiteltiin 190 lehtikirjoituksessa. Pelkästään vuonna 1907 ilmestyi 82 kirjoitusta, joista 64 uutisoi Mikkelissä ja Kuopiossa sattuneista katumellakoista. Näistä uutisoivat monet sanomalehdet, jotka eivät muuten pestuumarkkinoista kirjoittaneet.¹³⁷ Toiseksi eniten kirjoituksia ilmestyi ajanjaksolla 1911–1915. Vuosina 1911 ja 1912 aihetta käsiteltiin sanomalehdistössä kumpanakin vuotena 30 kirjoituksen verran. Vuonna 1913 taas pestuumarkkinoita käsiteltiin 49 sanomalehtikirjoituksessa, joista suuressa osassa käsiteltiin niin poliisimieliavaltaa Kuopiossa kuin Elimäen pestuumarkkinoilla tapahtunutta henkirikosta.¹³⁸ Vuonna 1914 pestuumarkkinoita käsitteli 33 kirjoitusta, joista suuren osan aiheena oli niiden kieltäminen sotatilan vuoksi.¹³⁹

Vuosina 1916 – 1920 kirjoittelu harveni vuosisadan vaihteen tasolle. Tällä viimeisellä tarkastelujaksolla pestuumarkkinoita käsitteli yhteensä 39 kirjoitusta. Esimerkiksi vuonna 1919 ilmestyi 13 kirjoitusta, joista 7 käsitteli itse työnvälitystä ja sen tarkoitusta. Kirjoitusten pituus vaihteli lehdittäin, mutta niissä mainittiin aina lyhyesti pestuumarkkinat yhtenä työnhakutapana torikaupan lisäksi. Jälkimmäisessä oli tapana, että kaupunkien työnhakijat kokoontuvat aamuisin torille, josta työnantajat kävivät palkkaamassa tarvitsemansa työvoiman – mitä luultavammin päiväpalkkalaisia.¹⁴⁰

¹³⁵ mitä luultavammin Uusi Suometar

¹³⁶ muun muassa (Muita Kotimaan Uutisia, - U.S) Mikkelä, 09.09.1893, nro 72, s. 2 ja (Maaseudun uutisia, tietää U.S) Savo-Karjala, 08.09.1893, nro 101, s. 3.

¹³⁷ muun muassa (Katumellakka Mikkelissä) Jaakkiman Sanomat, 13.09.1907, nro 36, s. 3 ja (Katumellakka Kuopiossakin) Satakunnan Sanomat, 13.09.1907, nro 105, s. 3; (Katumellakka Mikkelissä) Wiipurin Sanomat. Supistus, 11.09.1907, nro 72A, s. 4 ja (Katumellakka Mikkelissä) Laatokka, 12.09.1907, nro 101, s. 3.

¹³⁸ muun muassa (Poliisimieliwallan näyte Kuopiossa) Kymnlaakso, 17.09.1913, nro 72, s. 2 ja (Miesmurha Elimäellä) Työläinen, 12.09.1913, nro 103, s. 2.

¹³⁹ muun muassa (Ilmoitus) Heinolan Lehti, 04.09.1914, nro 70, s. 4 ja (Pestuupyhät kielletty) Haminan Lehti, 01.09.1914, nro 96, s. 2.

¹⁴⁰ muun muassa (Työnvälityksen tarkoitus) Loviisan Sanomat, 02.09.1919, nro 64, s. 2 ja (Työnvälitystoimistoja maalaiskuntiin!) Etelä-Pohjanmaa, 16.08.1919, nro 1, s. 10.

3.3. PESTUUMARKKINAT TUTKIMUSAINEISTON VALOSSA

Pestuumarkkinakirjoituksia julkaistiin 121 eri sanomalehdessä. Sanomalehtiaineistoja oli käytännössä koko Suomen suuriruhtinaskunnan alueelta. Näistä noin 51 lehdessä ilmestyi jokaisessa vain yksi uutinen, joka sisälsi maininnan aiheesta. Eniten pestuumarkkinoita koskevia kirjoituksia ilmestyi Työmies-lehdessä, jossa niitä julkaistiin 41. Toisena tuli Uusimaa 28 kirjoituksellaan ja jaetulle kolmannelle sijalle Raivaaja sekä Lahti 22 kirjoituksellaan.

Pestuumarkkinakirjoitukset koostuivat uutisten lisäksi muun muassa kirjeistä¹⁴¹, pakinoista¹⁴², kertomuksista¹⁴³, kuulutuksista¹⁴⁴, yleisönosaston kirjoituksista¹⁴⁵, tarinoista¹⁴⁶ sekä muista mielipidekirjoituksista¹⁴⁷. Olipa mukana puhekin.¹⁴⁸ Aineistossa oli lisäksi ilmoituksia, joiden sisällöt vaihtelivat aina iltamien järjestämisestä työpaikkailmoituksiin¹⁴⁹ sekä pestuumarkkinoiden lopettamisiin. Mukaan mahtui vielä pestuupyhien vuoksi laivaliikenneilmoituksia ja kellomainoksia¹⁵⁰. Kirjoitukset sijoittuivat enimmäkseen syys-lokakuulle, jolloin pestuutapahtumia pidettiin.

KUVIO 2: Pestuumarkkinakirjoitusten sävy 1880–1920, n=511. Lähde: Historiallinen sanomalehtikirjasto

¹⁴¹ muun muassa (Kirjeitä – Hartolasta, kirjoittanut Ilkka Isotalo) Vapaus, 05.09.1908, nro 98, s. 3 ja (Kirje Elimäeltä, kirjoittanut Kylän setä) Uusmaalainen, 29.08.1906, nro 100, s. 5.

¹⁴² (Pakinaa, kirjoittanut Piste) Työ, 01.09.1910, nro 201, s. 2.

¹⁴³ muun muassa (Kertomuksia Keiteleeltä, kirjoittanut J.W.S) Savo-Karjala, 27.03.1889, nro 36, s. 2 – 3 ja (Pikakuwia Kajaanin matkalta) Oulun Ilmoituslehti, 05.10.1890, nro 80, s. 2.

¹⁴⁴ muun muassa (Kuulutus) Salmetar, 01.09.1914, nro 96, s. 1 ja (Kuulutus) Uusi Heinolan Sanomat, 28.08.1915, nro 69, s. 3.

¹⁴⁵ muun muassa (Hiukan selwitystä, kirjoittanut Yksi Hämeen Woiman lukijoista) Hämeen Voima, 12.09.1906, nro 38, s. 4 ja (Onko unohtunut? kirjoittanut Isäntämies) Uusmaalainen, 10.09.1906, nro 105, s. 4.

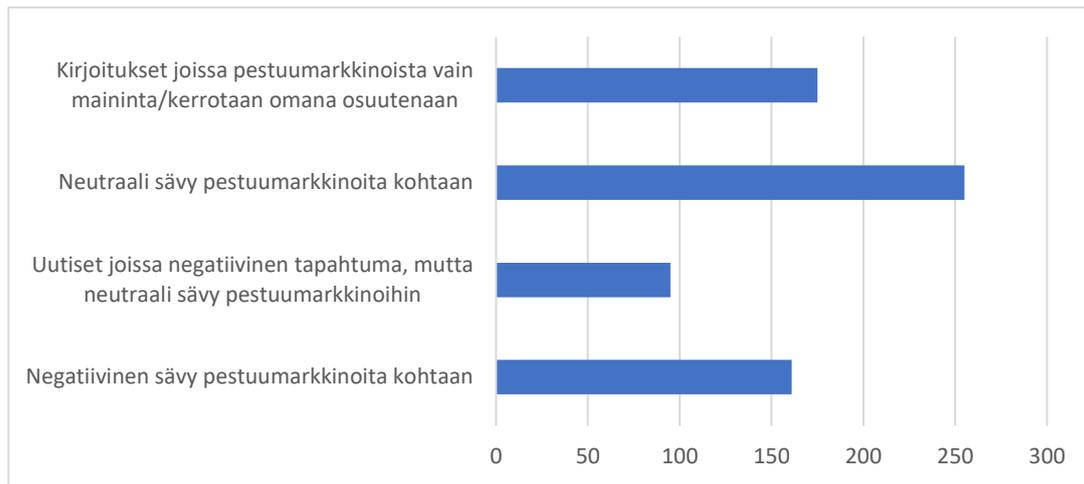
¹⁴⁶ (Pettyneet toiweet, kirjoittanut Simo) Saimaa, 27.02.1894, nro 17, s. 2 ja (Kaksi tietä, kirjoittanut Aino L-nen) Työmies, 24.11.1913, nro 272, s. 7–8.

¹⁴⁷ esimerkiksi (”Maata maattomille”, kirjoittanut Toivo) Työläinen, 17.05.1911, nro 54, s. 4. ja (Eskon markkinamietteitä, kirjoittanut Esko) Lahti, 29.08.1915, nro 131, s. 2.

¹⁴⁸ (Esitelemällinen puhe) Pohjois-Karjala, 29.06.1901, nro 27, s. 1.

¹⁴⁹ kts. liite 4 ilmoituksesta, jossa haetaan naineita maanviljelystyömiehiä vuosipalvelukseen.

¹⁵⁰ esimerkiksi (Ilmoituksia; Pestimarkkinoille aikojat!) Uusimaa, 25.08.1911, nro 95, s. 4.

Olin jakanut kirjoitukset sävyiltään neljään ryhmään (kuvio 2): kirjoituksiin, joissa oli joko kielteinen sävy (n=161), neutraali sävy (255) tai joissa oli kielteinen tapahtuma, mutta pestuumarkkinoista itsestään ei kirjoitettu kielteisessä perspektiivissä (95). Edellä mainittu luokka sisälsi uutiset osasta katumellakoista, henkirikoksista sekä pestuuhijauksista. Kyse oli joko pestuumarkkina- aaton tai itse markkinapäivän kielteisistä tapahtumista, joiden käsittelyssä ei oltu kritisoitu itse pestuutapahtumaa. Kriittisiä pestuumarkkinakirjoituksia, käsiteltiin omana osuutenaan pestuumarkkinakritiikissä ja sekä pestuutapahtumien lopettamiseen tähtäävien tekstien analyysissa.

Kuvio sisälsi neljäntenä luokkana kirjoitukset, joissa joko vain mainittiin pestuumarkkinat ohimennen tai joissa kerrottiin pestuumarkkinoista muiden asioiden ohessa. Tällaisia tekstejä oli yhteensä 175. Usein niissä saatettiin todeta paikkakunnalla järjestetyn pestuutapahtumia tai niitä sivuttiin ohimennen. Näin oli esimerkiksi Uusi Savo-lehden uutisessa, jossa kerrottiin Pielaveden maatalousnäyttelyn kävijämääristä, ja samalla mainittiin paikkakunnalla aiemmin pidetyistä pestuumarkkinoista.¹⁵¹ Toisena esimerkkinä toimii kyseisen lehden uutinen vuodelta 1896, jossa kerrottiin Pielavedellä pidetyistä arpajaisista ja niiden siirtämisestä helluntain tienoilta pestuupyhien ajoille. Muuten edellä mainittu lyhyt uutinen keskittyi selostamaan pääaihettaan eli arpajaisia.¹⁵²

¹⁵¹ (Maaseudulta) Uusi Savo, 12.09.1893, nro 105, s. 2.

¹⁵² (Maaseudulta) Uusi Savo, 16.05.1896, nro 56, s. 3.

Samalla tavalla meneteltiin niin ikään työväenlehdissä, joissa pestuumarkkinamaininta upotettiin sujuvasti muun uutisen osaksi. Työkansa-lehdessä 17. syyskuuta 1915 nimimerkki ”Sirpaleitten poimija” kirjoitti matkustaneensa Päijänteellä seilaavalla laivalla Lahteen, jossa hän oli kohdannut nuorisoa matkalla pestausmarkkinoille, eli nuorison itsensä lausuman mukaisesti ”orjamarkkinoille”. Käsiteltyään nuorison työvoiman myymistä ja palveluspaikan etsimistä, ”Sirpaleitten poimija” moitti matkustavan nuorison elinoloja, siveellisyyden puutetta ja rappiotilaa. Kirjoituksessa Lahden pestausmarkkinat olivat vain sivuhuomio.¹⁵³ Toisenlainen lähestymistapa työväenlehdistön pestuumarkkinakirjoitteluun löytyi esimerkiksi Työlehden kirjoituksessa ”Älköön uudistettako ennen tehtyjä erehdyksiä” vuodelta 1908. Kirjoitus käsitteli palkkatyöläisten ja eritoten vuosipalvelijoiden kurjia olosuhteita ja kertoi, kuinka heidän oloihinsa olisi ryhdyttävä vaatimaan parannuksia. Parhaaksi vaatimisen ajankohdaksi nähtiin pestuaaika, jolloin isännät ja palvelijat tekivät kauppaa seuraavaksi vuodeksi. Itse pestuutapahtumaan viitattiin uutisessa kertomalla pestaustarkeitusta varten olleen markkinoita, ja niitä nimitettiin orjamarkkinoiksi. Pestuutilaisuuksia verrattiin niin ikään eläinmarkkinoihin, sillä

*”aiwan samallaisessa asemassa tähän asti on ollut työvoimaansa myymään tullut palvelija kuin jokin eläin eläinmarkkinoilla”.*¹⁵⁴

Lausahduksen jälkeen kirjoitus keskittyi jälleen vuosipalvelijan oloihin ja siihen, kuinka palvelijoiden olisi vaadittava itselleen muun muassa vapautta.¹⁵⁵ Pestuupyhät mainitsevien sanomalehtikirjoitusten varsinaisena aiheena olivat usein itse tapahtumaa laajemmat kysymykset, joissa pestuumarkkinat oli vain pieni osa suurempaa palkolliskysymystä.

Samalla tavalla pestuupyhät mainittiin ohimennen vuonna 1913. Kyseessä oli useissa sanomalehdissä ilmestynyt uutinen, joka käsitteli poliisimielivaltaa Kuopiossa. Kyseisessä uutisessa kerrottiin, kuinka paikallinen poliisimestari oli venäläisen sotajoukon kanssa saapunut keskeyttämään Kuopion työväenyhdistyksen järjestämät iltamat. Useimmat pestuupyhämaininnat olivat seuraavan kaltaisia: ”*pestuupyhäin*

¹⁵³ (Sirpaleita, kirjoittanut Sirpaleitten poimija) Työkansa, 17.09.1915, nro 38, s. 5.

¹⁵⁴ (Älköön uudistettako ennen tehtyjä erehdyksiä! kirjoittanut Juhani) Työ, 12.09.1908, nro 210, s. 2.

¹⁵⁵ Ibid.

takia oli kaupungissa väkeä tavallista enemmän, joten paikalle kokoontunut väkijoukko oli hyvin lukuisa”. Kyseisen asian jälkeen lehtijutuissa käsiteltiin venäläistä sotajoukkoa, joka hajotti ulkona seisovan yleisön ja poistui sitten paikalta.¹⁵⁶

Pestuumarkkinat saatettiin mainita kirjeissä niin ohimennen kuin omana osuutenaankin. Muutamissa näissä viitattiin pestuupyhien tai markkinoiden osallistujamäärään.¹⁵⁷ Uusi Savo lehdessä vuonna 1899 julkaistu kirje Kuopiosta kuvasi erästä kuolemantapausta ja siitä seuranneita hautajaisia, joissa suuri joukko ihmisiä kävi ilmaisemassa osanottonsa kuolleen perheelle. Väkeä oli sen verran paljon, että poliisi saapui sitä paikalle hajottamaan. Ainut pestuupyhiin nivoutunut maininta oli sivuhuomio: ”hänen mielestään ei asetusten mukaan saanut suurempia ihmisjoukkoja kokoontua yleisille paikoille muulloin kuin markkinoilla ja pestuupyhinä”¹⁵⁸. Pestuutapahtumien runsas osanotto on ollut yleistietoa ja rinnastunut markkinoiden väenpaljouteen. Sen avulla on havainnollistettu erilaisten väenkokousten suuruutta.

Vain maininnan sisältäneet tai pestuumarkkinoita suuremman kokonaisuuden yhteydessä sivunneet kirjoitukset sisälsivät niin pestuumarkkinoita kohtaan kriittisiä kuin neutraaleja tekstejä.¹⁵⁹ Neutraaleja mainintoja sisältävät kirjoitukset koostuivat muun muassa tarinoista¹⁶⁰ ja puheesta¹⁶¹, joissa itse pestuutapahtuma mainittiin vain muutamalla sanalla.

Pestuumarkkinoita koskeneet neutraalit uutiset olivat useimmiten lyhyitä noin parin lauseen mittaisia uutisia. Niitä ilmestyi monissa lehdissä, ja niistä toimi hyvänä esimerkkinä Savo-Karjalassa vuonna 1900 ilmestynyt uutinen: ”*Ensimmäinen*

¹⁵⁶ (Poliisimielivaltaa Kuopiossa) Suomalainen, 15.09.1913, nro 105, s. 3; (Poliisimielivaltaa Kuopiossa) Hämetär, 16.09.1913, nro 105, s. 3 ja (Poliisimielivaltaa Kuopiossa) Vakka-Suomi, 16.09.1913, nro 105, s. 3.

¹⁵⁷ esimerkiksi (Pietarin kirje – Pegoudin lennot, kirjoittanut Lusperi) Työ, 27.05.1914, nro 119, s. 4.

¹⁵⁸ (Kirje Kuopiosta, kirjoittanut Olli) Uusi Savo, 25.02.1899, nro 46, s. 2.

¹⁵⁹ esimerkiksi (Poliisimieliwallan näyte Kuopiosta) Kymnlaakso, 17.09.1913, nro 72, s. 2 ja (Kertomuksia Keiteleeltä, kirjoittanut J.W.S) Savo-Karjala, 27.03.1889, nro 36, s. 3–4.

¹⁶⁰ muun muassa (Reettamuori, kirjoittanut -k.m-) Savo, 11.11.1885, nro 131, s. 2; (Yksiin leipiin, kirjoittanut Sarmal) Savo-Karjala, 09.01.1891, nro 2, s. 2.

¹⁶¹ (Esitelemällinen puhe) Karjalatar, 04.07.1901, nro 75, s. 2.

pestauspyhä oli eilen. Palvelusväkeä maalta oli oikein kosolta ja näkyi joukossa hywinkin iloisia ja kowaäänisiä vieraita".¹⁶² Tai Uusimaa lehden lauseen mittainen uutinen: "*Pestimarkkinat ovat täällä huomenna*".¹⁶³

Itse pestuumarkkinoista ilmoittamisen lisäksi näissä lyhyissä neutraaleissa uutisissa yritettiin yleensä kuvata paikkakunnalle saapuneen väen määrää ja usein niissä kommentoitiin palkollisten palkkoja.¹⁶⁴ Erityisesti Uusimaa-lehti on julkaissut monia tämänkaltaisia uutisia *Porvoosta* tai *Porvoosta* ja muualta Uudeltamaalta -otsakkeiden alla ja Savo-Karjala ainakin *Kuopion uutisten* alla, kommentoiden joko tilaisuudessa ollutta väkimäärää, pestin tekoa, markkinayleisön käytöstä tai muita pestuupyhien tapahtumia lyhyesti ja ytimekkäästi.¹⁶⁵ Vuonna 1907 samankaltaisen pestimarkkinoiden osanottajamäärää kuvaavan lyhyen ja neutraalin Uudenmaan uutisen loppukaneettina todettiin, että "*on tämäkin ihmiskauppa yksi niitä erityisiä wanhanaikaisuuksia, joista Porwoo on rikas*".¹⁶⁶

Myös sosialistisissa lehdissä saatettiin pestuumarkkinoista kertoa neutraaliin sävyyn, vaikka uutinen itsessään olisi sisältänyt kritiikkiä muita asioita kohtaan. Työmieslehdessä 31. lokakuuta 1902 nimimerkki Juurikas kirjoitti Parikkalan kuulumisista, joihin lukeutuivat niin raittiusosaston ilamat kuin laaja työttömyys. Orjamarkkinat mainittiin selonteossa erään palvelijoitaa huonosti kohdelleen isännän toimien vuoksi. Maininnan mukaan: "*palwelijattarien orjamarkkinat on jo pidetty ja sitten alkaa toinen vuosi. Mitä se tuo mukanaan onnettomille siskoille ja weikoillemme?*".¹⁶⁷ Kirjoitus oli kriittinen, mutta ensisijaisesti palkollisten olosuhteita eikä pestuutapahtumaa kohtaan. Vaikka selonteko piti sisällään orjamarkkinanimityksen, tekstiä ei voinut luokitella kritiikiksi, sillä tulkitsin

¹⁶² (Pikku uutisia) Savo-Karjala, 10.09.1900, nro 90, s. 2.

¹⁶³ (Porvoosta ja muualta Uudeltamaalta) Uusimaa, 31.08.1908, nro 97, s. 2.

¹⁶⁴ esimerkiksi (Savonlinnasta ja lähiseudulta) Vapaus, 13.09.1910, nro 103, s. 2 ja (Porvoosta ja muualta Uudeltamaalta) Uusimaa, 01.09.1920, nro 97, s. 2.

¹⁶⁵ (Porvoosta) Uusimaa, 06.09.1898, nro 68, s. 2; (Porvoosta) Uusimaa, 03.09.1906, nro 102, s. 2 ;(Porvoosta ja muualta Uudeltamaalta) Uusimaa, 01.09.1913, nro 98, s. 2; (Kuopion uutisia) Savo-Karjala, 26.09.1898, nro 108, s. 2 ja (Kuopion uutisia) Savo-Karjala, 14.09.1896, nro 103, s. 2.

¹⁶⁶ (Porvoosta) Uusimaa, 02.09.1907, nro 99, s. 2.

¹⁶⁷ (Parikkalasta, kirjoittanut Juurikas) Työmies, 31.10.1902, nro 252, s. 2.

orjamarkkinanimitykset sosialistiseksi retoriikan keinoksi. Samoin olin pitänyt neutraalina markkinoiden suhteen seuraavaa uutista:

*”Ne n.s. ”orjamarkkinat” owat taas Lahdessa parhaillaan. Palwelijoita näyttää olewan kosolta, samoin heidän ostajiaan. Huijauslaitoksia, kuten sirkuksia, ampumaratoja j.n.e on taas kasaantunut torin laitaan suuri walikoima narratakseen maalaispalwelijain y.m. hiellä ansaitut pennoset kukkaroihinsa.”*¹⁶⁸

Edellä mainittu uutinen sisälsi kritiikkiä markkinoilla olleita huvituksia kohtaan, eikä kohdistunut itse orjamarkkinoihin. Markkinoita itsessään ei sen enempää kuvailtu eikä uutinen antanut viitteitä siitä, että kyseessä olisi itse pestuutapahtuman kritisointi, vaikka termiä orjamarkkinat käytettiin. ¹⁶⁹ Työväenlehdissä on esitetty paljon muita neutraaleja uutisia, joissa puhuttiin muun muassa iltamista¹⁷⁰, kehoitettiin järjestämään kokouksia niillä paikoin, joissa pestuumarkkinoita pidettiin¹⁷¹ tai selontekoja siitä kuinka väkijuomien myynti¹⁷² tai itse pestuumarkkinat olivat kiellettyjä¹⁷³ tai yritetty kieltää tietyin paikoin¹⁷⁴.

Oli otettava huomioon, kuinka monessa uutisessa pestuumarkkinat, pestuupyhät ynnä muut tässä tutkimuksessa käytettävät hakusanat oli kirjoitettu lainausmerkein uutisiin.¹⁷⁵ Esimerkiksi Uusi Savo lehden vuonna 1899 julkaistussa uutisessa käytettiin ilmaisua ”pestuupyhä”.¹⁷⁶ Toinen huomiota kiinnittänyt seikka, oli ilmaisu ”niin sanotut” eli ”n. s”. Tätä ilmaisua käytettiin monesti pestuutapahtumasanojen edellä.¹⁷⁷ Lainausmerkkien käytön syytä voi vain arvailla. Kyseessä on ehkä ollut kansan suussa muodostunut sana, jota sanomalehdistössä ei

¹⁶⁸ esimerkiksi (Ne n.s ”orjamarkkinat” kirjoittanut Raiw.) Työmies, 03.09.1908, nro 202, s. 4.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ esimerkiksi (Mikkeli – Heinola ja ympäristö) Vapaus, 16.09.1915, nro 102, s. 2.

¹⁷¹ esimerkiksi (Sos. dem. Nuorisoliitto) Hämeen Voima, 18.08.1910, nro 92, s. 3.

¹⁷² esimerkiksi (Mallasjuomien anniskelu ja pestuupyhät) Savon Työmies, 10.09.1910, nro 102, s. 2.

¹⁷³ esimerkiksi (Pestuupyhä kielletty) Työ, 03.09.1914, nro 202, s. 2.

¹⁷⁴ esimerkiksi (Pestuumarkkinat Joroisissa) Vapaus, 20.08.1908, nro 91, s. 2.

¹⁷⁵ esimerkiksi (Uutisia Helsingistä) Uusi Suometar, 20.07.1887, nro 164, s. 3; (”Pestuumarkkinat” nekin) Kotkan Sanomat, 05.09.1893, nro 68, s. 2 ja (Pestuukokousten johdosta) Pohjois-Savo, 22.09.1905, nro 106, s. 3.

¹⁷⁶ (Pieniä uutisia) Uusi Savo, 12.09.1899, nro 104, s. 2.

¹⁷⁷ esimerkiksi (Pikakuwia Kajaanin matkalta) Oulun Ilmoituslehti, 05.10.1890, nro 80, s. 2 ja (Kuopion uutisia) Savo-Karjala, 14.09.1896, nro 103, s. 2.

tunnustettu yleiskieleksi. Lainausmerkkien käyttö oli niin ikään voinut olla sarkastinen tyylikeino, joka viittasi pestuutapahtumien tarkoituksen muuttumiseen.

Muistitietoaineiston suhteen aineistosta nousseet seikat ovat pääosassa. Aineistossa oli 58 eri muistelijan haastattelut pestuutapahtumista, joista tarkat perustiedot omaavia muistelijoita oli aineistossa yhteensä 40. Tarkaksi perustiedoksi lasketaan se, että muistelija osasi kertoa tarkasti pestuumarkkinoiden sisällöstä kuten siihen kuuluneista pestaamisista ja osasi kertoa vielä muita tietoja tapahtumasta.¹⁷⁸ Osa muistelijoista kertoi lisäksi olleensa itse paikalla jollain paikkakunnalla pidetyillä pestuumarkkinoilla.¹⁷⁹ Ylimalkaisia tietoja sisältäviä muisteluja oli aineistossa 13, mikä erosi tarkoista perustiedoista siinä, että muistelija tiesi pestuutapahtuman ja osasi kertoa siitä jotain, mutta tapauksesta riippuen tältä jäi puuttumaan joko tieto pestin ottamisesta tai muistelija kertoi vain tilaisuuden huvituksista¹⁸⁰. Tähän kuuluivat muistelut, joissa pestuumarkkinoista tiedettiin jonkun verran, Lisäksi muistelija oli voinut todeta, ettei hän ollut käynyt pestuutilaisuuksissa tai ettei hänellä ole ollut tarvetta hakea palvelijoita sieltä.¹⁸¹ Muut äänitteet sisälsivät muun muassa toisen käden tietoa tai muistelijat eivät muistaneet kyseistä tapahtumaa. Maininnan arvoista oli, ettei yksikään muistelija puhunut pestuutapahtumista kielteisessä sävyssä vaan aiheesta kerrottiin ainoastaan neutraalisti.

4. PESTUUMARKKINAT PAIKALLISYHTEISÖSSÄ – KÄVIJÄT JA MARKKINAHENKISYYS

4.1. PESTUUMARKKINOIDEN PAIKKA PAIKALLISYHTEISÖJEN MUIDEN TILAISUUKSIEN JOUKOSSA

Vaikka pestuupyhiä vietettiin joillain paikkakunnilla kirkonmäellä sunnuntaisin, saattoivat pestuumarkkinat sijoittua arkipäiviin muiden tapahtumien kuten toripäivien yhteyteen.¹⁸² Näin tapahtui esimerkiksi Lahdessa, jossa uutisoitiin vuonna 1894 olleen Lahden markkinat, jotka olivat niin ikään pestuumarkkinat. Uutisen mukaan näillä

¹⁷⁸ esimerkiksi Kper AK/5340.

¹⁷⁹ esimerkiksi Kper AK/0401.

¹⁸⁰ Kper Y/03427.

¹⁸¹ muun muassa Kper Y/05518 ja Kper AK/3533.

¹⁸² Sarmela 2007, 213 ja (Lahden pestuumarkkinat) Uusi Suometar, 15.09.1900, nro 233, s. 5.

markkinoilla harjoitettiin niin maalaistavaroiden kuin lehmien ja hevosten myyntiä ja itse meno oli tavallista riehakkaampaa.¹⁸³ Kansa nimitti toripäiviä usein markkinoiksi, mikä osittain selittää uutisen markkina-termin käytön, sillä esimerkiksi Lahdessa oli alettu pitää toripäivä jo vuodesta 1870 lähtien. Ne sijoituivat ensin joka kuukauden ensimmäiselle keskiviikolle, mutta myöhemmin toripäivät virallistettiin viikoittaiseksi tapahtumaksi. Lahden saatua kaupunkioikeudet niitä pidettiin kolmena päivänä viikossa.¹⁸⁴

Lahden toripäivistä uutisoitiin esimerkiksi syyskuussa 1895 ilmestyneessä Hämäläinen-lehdessä. Syyskuun neljäntenä päivänä järjestetyn tapahtuman ilmaistiin olleen ennemmin pestausmarkkinat. Kuin todisteeksi uutinen keskittyi kertomaan, kuinka palvelijoiden vaatimat palkat olivat korkeita ja vertaili erinäisten myytävänä olleiden elintarvikkeiden hintoja.¹⁸⁵ Antero Heikkinen totesi Hollolan historian kolmannessa osassa, että Hollolasta käytiin ainakin Lahden markkinoilla, jotka olivat niin ikään pestimarkkinat.¹⁸⁶ Lisäksi muistitiedossa käsiteltiin Lahden pestimarkkinoita. Muistelija Jaakko kertoi Lahden pestuumarkkinoiden väkimäärää arvioidessaan, että väkeä tuli kauempaakin. Edelleen hän viittasi siihen, että niiden yhteydessä olivat syyskuun yleiset markkinat.¹⁸⁷ Vielä Lahden historiassa sanotaan Lahden syysmarkkinoiden olleen pestuumarkkinat.¹⁸⁸ Paikallishistorioiden, lehtikirjoitusten ja muistitiedon perusteella Lahdessa pestimarkkinat sijoituivat Lahden toripäivien yhteyteen.

Pestuumarkkinoiden päällekkäisyys eläin- ja muiden markkinoiden kanssa kävi ilmi erityisesti muistitiedosta, sillä noin 9:ssä eri muistelussa pestuutapahtuman viitattiin sijoittuvan muun tilaisuuden päälle. Muistelijat Aatu ja Kustaa kertoivat muisteluissaan Tampereesta. Aatun mukaan palkolliset pestattiin pyhäinpäivämarkkinoilta, kun taas Kustaan mukaan palkolliset pestattiin Tampereella isoilta markkinoilta, jotka olivat samalla hevosmarkkinat.¹⁸⁹ Sanomalehtiaineisossa ei

¹⁸³ (Lahden markkinoilla) Hämeen Sanomat, 08.09.1894, nro 103, s. 2.

¹⁸⁴ Vainionpää 1994, 88–89.

¹⁸⁵ (Lahden toripäivillä, - U.S) Hämäläinen, 07.09.1895, nro 72, s. 2.

¹⁸⁶ Heikkinen 1975, 83.

¹⁸⁷ Kper Y/03460.

¹⁸⁸ Halila 1958, 303.

¹⁸⁹ Kper Y/02985 ja Kper Y/06617.

ole uutisia tai kirjoituksia Tampereen pestuumarkkinoista, joten asiassa voi tukeutua vain epävarmaan, jos kohta kahdessa toisistaan riippumattomassa haastattelussa esitettyyn muistitietoon. Vastaavanlaisesti Oriveden pestuumarkkinoista ei kirjoitettu, sanomalehdissä, mutta muistelija Arvo mainitsi pestuumarkkinoiden olleen syysmarkkinoilla, jotka olivat luonteeltaan pääasiassa pestausmarkkinat.¹⁹⁰ Pälkäneellä taas muistelija Anton rinnasti pestuumarkkinat eläinmarkkinoihin. Hän oli ollut itse paikalla katselemassa pestautouhuja ja osasi kertoa pestuumarkkinoiden peruseräiteistä.¹⁹¹ Samoin Pälkäneen pestuumarkkinoista kertoi muistelija Viljo, joka muisteli Pälkäneellä olleen syysmarkkinat, joilla isännät ja emännät kiertelivät palvelijoita etsimässä.¹⁹² Useissa haastatteluissa kerrottiin perin yhdenmukaisesti pestuumarkkinoiden ja syysmarkkinoiden sulautuneisuudesta toisiinsa, vaikka tutkimuksen painetussa aineistossa tällaista tietoa ei ole säilynyt.

Sanomalehtiaineisto ja muistitieto eivät aina käsittäneet yhdenmukaista tietoa pestuutapahtumista. Porvoosta muistitieto kertoi, että ne olivat syysmarkkinat ja pestuumarkkinat, mitä tuki tieto siitä, että pestuumarkkinat siirtyivät elokuulta syyskuun alkuun.¹⁹³ Eräässä muistitiedossa viitattiin jo otsikossa, kuinka pestuumarkkinat olivat Heinolan markkinoilla.¹⁹⁴ Vuonna 1905 pestausmarkkinoita vietettiin Itä-Hämeen uutisen mukaan syyskuun ensimmäisenä sunnuntaina Heinolan pitäjän kirkolla. Uutisessa kuvailtiin, kuinka elämä oli kuin markkinoilla ainakin, mutta tapahtumien päällekkäisyyttä ei sivuttu mitenkään. Tapahtuman toivottiin vain siirtyvän arkipäivälle muiden markkinoiden tavoin.¹⁹⁵

Sanomalehdissä viitattiin joskus pestuumarkkinoiden päällekkäisyyteen muiden tapahtumien kanssa. Sosialidemokraatti-lehti julkaisi syyskuun lopulla 1907 uutisen, jonka otsikosta selvisi tapahtuman olleen kaksoismarkkinat. Uutinen kertoi

¹⁹⁰ Kper AK/1486.

¹⁹¹ Kper AK/3603.

¹⁹² Kper Y/06609.

¹⁹³ Kper Y/06773; Mäkelä-Alitalo 2004, 293 ja esim. (Porwoosta) Uusimaa, 06.09.1898, nro 68, s. 2

¹⁹⁴ Kper AK/0401.

¹⁹⁵ (Heinolan ja lähiseudun uutisia) Itä-Häme, 09.09.1905, nro 70, s. 3.

Mouhijärven karja- ja orjamarkkinoista. Tilaisuutta kuvattiin kielteisessä sävyssä sekä isäntien toiminnan että markkinoille tuotujen eläinten räakkäämisen takia.¹⁹⁶

Pestuumarkkinoista itsenäisenä tapahtumana antoivat viitteitä sanomalehtiaineistossa käytetyt sanamuodot ja yksittäiset lauseet. Monissa uutisissa kirjoitettiin tavaksi tulleista pestuupyhistä tai markkinoista ja Kuopion läänin kuvernöörin pestuupyhät kieltävässä uutisessa käytettiin lehdestä riippuen ilmaisua ”*tawallisiksi tulleet pestuupyhät jäävät siis nyt pitämättä*”.¹⁹⁷ Samantyylistä ilmaisua on käytetty niin ikään esimerkiksi Porvoon ja Juvan kanssa, määrittelemällä pestuumarkkinat tavanmukaisiksi.¹⁹⁸ Samoin niitä oli uutisointien mukaan pidetty ”*wanhan tawan mukaan*”, esimerkiksi Elimäellä ja Mäntsälässä.¹⁹⁹ Ilmaisut vaihtelivat lehdittäin ja paikkakunnittain.²⁰⁰ Pestuutapahtumat eivät olleet kaikilla paikkakunnilla vuosisatoja jatkunut ilmiö, vaan vähitellen vakiintunut kansantapa.

Se sijoittuivatko pestuumarkkinat muiden tapahtumien päälle, vai olivatko ne oma tilaisuutensa, vaihteli lehtikirjoitusten ja muistitiedon mukaan paikkakunnittain. Lahdessa ja Mouhijärvellä tapahtumat luultavasti olivat päällekkäiset, joillain muilla paikkakunnilla pestuumarkkinat olivat ehkä sijoitettu markkinoiden tai karjamarkkinoiden yhteyteen. Pestuutilaisuudet olivat silti osittain itsenäisiä ja muusta tapahtumasta erillään. Palvelijat eivät todennäköisesti pestautuneet pelkästään pestuutapahtumissa. Seuraavassa luvussa, havainnollistetaan että pestuumarkkinat olivat verrattain marginaalinen pestautumistapa. Yleisemmin pesti hankittiin kotipaikkakunnan taloissa asiasta sopimalla,²⁰¹ ja toisaalta palveluspaikkaa väille jääneet saattoivat hankkia paikan vielä markkinoiden jälkeen.

¹⁹⁶ (Karja- ja orjamarkkinat Mouhijärwellä, kirjoittanut Karl Lehtinen) Sosialidemokraatti, 24.09.1907, nro 106, s. 2.

¹⁹⁷ (N.s. pestuupyhät kielletty) Lahti, 03.09.1914, nro 134, s. 3.

¹⁹⁸ muun muassa (Wieläkin pestimarkkinoista) Uusimaa, 28.08.1914, nro 94, s. 1–2 ja (Murha vuosiorjien pestuumarkkinoilla Juwalla, - M.S) Työmies, 20.09.1909, nro 216, s. 2.

¹⁹⁹ muun muassa (Kirjekortti Mäntsälästä) Uusimaa, 16.10.1908, nro 117, s. 3 ja (Uutisia, - Työm) Kansan Lehti, 12.09.1903, nro 104, s. 3.

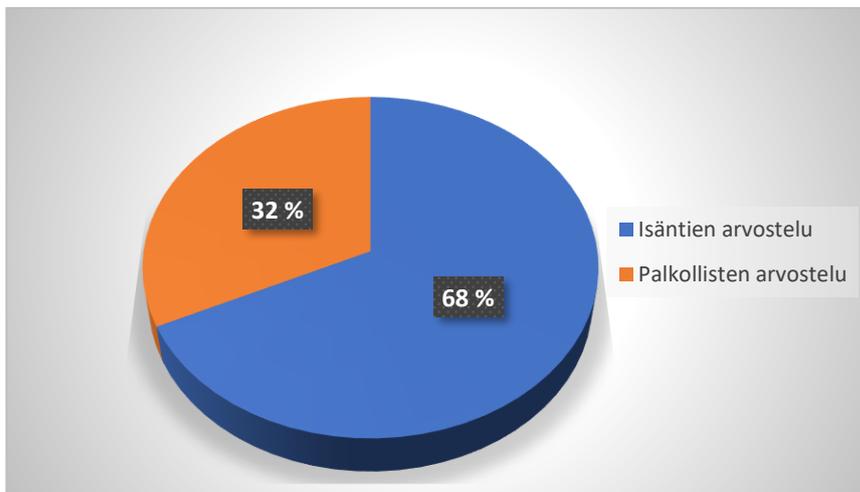
²⁰⁰ vertaa esimerkiksi (Omituinen tapa) Sanomia Turusta, 10.08.1880, nro 91, s. 2 ja (Wieläkin pestimarkkinoista) Uusimaa, 28.08.1914, nro 94, s. 1–2.

²⁰¹ esimerkiksi Kper Y/07651 ja Kper Y/05518.

4.2. MILLAISET ISÄNNÄT JA PALKOLLISET KÄVIVÄT PESTUUTAPAHTUMISSA

Niin isännät kuin palkolliset saivat osakseen kritisointia sanomalehtiaineistossa. Isäntiä arvosteltiin 87 pestuumarkkinoita käsittelevässä sanomalehtikirjoituksessa ja palkollisia 41 kertaa (KAAVIO 4). Osa kritiikistä esitettiin samoissa uutisissa.²⁰²

KUVIO 4. Isäntien ja palkollisten arvostelut sanomalehtiaineistossa, n=511. Lähde: Historiallinen sanomalehtikirjasto

Lehdissä väitettiin vain huonojen isäntien pestaavan palkollisensa pestuumarkkinoilta, sillä hyvät isännät saivat palkollisensa muualta. Uusi Suometar julkaisi vuonna 1889 pari kirjettä joiden mukaan kukaan kunnollinen henkilö ei tullut pestimarkkinoille pestaamaan.²⁰³ Vuonna 1900 kerrottiin pestimarkkinoiden olevan jo mennyttä, sillä ”*siivot isännät ja emännät eiwät siellä palveluswäkeä itselleen pestaa*”.²⁰⁴ Asiaa pohdittiin pidemmälle Uusi Savo-lehden pestuumarkkinat uutisessa, jossa kerrottiin kuinka ”*walistuneemmissa kyläkunnissa pidetäänkin häpeänä talolle, jos se ei saa palvelijoita muuten kuin pestuumarkkinoilla, ja sille kannalle pitäisi yhä yleisemmästi päästä*”. Häpeää pidettiin keinona itse pestuumarkkinoiden lopettamiseen, sillä isäntäväen luopuessa kyseisestä pestaustavasta ne menettäisivät merkityksensä.²⁰⁵

²⁰² esimerkiksi (Kirje Helsingistä, kirjoittanut Matti) Uusi Suometar, 04.11.1900, nro 276, s. 4–5.

²⁰³ (Kirjeitä maaseudulta, kirjoittanut Erämaa) Uusi Suometar, 06.02.1889, nro 31, s. 4.

²⁰⁴ (Kirje Helsingistä, kirjoittanut Matti) Uusi Suometar, 04.11.1900, nro 276, s. 4–5.

²⁰⁵ (Pestuumarkkinat) Uusi Savo, 06.09.1902, nro 103, s. 2.

Edellä mainitun perusteella sanomalehdistön kritiikkiä pestuumarkkinoita kohtaan läpäisi vastakkainasettelu hyvä isäntä – huono isäntä.

Suurin osa isäntäväkeen kohdistetusta kritiikistä esitettiin työväenlehdissä.²⁰⁶ Sosialistien kirjoituksissa moitittiin erityisesti isäntien käyntejä pestuutapahtumissa ja heidän vaikeuksiaan palkollisten saamisessa.²⁰⁷ Työmies-lehdessä kerrottiin aiheesta vuonna 1910 pariin otteeseen. Elokuussa lehdessä kirjoitettiin, kuinka palkollisia inhimillisesti kohtelevat isännät saivat niitä kotipaikkakunnaltaan, kun taas orjajerrojen eli palkollisiaan huonosti kohtelevien isäntien oli turvauduttava toisten paikkakuntien työvoimaan.²⁰⁸ Asiaa käsiteltiin lisäksi lokakuun numerossa, jossa mainittiin miten palvelijoitaan huonosti kohtelevat isännät voi tunnistaa siitä, että he käyvivät Lahden orjamarkkinoilla pestaamassa palvelijoita kurjuuteen. Kotipitäjästään he eivät palkollisia saaneet, sillä heidän talonsa oli ”*niin pahassa huudossa*”.²⁰⁹ Niin ikään Vapaus-lehdessä käsiteltiin pahantapaisia isäntiä maanviljelysseuran päätöksistä uutisoitaessa. Yksi päätöksistä koski paikanvälitystoimistojen perustamista kuntiin. Nimimerkki ”Piste” kirjoitti erityisesti pahantapaisten isäntien hyötyneen kyseisestä päätöksestä, sillä ”*kun eiwät saa palkollisia läheisyydestä woiwat hankkia niitä wälitystoimistojen kautta*”.²¹⁰ Pahantapaiset isännät hyötyivät näin sosialististen lehtien mukaan sekä pestuumarkkinoista että niiden tilalle perustettavista paikanvälitystoimistoista.

Osa kritiikistä koski isäntien toimintatapoja palkollisia valittaessa. Vuonna 1899 Kansan Lehti kirjoitti, kuinka pestaajat kulkivat Kuopion pestuupyhillä vaanivina, ahnaina ja voitonhimoisina.²¹¹ Näiden piirteiden lisäksi isännät tarkastelivat eräiden työväenlehtien mukaan pestuita tehdessään palkollisten fyysistä olomuotoa. Heitä moitittiin esimerkiksi siitä, että pestimarkkinoilla he miltei tutkiskelivat palvelusväen

²⁰⁶ noin 67 uutista 87 uutisesta.

²⁰⁷ muun muassa (Pesti- ja orjamarkkinat, kirjoittanut Palwelija) Työläinen, 13.08.1907, nro 57, s. 4 ja (Orjamarkkinat) Sosialisti, 26.08.1910, nro 195, s. 2.

²⁰⁸ (Pestauspäivät Helsingin kunnan tyynvälitystoimistossa, kirjoittanut ”Orjamarkkinat Helsinkiin” kirjoituksen kyhääjä) Työmies, 27.08.1910, nro 196, s. 6.

²⁰⁹ (Palwelijat porwarilehtien huomion esineenä, kirjoittanut O.L-pi) Työmies, 05.10.1910, nro 229, s. 3–4.

²¹⁰ (Katsauksia, kirjoittanut Piste) Vapaus, 24.12.1908, nro 145, s. 3.

²¹¹ (Kirje Kuopiosta 11.9.1899, kirjoittanut Paksuniska) Kansan Lehti, 19.09.1899, nro 84, s. 2.

hampaita tai koettelivat lihaksia ”*kuten lahtari syöttösikaa*”.²¹² Kielteisenä ilmiönä kuvattiin monissa työväenlehdissä isäntien ”ihmistuntijana” käyskentelemistä ja palkollisten palkoista tinkimistä tai niiden polkemista.²¹³ Työmies-lehdessä verrattiin sosialististen tekemiä pestauksia ei sosialistisiin isäntiin. Lehden mukaan ”*sosialista aatetta aawistawan kaupanteko kuului wallan toisenlaiselta kuin noiden karripäiden saiturien*”. Uutisessa kerrottiin, kuinka sosialistit maksoivat palkollisille parempaa palkkaa kuin nämä itse pyysivät. Isäntä jolla oli jyviä makasiinit täynnä, puolestaan tarjosi paljon vähemmän palkkaa. Kirjoituksissa tuotiin näin ilmi sosialistien moraalista ylemmyyttä.²¹⁴

Niin ikään palkollisten kohtelu, nousi suureksi kritiikin aiheeksi työväenlehdissä. Eräiden sosialististen lehtien kirjoitusten mukaan palkolliset päätyivät isännän mielivallan ja päänäpistöjen alaisiksi, mistä syytettiin voimassa olevaa palkkaussääntöä sekä vuosiorjuutta.²¹⁵ Esimerkiksi Vapaa Sana-lehdessä kirjoitettiin vuonna 1912 seuraavasti:

*”Nyt tekewät isännät ja emännät teidän ruumiistanne ja työvoimastanne kauppaa, niinkuin hewoshuijarit markkinoilla, sitoakseen teidät marraskuun ensi päivästä vuosiorjuuden kahleilla rajattoman mieliwaltansa alaiseksi.”*²¹⁶

Isännän mielivalta ei ulottunut kuitenkaan pelkästään vuosiorjuuteen, sillä hänen mielivaltaisuudestaan olivat kiinni niin ikään muut palkkaussäännössä määrittelemättä

²¹² (Wuosiorjain pestausaika) Kansan Lehti, 09.09.1912, nro 208, s. 1; (Orjamarkkinat, kirjoittanut K.O.T)Työmies, 11.09.1902, nro 209, s. 1 ja (”Nahkamarkkinat”, kirjoittanut Sutki) Raivaaja, 03.09.1912, nro 197, s. 3.

²¹³ muun muassa (Palwelijoita pestaamassa, kirjoittanut Orasmaa) Itä-Hämeen Raivaaja, 06.09.1906, nro 36, s. 2–3; (Pestimarkkinakokoukset, kirjoittanut Miina.S) Kansan Lehti, 02.09.1907, nro 199, s. 3 ja (Lahden orjamarkkinoilla, kirjoittanut E.M – ta)Työmies, 25.08.1908, nro 194, s. 3.

²¹⁴ (Heinolasta, kirjoittanut – n) Työmies, 18.09.1902, nro 215, s. 2–3.

²¹⁵ muun muassa (Maalaispalwelijat, lukekaa tämä, kirjoittanut Woitto) Hämeen Voima, 25.07.1906, nro 24B, s. 1; (Orjamarkkinat Helsinkiin) Työmies, 24.08.1910, nro 193, s. 5; (Wuosiorjain pestausaika) Kansan Lehti, 09.09.1912, nro 208, s. 1; (Orjamarkkinat Mäntsälässä) Työmies, 20.09.1913, nro 217, s. 5.

²¹⁶ (Palwelijat! Älkää ruwetko vuosiorjiksi!, kirjoittanut Aapo) Vapaa Sana, 09.09.1912, nro 103, s. 2.

jääneet olosuhteet, kuten ruoka ja kohtelu.²¹⁷ Palkollisen oli näin alistuttava siihen mihin isäntä hänet pakotti – kuten hevosen joka veti kyntöauraa.²¹⁸

Edellä mainittujen teemojen ohella, vain isännät saivat moitteita mitä moninaisemmista asioista. Heitä esimerkiksi haukuttiin ”isäntäketkuiksi”²¹⁹, ”paremmiksi ihmisiksi”²²⁰, ”orjanomistajiksi”²²¹ tai ”manttaalipomoiksi”²²². Joskus isäntien puheita pestuumarkkinoilla pidettiin noloina tai iljettävinä.²²³

Pestuumarkkinoiden nähtiin vaikuttaneen sekä palkollisiin että isäntiin kielteisellä tavalla. Vuoden 1893 Uusi Savo lehden kritiikki kohdistettiin molempiin osapuoliin sillä lehtikirjoituksen mukaan ”*pestauserkkinat kaswattawat waan huonoja palwelijoita ja huonoja isäntiä*”. Uutisessa kritisoitiin sitä, etteivät palkolliset tunteneet etukäteen isäntiä joille itseään kaupittelivat, mikä johti huonoon paikkavalintaan. Tällöin huonot isännät olivat jälleen kerran tyytymättömiä pestauserkkinoilta saatuihin palkollisiinsa, jotka lähtisivät etsimään uutta paikkaa taas vuoden päästä. Uutisen mukaan ”*näin ei kaswateta pysyväistä, kunnollista palweluswäkeä, waan seikkailun haluista joukkoa*”. Se mielipide kävi hyvin ilmi, että niin hyvät isännät kuin hyvät palvelijat saivat haluamansa ilman torilla kaupittelua.²²⁴

Palkollisia koskenut kritiikki käsitteli monia asioita aina palkollisten suurista vaatimuksista palvelijoiden ominaisuuksiin kuten laiskuuteen ja maataloustöiden vieroksumiseen.²²⁵ Iso osa palkollisiin kohdistuneesta kritiikistä koski palkollisten

²¹⁷ (Palkolliset herätkää! kirjoittanut W.H – a) Hämeen Voima, 23.07.1907, nro 80, s. 1.

²¹⁸ (Kaskelta (H.I), kirjoittanut Esko) Raivaaja, 20.08.1909, nro 92, s. 2.

²¹⁹ (Lähiseudulta) Hämeen Voima, 08.09.1910, nro 101, s. 3.

²²⁰ (Kuopion mellakoista) Sosialisti, 12.09.1907, nro 208, s. 5.

²²¹ (Askolan Onkimaalta, kirjoittanut Rajankorwa) Työläinen, 13.10.1909, nro 116, s. 4.

²²² (Pakinaa, kirjoittanut Piste) Työ, 01.09.1910, nro 201, s. 2.

²²³ (Karja- ja orjamarkkinat Mouhijärwellä, kirjoittanut Karl Lehtinen) Sosialidemokraatti, 24.09.1907, nro 106, s. 2 ja (Pakinoita Koskelta (H.L), kirjoittanut Kulkuripoika) Raivaaja, 19.09.1910, nro 106, s. 3.

²²⁴ (Pestauserkkinat pois!) Uusi Savo, 19.09.1893, nro 108, s. 2.

²²⁵ (Kirje Pielisjärweltä, kirjoittanut H.T) Karjalatar, 30.10.1900, nro 127, s. 3; (Pestuumarkkinat, kirjoittanut Tuomas) Jyränkö, 08.09.1900, nro 105, s. 3; (Orjamarkkinat, kirjoittanut K.O.T) Työmies, 11.09.1902, nro 209, s. 1; (Palwelijoita pestaamassa, kirjoittanut Orasmaa) Itä-Hämeen Raivaaja, 06.09.1906, nro 36, s. 2 ja (Palkollis-sopimukset, - S.S:o) Salmetar, 15.09.1908, nro 102, s. 1–2.

huonoutta.²²⁶ Moitteet kohdistuivat lisäksi pestuumarkkinoihin, koska niiltä sai vain huonoja palvelijoita. Sen mukaisesti kunnolliset palvelijat eivät tulleet pestuutapahtumiin kaupittelemaan itseään, vaan saivat paikan muulla tavoin. Moni kritiikki palkollisia kohtaan koski nimenomaan lähtökohtaa, jonka mukaan hyvät palkolliset saivat paikan muualta, eli kirjoituksissa viitataan epäsuorasti siihen, että pestuumarkkinoilla kävivät vain huonot palkolliset.²²⁷ Samoin arvosteltiin sitä, että palkolliset tulivat välinpitämättömiksi velvollisuuksiaan kohtaan, kun he tiesivät oikeudestaan irtisanoa pestinsä vuoden palveluksen jälkeen ja pääsevänsä muualle palvelemaan uuden pestin myötä. Väite oli autoritääriäinen ja sen esittäjä oli Mikkelin Sanomiin kirjoittanut nimimerkki ”B”.²²⁸ Palkollisten paikan vaihtaminen nähtiin sanomalehtien kirjoituksissa huonona asiana ja palkollisia kritisoitiin sen vuoksi.²²⁹ Vuoden 1885 Mikkelin Sanomien mukaan:

*”tämmöisestä kiertämisestä on tawallisesti se seurauksena että elämän huonot puolet tulee omannetuksi ja hyvät puolet peittyvät miltei kokonaan warjoon. Wanhaksi tultua on puute osana ja kulkija niin sanoaksemme wieras kaikkialla”.*²³⁰

Liikkuvuuden lisäksi palkollisia kritisoitiin epärehellisyydestä, kuten Raivaaja -lehdessä, jossa ”Kosti L-u” kirjoitti vuonna 1911, kuinka palkollisia pidettiin epärehellisinä. Epärehellisyyteen viitattiin kahdella tavalla. Päästökirjan hyvät numerot eivät vastanneet todellisuutta sekä viitattiin siihen, että isännän omaisuutta katoaisi palvelijan epärehellisyyden vuoksi. Niin ikään pestihuijausten yrityksiin puututtiin. Ratkaisuksi kirjoittaja esitti monenlaisia vaihtoehtoja kuten pestuumarkkinoiden ja vuosiorjuuden poistamista.²³¹ Epärehellisyyteen viitattiin lisäksi Lahti-lehdessä elokuun lopulla 1915. *Eskon markkinamietteiksi* otsikoidussa jutussa kirjoitettiin, ettei uusi pestattu palvelija välttämättä saapunutkaan uuteen

²²⁶ muun muassa (Sananen pestuumarkkinoista) Mikkelin Sanomat, 20.08.1885, nro 32, s. 1 ja (Kirjeitä maaseuduilta), kirjoittanut Erämaa) Uusi Suometar, 06.02.1889, nro 31, s. 4

²²⁷ muun muassa (Kirjeitä maaseuduilta), kirjoittanut Erämaa) Uusi Suometar, 06.02.1889, nro 31, s. 4; (Kirje Helsingistä, kirjoittanut Matti) Uusi Suometar, 04.11.1900, nro 276, s. 4 ; (Wuosipalvelijat, kirjoittanut J.H.W) Savolainen, 05.09.1914, nro 101, s. 1 ja (Pestimarkkinapäivänä) Uusimaa, 01.09.1915, nro 97, s. 1.

²²⁸ (Hyljättävä tapa, kirjoittanut B) Mikkelin Sanomat, 22.08.1888, nro 67, s. 3.

²²⁹ esimerkiksi. (Palvelijat porwarilehtien huomion esineenä, kirjoittanut O.L-pi) Työmies, 05.10.1910, nro 229, s. 3 – 4.

²³⁰ (Sananen pestuumarkkinoista) Mikkelin Sanomat, 20.08.1885, nro 32, s. 1.

²³¹ (Orjien pyydystysaika on alkanut, kirjoittanut Kosti L-u) Raivaaja, 04.09.1911, nro 202, s. 4.

palveluspaikkaansa palvelusvuoden alussa. Asiaa selviteltyään isäntä saisi selville asianomaisen ottaneen pestin peräti neljältä eri isännältä.²³² Petoksiin puututtiin vielä sosialistisessa Työmies-lehdessä, joka käsitteli yhtä epäkohtaa. Oli tapauksia joissa palkollinen isännältä pestin otettuaan ja tältä saadut pestirahat juotuaan halusi lisää alkoholia ja voidakseen jatkaa juomista otti pestin toiselta isännältä pestirahat saadakseen. Ongelman väitettiin kohdistuneen miesten ohella naisiin. Ilmiöstä syytettiin osin pestimarkkinoita, jotka saattoivat tehdä rehellisestä ihmisestä epärehellisen²³³.

Kuten jo yllä olevasta Työmiehen kuvauksesta voitiin huomata, palkollisia kritisoitiin juoppoudesta nimenomaan pestuumarkkinoiden yhteydessä, sillä kirjoitusten mukaan palkolliset menivät markkinoille väkijuomien perässä ja heitä kritisoitiin nimenomaan tilaisuudessa juopottelemisesta.²³⁴ Erityisesti Nilsiästä kerrottiin vuonna 1894 kuinka renkimiehet käyttivät kolmea pestuupyhää hyväkseen juopottelutarkoituksiin samalla kun kävivät mukamas pestiä etsimässä. Nilsiässä haluttiin lopettaa pestuupyhät, sillä ne aiheuttivat turmiota niin palvelijoille kuin isännille.²³⁵ Juoppouteen viitattiin niin ikään Lahden Lehdessä, jossa kritisoitiin palkollisia runsaasti erilaisten ominaisuuksien pohjalta. Uutisen mukaan isännän pestaama tuntematon palvelija alkoi tuntea vasenmielisyyttä uutta paikkaansa kohtaan jo lyhyen ajan päästä ja meno jatkui seuraavassa paikassa vuoden päästä. Palvelusväkeä kohtaan esitettiin monia epäkohtia, jotka vaativat lehden mukaan korjaustoimia. Näistä ensimmäisenä mainittiin nimenomainen juoppous sekä ”*huolimattomuus, welwollisuuksien laiminlyöminen, silmäinpalweleminen*”. Ratkaisuna tähän esitettiin liittymistä seuroihin, jotta he voisivat kehittää itseään muun muassa siveellisinä ihmisinä.²³⁶

Uusi Suometar kertoi syyskuussa 1900 julkaistussa kirjoituksessaan Lahden pestuumarkkinoista, millaisia palkollisia saatiin Lahden pestuumarkkinoilta ja millaisia he olivat:

”Ja millaisia owat ne palwelijat, joita Lahden pestuumarkkinoilta saadaan. Tawallisesti ne owat melkein poikkeuksetta siweellisesti rappeutuneita henkilöitä.

²³²(Eskon markkinamietettä, kirjoittanut Esko) Lahti, 29.08.1915, nro 131, s. 2.

²³³ (Orjamarkkinat, kirjoittanut Orwolki) Työmies, 01.09.1904, nro 202, s. 3.

²³⁴ esimerkiksi (Wieläkin sananen ”pestimarkkinoiden” johdosta) Lahden Lehti, 07.09.1901, nro 70, s. 2 ja (Kirjekortti Mäntsälästä) Uusimaa, 16.10.1908, nro 117, s. 3.

²³⁵ (Kirje Nilsiästä) Uusi Savo, 02.10.1894, nro 115, s. 3.

²³⁶ (Pestimarkkinain johdosta, kirjoittanut K.O.T) Lahden Lehti, 04.09.1901, nro 69, s. 2.

Harwinaista ei ole, että he kesken vuotta karkaawat pois palveluspaikastaan. Tuntematonta ei myöskään ole se seikka, että he tuovat tullessaan tarttuwia tauteja ja wallatonta elämää Hämeen suuriin kyliin. Siisti talonpoikaiskansa pelkää ottaa palvelukseensa ”Lahden likkoja”, sillä he johtawat kokemattoman nuorison paheiden teille.”²³⁷

Lehtikirjoituksessa ei arvostettu palkollisia kovin korkealle ja siinä uskottiin, etteivät kunnolliset palvelijat menneet itseään Lahden pestuumarkkinoille kauppaamaan, sillä he pitivät sitä arvolleen alentavana. Pestuumarkkinoiden uskottiin niin ikään loppuvan, mikäli siivot palvelijat lakkaisivat lopullisesti käymästä siellä. Tällä tavalla isännistöltä vietäisiin tilaisuus kelvollisten palkollisten saamiseen. Uutisessa kritisoitiin isäntiä ja emäntiä, sillä ”jokaisen ajattelewan perheen-isän ja äidin pitäisi heretä hankkimasta palkkalaisia tätä tietä, elleiwät tahdo panna perhettään vaaran alaiseksi”. Lainauksessa viitattiin nimenomaan palkollisia kohtaan esitettyyn kritiikkiin, jonka mukaan he toivat tauteja mukanaan. Uutisessa todettiin, kuinka palkollinen oli Lahden alueella perheen jäsenenä, mutta kyseinen perheenjäsen vahingoittaisi muuta perhettä, mikäli se olisi saastainen. Eli kunnolliset perheen vanhemmat eivät tahtoisi asettaa perhettään vaaraan saastaisen palvelijan vuoksi. Uuden Suomettaren esimerkin mukaan palkolliset nähtiin vaarallisina isäntäperheen toimivuudelle, mutta vain mikäli he ovat Lahden pestuumarkkinoilla olevia huonoja palvelijoita. Siistit palkolliset eivät oletettavasti tätä vaaraa aiheuttaisi.²³⁸

Lappeenrannan Uutisten kirjoituksessa pohdittiin ovatko palkolliset eri ihmisrotua, jolla olisi taipumus huonompaan luonteeseen kuin muilla ihmisillä. Tästä ei tekstin mukaan ole kyse, vaan palkollisten kasvatus ja kohtelu olivat syynä tähän huonouteen. Isäntien tulisi niin ikään kasvattaa palvelijoita kuin lapsia – kristillisellä rakkaudella höystettynä. Tähän ei auttanut vain yhden isännän yritys sillä palvelija muutti talosta toiseen ja

”mitä yhdessä kodissa korjataan, se toisessa kaadetaan. Taloon tullessa on palvelija jo valmiiksi pilattu, ja vuoden kuluessa ei ennätä paljon parannusta aikaan saada. -

²³⁷ (Lahden pestuumarkkinat) Uusi Suometar, 15.09.1900, nro 233, s. 5.

²³⁸ Ibid.

-- *Moni tulee hyvillä tarkoituksilla taloon, ja lähtee moitteenalaisena siitä pois. Siinä sitten kiertää saamme talosta taloon. Missähän lopulta se wika on?*²³⁹

Vian nähtiin olleen isännissä joiden pitäisi auttaa palkollisia ”*kunnollisiksi työnsä täyttäjiksi*”. Eli palkollisten kohteluun ja lempeään nuhteluun huomiota kiinnittämällä palkollisista voisi saada hyvämaineisempia. Oli huomionarvoista, kuinka kirjoituksessa pohdittiin asiaa niin palkollisten kuin isäntien puolelta ja miten isännät voisivat kasvattaa palkollisistaan parempia osoittamalla vain hiukan kristillisyyttä. Kirjoitus osoitti ensin viat ja esitti sitten asiaan ratkaisun, jonka pitäisi olla molempia osapuolia tyydyttävä.²⁴⁰ Kirjoituksista heijastui piirteitä patriarkaalisesta järjestelmästä, mikä liittyi palkollisia koskeneiden kuvausten tyyliin. Toivo Nygårdin mukaan patriarkaalisuutta esiintyi työelämässä, koskien muun muassa työnjakoa ja itse työn tekemistä. Palkollisia arvosteltiin osin tästä näkökulmasta, sillä erityisesti tottelematonta palkollista pidettiin laiskana. Isäntien arvostelu pohjautui niin ikään patriarkaalisuuteen, koska palkolliset olivat isännän valvonnan alaisia. Lisäksi Nygårdin mukaan oli yleistä tiettyjen isäntien kohdalla, että he kohtelivat palkollisiaan huonosti.²⁴¹

Niin ikään työväenlehdet arvostelivat palkollisia monista erilaisista syistä, josta yksi nivoutui palkollisten vuodeksi pestautumiseen eli vuosiorjuuteen. Kansan Lehdessä kirjoitettiin vuonna 1912 kuinka palkollinen sai katua tyhmyyttään, mikäli alistui vuosiorjuuteen.²⁴² Työmies-lehdessä vietiin asia hiukan pidemmälle väittämällä vuosiorjuuden olleen syynä siihen, etteivät isännät saaneet kunnollisia palkollisia. Syynä tähän oli se, että valistuneemmat teräväjärkiset palvelijat tajusivat olla sitoutumatta vuosikauppoihin ja ”*maanwiljelystyöt jäävät alaikäisten ja tylsämielisten tehtäväksi*”.²⁴³ Sosialistiset lehdet niin ikään kritisoivat palkollisia, mikäli nämä toimivat muun muassa työväenliikkeen vastaisella tavalla. Tällaisia

²³⁹ (”Saitko hyvänkin” – Suomi lehdestä) Lappeenrannan Uutiset, 10.09.1889, nro 69, s. 2.

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Nygård 2002, 158–159, 167.

²⁴² (Wuosiorjain pestausaika) Kansan Lehti, 09.09.1912, nro 208, s. 1.

²⁴³ (Maakylälienen kujilta. Pestimarkkinoilta, kirjoittanut Kujankiertäjä) Työmies, 06.09.1912, nro 206, s. 3–4.

tilanteita olivat muun muassa palkollisten itsensä harjoittama palkkojen polkeminen²⁴⁴, rahojen sijoittaminen humpuukiin²⁴⁵ sekä siveellisyystason puute²⁴⁶.

Niin isäntiä kuin palkollisia kritisoitiin monista erilaisista asioista, joista olin listannut tähän merkittävimmät arvostelun aiheet. Olisi otettava huomioon, ettei kaikkia arvosteluja esitetty porvarillisessa lehdistössä, vaan niitä löytyi lisäksi työväenlehdistöstä, jossa suurimmaksi osaksi moitittiin isäntiä, palkollisia taas vähemmän. Palkollisia kritisoitiin, mikäli he olivat toimineet työväenlehdistön mukaan huonosti. Porvarillinen sanomalehdistö keskittyi moittimaan enemmän palkollisten luonnetta ja arvostelemaan heidän työmoraaliaan sekä huonouttaan. Asia koski niin ikään isäntiä, joita moitittiin huonoiksi. Kirsti Manninen kuvasi *Mäntsälän historian I* osassa hyvän ja huonon palkollisen eroa. Hänen mukaansa pestin sai sellainen palkollinen, joka oli esimerkiksi terveen punakka ja vaatetukseltaan siisti. Liian hienosti vaatetetut palkolliset saivat odotella pestiä kauemmin. Sellainen palkollinen jäi pestauksessa viimeisten joukkoon tai vaille pestiä, joka oli joko juoppouteen taipuvainen tai siivoton.²⁴⁷

4.3. PESTUUMARKKINAT KANSANHUPINA

Huvittelu kuului omana osuutenaan markkinatoimintaan. Tavallisilla markkinoilla oli tarjolla monia huvituksia aina opetetuista eläimistä soittoniekkoihin. 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä karusellit ilmestyivät mukaan markkinaelämään. ja Raumalla karuselli otti oman paikkansa yhtenä markkinoiden huvituksena.²⁴⁸ Pestuumarkkinoista ja niillä tapahtuneista myyntitoiminnoista sekä huvituksista löytyi tutkimusaineistosta lukuisia mainintoja. Erityisesti muistitiedosta saatiin tietoa huvitusten painottumisesta pestuumarkkinakokemuksissa. Sanomalehdissä taas huvituksista ja pestuumarkkinoilla tapahtuneista myyntitoiminnoista kerrottiin

²⁴⁴ (Lahden orjamarkkinoilla, kirjoittanut E.M-ta) Työmies, 25.08.1908, nro 194, s. 3.

²⁴⁵ ("Orjamarkkinat") Itä-Hämeen Raivaaja, 05.11.1907, nro 87, s. 3.

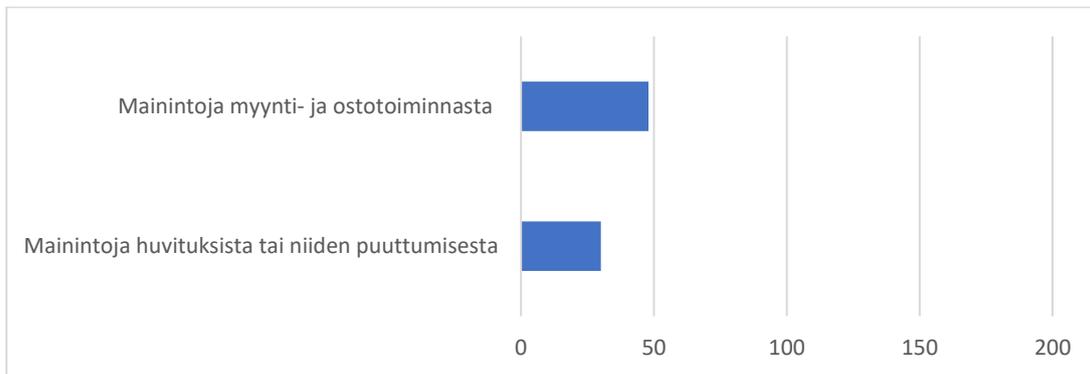
²⁴⁶ (Sirpaleita, kirjoittanut Sirpaleitten poimija) Työkansa, 17.09.1915, nro 38, s. 5.

²⁴⁷ Manninen, 1991, 521.

²⁴⁸ Vainionpää 1994, 84, 86.

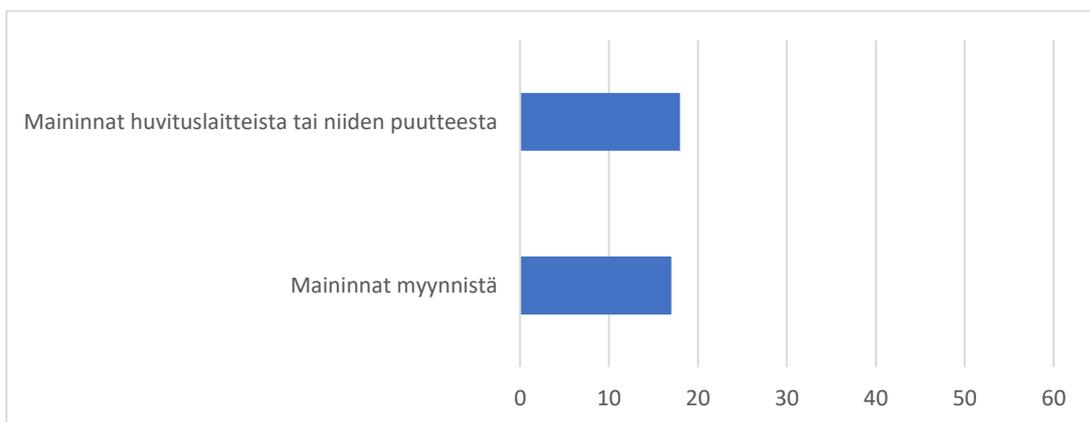
verrattain maltillisesti. Alla oleva kuvion mukaan aiheesta mainittiin vain alle sadassa kirjoituksessa. Kuvio pyrki osoittamaan mainintojen sisällön jakautumisen.

KUVIO 5. Sanomalehtiaineiston sisältämät maininnat kansanhuveista tai kauppatoiminnasta pestuutapahtumien yhteydessä, n=511. Lähde: Historiallinen sanomalehtikirjasto.

Myynti- ja ostotoiminnasta kerrottiin 48 eri sanomalehtikirjoituksessa ja huvitukset tai niiden puuttuminen mainittiin vain 30 kirjoituksessa. Kun sanomalehtiaineistoa verrattiin seuraavaan muistitietoaineistoon, lukumäärien ero hahmottui, sillä aineiston määrään suhteutettuna mainintoja huvituksista oli enemmän muistitietoaineistossa. Myyntitoiminnan mainitsi 17 muistelijaa ja huvituslaitteet tai niiden puutteet 18.

KUVIO 6. Pestuumarkkinoiden huvittelu- ja myyntitoiminta muistitietoaineistossa, n=58. Lähde: Kansanperinteen arkisto.

Muistitiedossa myyntitoimintana mainittiin pullakauppiaat, eläinkauppa, hedelmänkauppiaat, rihkamankauppiaat sekä limonaatin kauppa. Eräs muistelijaa kertoi Heinolan maaseurakunnan kirkolla pidetyissä sunnuntaisissa

pestumarkkinoissa olleen pullakauppiaita sekä hanurinsoittaja.²⁴⁹ Pullakauppiaiden läsnäolosta Nilsiän pestuupyhillä kertoi taas muistelija Hilja, joka mainitsi tilaisuudessa olleen aina tanssit ja paikalla oli pullakauppiaitten lisäksi onnenlehtien kauppiaita sekä rinkeleitä.²⁵⁰ Pullakauppiat vaikuttavat kuuluneen pestuutapahtumiin, sillä ryhmästä mainittiin aineistossa useampaan otteeseen. Mäntsälässä pestuumarkkinoita pidettiin kahtena sunnuntaina ja niiden pitopaikkana toimi kirkonmäki. Niillä ei ollut torimyyntiä, paitsi pullakaupan muodossa. Koska pestuumarkkinat kestivät myöhälle iltaan asti, Mäntsälän kauppapuodit avattiin illaksi.²⁵¹ Mäntsälän pullakauppiasta kerrottiin vuonna 1889 Uusi Suometar-lehdessä kahvin ja siman myyjistä kerrottaessa. Näiden kaikkien moitittiin häiritsevän kirkollisia oloja sillä ”kirkon ympärille kerääntyi kansaa syömään, juomaan ja mässäämään, ennen sekä jälkeen jumalanpalvelusta”. Siman myynti nähtiin haitallisena, mutta muu kaupanteko nähtiin harmittomampana.²⁵²

Sanomalehdissä vehnäs- ja pullakauppiat mainittiin pestuutapahtumien yhteydessä 9 kertaa.²⁵³ Ensimmäisen kerran myymisestä pestuupyhillä mainittiin vuoden 1888 Mikkelin Sanomissa, jossa kerrottiin vehnäpullien kauppiaiden ja alkoholinmyyjien harjoittaneen kauppaa jossain kirkon ulkopuolella. Myyntitoimintaa, etenkin alkoholin kaupittelua, ei nähty myönteisenä asiana.²⁵⁴ Pullakauppiaitten lisäksi pestuutapahtumissa oli yleensä vielä muita myyjiä, myymässä pääosin ruokaa ja juomaa, erityisesti omenoita.²⁵⁵ Olipa eräs muistelija kertonut nähneensä Lahden pestuumarkkinoilla ensimmäistä kertaa tomaatin. Paikalla oli niin ikään lyhyttavarakauppiaita ja hedelmäkauppiaita.²⁵⁶ Mikkelin markkinoilla vuonna 1910 kerrottiin kaupan olleen vehnäsiä, viipurinrinkilöitä, limonadia sekä omenoita. Näiden lisäksi pestuutapahtumassa myytiin näkinkenkärintaneuloja ja oli siellä kamasaksakin, joka myi pillejä ja koristeita. Huvituksiakaan ei sieltä puuttunut, sillä posetiivarin

²⁴⁹ Kper AK/0401.

²⁵⁰ Kper Y/05583.

²⁵¹ Manninen 1991, 521.

²⁵² (Kirjeitä maaseuduilta, kirjoittanut Erämaa) Uusi Suometar, 06.02.1889, nro 31, s. 4.

²⁵³ esimerkiksi (Palwelijain pestauspyhä) Mikkelin Sanomat, 17.09.1898, nro 108, s. 3 ja (Utisia maaseudulta) Uusi Suometar, 10.09.1902, nro 209, s. 4.

²⁵⁴ (Hyljättävä tapa, kirjoittanut B) Mikkelin Sanomat, 22.08.1888, nro 67, s. 3.

²⁵⁵ esimerkiksi (Arpajaiset) Mikkelin Sanomat, 19.09.1896, nro 109, s. 3 ja (Kuuluisat pestuumarkkinat, kirjoittanut ”Elimäkeläinen”) Uusimaa, 10.09.1897, nro 71, s. 3 sekä Kper Y/04696.

²⁵⁶ Kper Y/06475.

lisäksi paikalla oli italialainen, joka valmisti medaljonkipikalokuvia. Nämä pestuupyhät pidettiin Mikkelissä syyskuun kolmena ensimmäisenä sunnuntaina, joista varsinaisena päätapahtumana pidettiin toista sunnuntaita. Tällöin pestuupyhille kokoontunut väkimäärä nousi noin tuhanteen. Runsaasta osanotosta ja pestuupyhien varsinaisesta tavoitteesta huolimatta Mikkelin Sanomien uutisoinnissa ei nähty tilaisuudessa käytävän ”kauppaa ihmishahasta”. Tärkein ohjelmanumero oli huvittelu.²⁵⁷

Pullakauppiaiden ja muiden ruokatavaroiden lisäksi pestuumarkkinoilla harjoitettiin muun muassa eläinkauppaa. Monissa muisteluissa kerrottiin, kuinka tapahtumissa myytiin lehmiä sekä joissain paikoin hevosia, lampaita ja muita eläimiä. Eläimet vaihtelivat paikoittain ja niitä myytiin eri muistelijoiden kertomusten mukaan ainakin Orivedellä, Porvoossa, Tampereella ja Pälkäneellä sekä Häijäällä²⁵⁸, josta kaksi muistelijaa antoi kuvauksen eläinkaupoista.²⁵⁹ Niin ikään sanomalehtiaineisto antoi viitteitä pestuumarkkinoilla tapahtuneesta kaupankäynnistä eläimillä.²⁶⁰ Lahden Sanomat kuvasi vuoden 1912 pestimarkkinoita myynnin suhteen tavallisten markkinoiden kaltaisena:

*”Tawaroita oli koko runsaasti, mutta käsiteollisuustuotteet oliwat perin heikosti edustettuna. Tässä suhteessa muodostivat huomattawimman osan kärryt ja puuastiat. Karjaakaan ei ollut kowin paljon ehkä noin 20 – 30 nautaa ja mullikkaa. --- Maalaisruokatawaroita oli kohtalaisen runsaasti --- kaikenmoista markkinarihkamaa oli sitäwastoin aikalailla runsaasti ja hywin nekin tekiwät kauppansa. Wuosisopimuksia isäntäwäen ja palwelijoiden kesken tehtiin wähänlaisesti.”*²⁶¹

Pestuumarkkinoilla oli lisäksi muun muassa rihkamankauppiaita, helyn ja lelujen kauppiaita, tupakankauppiaita ja viisukauppiaita.²⁶² Pestuutapahtumiin kuuluneeseen

²⁵⁷ (Pestuupyhänä. Pikakuwia Mikkelin maaseurakunnan kirkonmäeltä, kirjoittanut Siwustakatsoja) Mikkelin Sanomat, 13.09.1910, nro 102, s. 3.

²⁵⁸ Mouhijärveen kuulunut kylä.

²⁵⁹ Kper AK/1486; Kper Y/04672; Kper Y/04696; Kper Y/06617 ja Kper Y/06816.

²⁶⁰ muun muassa (Jyväskylältä ja lähiseuduilta, kirjoittanut M.S)Suomalainen, 12.09.1898, nro 104, s. 3; (Maakylien kujilta. Pestimarkkinoilta, kirjoittanut Kujankiertäjä) Työmies, 06.09.1912, nro 206, s. 3–4 ja (Sysmä) Lahti, 13.09.1913, nro 138, s. 3.

²⁶¹ (Markkinat) Lahden Sanomat, 05.09.1912, nro 98, s. 2.

²⁶² Kper Y/05595; Kper Y/06951; (Kirkon ympäristö sunnuntaisin Leppäwirroilla) Lappeenrannan Uutiset, 22.10.1889, nro 81, s. 3; (”Pestuumarkkinat”) Savotar, 15.09.1910, nro

myyntitoimintaan viitattiin sanomalehdissä edelleen mainitsemalla tavaran kauppiaiden olleen paikalla, erittelemättä myyntituotteita.²⁶³ Joissain tapauksissa niin ikään kerrottiin, kuinka myyntiä harjoittivat niin sanotut helppoheikit ja näin oli esimerkiksi Juvalla vuonna 1920 jolloin heillä kerrottiin olleen paljon rikkamaa kaupan.²⁶⁴ Sanomalehdissä lisäksi kerrottiin kellokaupoista tai kellonvaihtoista joita pestuumarkkinoilla harjoitettiin erityisesti miesten keskuudessa.²⁶⁵

Joillain paikkakunnilla kaupankäynti oli kielletty pestuutapahtumissa. Elimäen pestausmarkkinoilta kertoi Uusi Suometar vuonna 1900, että rikkaman kaupustelijoita ei tässä tapahtumassa näkynyt paljoakaan, sillä itse pestauksista oli yritetty lakia kiristämällä saada ahtaammalle ja sen seurauksena näitä kaupustelijoita ei näkynyt, koska he eivät uskaltaneet tulla kirkon lähelle.²⁶⁶ Myynti oli kiellettyä vielä kuusi vuotta myöhemminkin, sillä Elimäellä oli kirkon läheisyydessä ruokatavaroiden myyminen kielletty sakon uhalla. Uusmaalaisen kirjoituksen mukaan sitä yritettiin ennen kaikkea harjoittaa salassa.²⁶⁷ Kirkonmäellä kaupusteleminen nähtiin ongelmallisena niin ikään Hartolassa, jossa kaupustelijat eivät saaneet astua seurakunnan omistamalle maalle.²⁶⁸

Pestuumarkkinoilla harjoitettu huvitoiminta oli ollut monipuolista niin sanomalehti- kuin muistitietoaineistossa. Muistitietoaineistossa pestuumarkkinahuvitukset lukeutuivat sirkuksiin, tivoleihin, eläimiin, onnenlehtien kaupustelijoihin, karuselliin ja ampumaratoihin. Näiden lisäksi pestuutapahtumissa kerrottiin olleen muita huvituksia joista isoon osaan nousivat musiikin soittajat ja näistä olennaisimpana mainittiin posetiivarit. Huvitusten määrä ja sisältö vaihtelivat paikkakunnittain, mutta seuraavilla paikkakunnilla oli muistitiedon mukaan huvitoimintaa: Heinola, Rautalampi, Pielavesi, Keitele, Lahti, Nilsä, Porvoo ja Pälkäne. Eniten mainintoja

103, s. 3 ja (Rupatuksia, kirjoittanut Retu Ropponen) Warkauden Lehti, 25.09.1920, nro 39, s. 2.

²⁶³ esimerkiksi Kper Y/07644; (Miesmurha Elimäellä) Työläinen, 12.09.1913, nro 103, s. 2 ja (Pestuumarkkinoista, kirjoittanut S.A) Itä-Savo, 25.09.1919, nro 107, s. 2.

²⁶⁴ Kper AK/1417 ja (Mikkeli – Heinola ja ympäristö) Vapaus, 15.09.1920, nro 101, s. 2.

²⁶⁵ muun muassa (Pestuumarkkinat) Uusi Savo, 06.09.1902, nro 103, s. 2 ja (Pestuukokousten johdosta, kirjoittanut Reiwari) Pohjois-Savo, 22.09.1905, nro 106, s. 3.

²⁶⁶ (Uutisia maaseudulta) Uusi Suometar, 06.09.1900, nro 225, s. 4.

²⁶⁷ (Kirje Elimäeltä, kirjoittanut Kylän setä) Uusmaalainen, 29.08.1906, nro 100, s. 5.

²⁶⁸ (Hartola) Lahti, 23.12.1911, nro 192, s. 3.

näistä saivat Porvoo, Lahti ja Pielavesi.²⁶⁹ Pielaveden pestuutilaisuuksia oli vietetty jo ennen tutkimusaineiston alkua 1800-luvulla. Ne olivat oma kansanjuhlansa, jossa huvitusten lisäksi kaupattiin kankaita.²⁷⁰ Lisäksi muistitiedossa mainittiin Oriveden suhteen, ettei siellä ollut tivolia ja Sulkavalla taas ei ollut sirkusta maaseudulla.²⁷¹ Olisi erityisesti huomioitava se, kuinka maininnat siitä, että pestuutapahtumissa ei ollut jotain, ei välttämättä tarkoittanut sitä, etteikö siellä olisi voinut olla sellaisia – muistelijoiden tietämättä.

Sanomalehdissä varhaisin huvittelutoiminnan maininnut kirjoitus oli ilmestynyt vuonna 1902 Työmies-lehdessä. Se kertoi Lahden orjamarkkinoista, joilla oli posetiivi, karuselli ja liitunaamaisia klovneja teltoineen.²⁷² Lahden pestuumarkkinoiden huvituksista julkaistiin eniten lehtikirjoituksia, sillä 16 aihetta käsitelleistä 30 kirjoituksesta koski Lahtea.²⁷³ Näiden lisäksi kuusi uutista voisi sijoittua Lahteen, vaikka niissä ei kerrottu pestuutapahtuman pitopaikkaa.²⁷⁴ Muita ohessa mainittuja paikkakuntia olivat Mikkeli, Kuopio, Rautalampi ja Leppävirta. Muistitietoa tukevia havaintoja löytyi sanomalehdistä vain Rautalammilta ja Lahdesta.

Lahden pestuumarkkinoiden huvituksia kuvattiin tutkimusaineistossa mittaviksi. Muistitiedon mukaan siellä oli ollut ampumaratoja, sirkusteltoja, tivoleita, hanuristeja sekä eläinnäyttely.²⁷⁵ Huvitukset vaihtelivat ajoittain, ja oli huomioitavaa, että sanomalehtiaineisto ei kertonut tivoleista. Lehdistä puolestaan löytyi mainintoja muista huvituksista jo mainittujen lisäksi; amerikkalaiset keinut²⁷⁶, taidevoimistelijat²⁷⁷ sekä elävienkuvien teatteri Pohjolan²⁷⁸. Lahden Sanomat mainitsi lisäksi vuoden 1911 *Elämää – ja humpuukia* kirjoituksessaan, kuinka torilla oli kolme teltoa humpuukia. Näistä kahden sisältö kerrottiin: ensimmäisessä näytettiin ihmeitä

²⁶⁹ Kper AK/0401; Kper AK/1417; Kper AK/1422; Kper AK/3603; Kper Y/03427; Kper Y/05583; Kper Y/06773; Kper Y/06821 ja Kper Y/07644.

²⁷⁰ Kumpulainen 1981, 440.

²⁷¹ Kper AK/1486 ja Kper Y/06951.

²⁷² (Orjamarkkinat, kirjoittanut K.O.T) Työmies, 11.09.1902, nro 209, s. 1.

²⁷³ esimerkiksi (Lahdesta) Uusmaalainen, 07.09.1910, nro 102, s. 3; (Lahdesta ja ympäristöltä) Raivaaja, 03.09.1913, nro 197, s. 2 ja (Lahdesta) Lahti, 05.09.1918, nro 89, s. 2.

²⁷⁴ esimerkiksi (Lahdesta ja ympäristöltä) Raivaaja, 08.09.1913, nro 201, s. 2 ja (Pestuumarkkinat, kirjoittanut Eenokki) Lahti, 02.09.1915, nro 133, s. 2.

²⁷⁵ Kper Y/03427; Kper Y/03462 ja Kper Y/03479.

²⁷⁶ (Ihmismarkkinat) Herättäjä, 03.09.1915, nro 36, s. 2.

²⁷⁷ (Lahdesta) Uusmaalainen, 07.09.1910, nro 102, s. 3.

²⁷⁸ (Lahdesta) Lahti, 05.09.1918, nro 89, s. 2.

ja toisessa ”näyttävät louwnit turhanpäiväisiä wekkulehtimisiä”. Lisäksi tilaisuudessa soitettiin säkkipillimusiikkia ja esiteltiin ihmisen päätä, joka oli valmistettu vahasta. Näillä Lahden pestimarkkinoilla käytiin vielä kauppaa, josta osa oli ulkomaisten kaupustelijoiden rihkamaa. Ihmisillä oli niin ikään tilaisuus punnita itsensä automaattisella vaa’alla, mihin selonteon kirjoittaja kertoi osallistuneensa.²⁷⁹ Huvitukset vaihtelivat kirjoituksittain, mutta päätarkoitus tuli aineistosta selväksi: Lahden pestuumarkkinoilla huviteltiin paljon.

Rautalammin pestuumarkkinoita vietettiin jo 1890-luvulta alkaen, vaikka muunlaista markkinatoimintaa oli paikkakunnalla ollut aikaisemminkin. 1870-luvun puolivälin jälkeen tavallisilla markkinoilla oli myyntitoiminnan lisäksi erilaisia huvituksia, kuten muun muassa posetiivari. Rautalampi oli esimerkki siitä, kuinka palkollisten pestaaminen jäi 1900-luvun aikana vähitellen sivurooliin, minkä jälkeen pestuumarkkinoille tultiin enää katselemaan markkinoita ja tapaamaan tuttavvia. Tätä tapahtui erityisesti 1920-luvulta lähtien.²⁸⁰ Jo 10 vuotta aikaisemmin vuonna 1910 uutisoitiin Rautalammin pestuumarkkinoista Savotar-lehdessä. Uutinen kuului näin:

”Pestuumarkkinat’ Rautalammilla tämän kuun 10 ja 11 päiwinä olivat kowin rähäkkäiset. Ensinmainittuna päiwinä lauaintaina iltapuolella, ei tuntunut ensinkään siltä, että oltaiisiin jossakin rauhallisessa maaseudun kirkonkylässä lauaintai-iltaa wiättämässä, sillä kaikenmoisia tawaran kauppiaita oli paljon pitkin maantien wierää suuriäänisesti tawaroittansa tarjoamassa. Heidän lisäksi hälinää yllä pitiwät kaksi posetiwiin soittajaa, puolisenkymmentä juutalaista, jotka pikawalokuwia ottivat ja kaikenmoisia tyhjämpäiväisten helyjen ja lelujen myyjiä. Sitä paitsi oli humalaisia hullun paljon, pitäen pahaa metakkaa metsissä ja kylän laitapuolilla. Itse sunnuntaipäiwinä oli toki siedettävän rauhallista.”²⁸¹

Kyseisessä uutisessa kuvattiin pestuumarkkinoiden aattoa ja itse pestuumarkkinapäivän kerrottiin olleen perin rauhallinen. Sitä ei mainittu tapahtuiko pestuita, mutta uutinen antoi ennen kaikkea kuvan siitä, millaista huvitoimintaa markkinoilla järjestettiin jo 1910-luvun alussa. Tästä myynti- ja huvitoiminnasta 1900-luvun alkuvuosikymmeninä antoi kuvan 1890-luvun aikana syntynyt muistelija

²⁷⁹ (Elämää – ja humpuukia, kirjoittanut Pesti) Lahden Sanomat, 09.09.1911, nro 100, s. 3.

²⁸⁰ Mäkilä 1985, 442–443.

²⁸¹ (”Pestuumarkkinat”) Savotar, 15.09.1910, nro 103, s. 3.

Elsa, joka kertoi itse käyneensä Rautalammin pestuumarkkinoilla. Hänen mukaansa palvelijoiden pestuun lisäksi näillä markkinoilla harjoittivat helppoheikit myyntitoimintaa ja tilaisuudessa oli niin ikään jalaton mies laulamassa. Varsinaista pestaustoimintaa hän ei nähnyt enää markkinoilla myöhemmin olevan, vaan ne muuttuivat tavallisiksi markkinoiksi.²⁸² Oletettavasti Rautalammissa yleiset markkinat palasivat pestuutapahtumavaiheen jälkeen tavanomaiseksi markkinatoiminnaksi.

Kuopiossa pestuupyhiä pidettiin syyskuussa kolmena viikonloppuna peräkkäin. Niillä oli käytännöllistä merkitystä Suomen itsenäistymiseen asti, minkä jälkeen niiden merkitys palkollisten pestaustoiminnassa pienentyi ja tilaisuuteen tultiin lähinnä huvittelutarkoituksessa.²⁸³ Vuonna 1917 Kuopion pestuupyhistä kirjoitettiin Savotar-lehden pakinassa, jossa kerrottiin, että:

*”Karusellit ja muut remupelit eivät ainakaan vielä ole ilmoittaneet antawansa suuremmissa näytäntöjään – miserable! Sillä minne lennätät sinä, oi pestuukansa, ne wiljawat paperimarkkasi?”*²⁸⁴

Pakinan kirjoittaja ”Julle” ei arvostanut karuselleja tai muitakaan markkinahuvituksia, sillä hän kirjoitti, kuinka pestuukansan tulisi hanuritanssien sekä kemujen ohessa tutustua museoihin.²⁸⁵ Kuopion pestuumarkkinoista kertoi niin ikään nimimerkki ”Maan Jussi” kirjoittaessaan vuonna 1919 siitä, miten ne olivat menettäneet alkuperäisen merkityksensä ja kaupunki oli silti täynnä ihmisiä. Kirkkoon näistä markkinavieraista meni vain harva, sillä suurin osa heistä oli nukkumassa *”kun ensin jonkun wuorokauden oli nauttinut noita nykyajan jalostawimpia huweja eläwiäkuwia ja tanssia”*.²⁸⁶ Lisäksi teoksessa *Kuopion tori* kerrottiin, kuinka jotkut pestuuväestä menivät näkemään eläviä kuvia ja osa meni tanssimaan.²⁸⁷ Huvituksia ei tarvittu paljon, jotta pestuupyhillä olisi ollut vetovoimaa.

²⁸² Kper AK/1417.

²⁸³ Nummela, 1989, 100 ja Räsänen 1970, 46–47.

²⁸⁴ (Pestuupyhänä, kirjoittanut Julle) Savotar, 09.09.1917, nro 92, s. 3.

²⁸⁵ Ibid.

²⁸⁶ (Maan Jussin mietteitä, kirjoittanut Maan Jussi) Savon Sanomat, 30.09.1919, nro 108, s. 2.

²⁸⁷ Räsänen 1970, 46.

Mainintoja huvituksien puutteesta ilmeni 25. syyskuuta 1920 Warkauden lehden julkaisemassa pakinassa, joka sisälsi muun kuvauksen lisäksi Leppävirran keskipestuiden²⁸⁸ käsittelyn. Pakinan kirjoittajan mukaan markkinat olivat kuivat sillä

*”Ei mitään tingeltangelia, ei karusellia, ei ampumarataa eikä edes eläwienuwienteatteria. Limunaattia oli mutta wehnäset loppuiwat kesken.”*²⁸⁹

Edellä mainittu lausahdus antoi olettaa, että Leppävirran pestuupyhillä olisi saattanut olla aikaisempina vuosina joitain mainituista huvituksista. Tutkimusaineistot eivät kuitenkaan kertoneet oliko asia ollut näin. Vaikka huvituksia tilaisuudesta puuttui, itse pestaajia ja pestattavia näille pestuupyhille oli saapunut runsaasti. Pakinoitsija kertoi ostaneensa eräältä kirjailija-kustantajalta viisuja, eli jonkinlaista myyntiä näillä pestuumarkkinoilla oli limonadin ja pullien lisäksi. Sitä ei kuitenkaan kerrottu näkyikö pestejä tehtävän enää näillä markkinoilla, vaikka edellytykset siihen näytti väenpaljouden ansiosta olevan.²⁹⁰

Lehtikirjoitusten perusteella pestuumarkkinoilla oli ollut kaupustelijoita liki koko tutkimusjakson ajan – joskin määrä oli vaihdellut paikkakuntaakohtaisesti. Joillain markkinoilla oli ollut yleisempää erilaisten karusellien, sirkusten sekä muiden viihdelaitosten läsnäolo, kun taas joissain paikoissa niistä ei mainittu lainkaan. Pestuumarkkinoiden luonne kansanhupina oli ollut aluekohtaista. Lahdessa kyseinen piirre oli ollut muita seutuja selväpiirteisempi. Edellä sanotun perusteella ei voi osoittaa, että pestuutapahtuman hupiluonne olisi ajan mittaan voimistunut. Kyseisen aineiston perusteella pestuumarkkinat alkoivat menettää merkitystään ainakin Kuopiossa ja Lahdessa pestautumisen korvasi korostuneesti huvittelutoiminta.

5. JÄRJESTYSHÄIRIÖT PESTUUMARKKINOILLA

5.1. JÄRJESTYSHÄIRIÖIDEN JAKAUTUMINEN

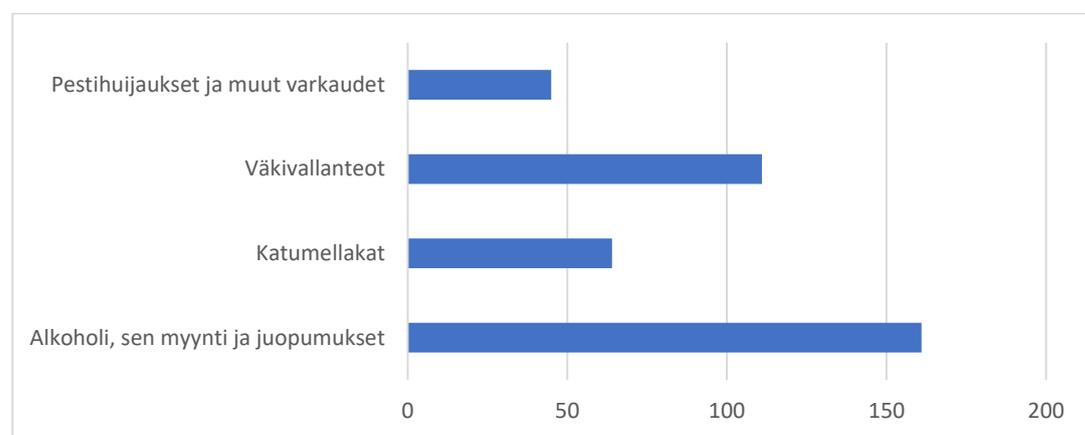
²⁸⁸ Paikkakunnalla pestuupyhät 3 peräkkäisenä sunnuntaina, joista keskimmäistä kutsutaan keskipestuuksi.

²⁸⁹ (Rupatuksia, kirjoittanut Retu Ropponen) Warkauden Lehti, 25.09.1920, nro 39, s. 2.

²⁹⁰ Ibid.

Pestuumarkkinoilla tapahtui tutkimusajanjaksolla 1880–1920 lukuisia järjestyshäiriöitä. Pestitapahtumia koskevissa lehtikirjoituksissa mainittiin useimmin alkoholia, sen myyntiä ja itse juopumusta koskeneita järjestyshäiriöitä. Oheinen kuvio 7 ei kuitenkaan käsittänyt uutisia alkoholin myynnin kieltämisestä (n=14). Toiseksi yleisin järjestyshäiriötyyppi oli väkivallanteko pestuumarkkinoilla. Lehdistössä oli yhteensä 32 henkirikoksista kertovaa uutista ja 80 muuta väkivallantekoa katumellakoista yksittäisiin pahoinpitelyihin. Katumellakoista julkaistiin 64 uutista ja pestihuijauksista sekä varkauksista yhteensä noin 45 kirjoitusta.

KUVIO 7. Pestuumarkkinoiden järjestyshäiriöt sanomalehdissä, n=511. Lähde: Historiallinen sanomalehtikirjasto.

Pestuumarkkinoilla tapahtui sanomalehtiaineiston mukaan lukuisia järjestyshäiriöitä, jotka olivat olennaisin syy siihen, että pestuutapahtumat haluttiin lopettaa. Niinpä joissain pestuumarkkinoista kielteisessä sävyssä kirjoitetussa uutisessa oli maininta ainakin yhdestä tai useammasta järjestyshäiriöstä tai niiden aiheuttajasta.²⁹¹ Muutamissa uutisissa viitattiin siihen, että erityisesti ulkopaikkakuntalaiset aiheuttivat häiriöitä pestuumarkkinoilla.²⁹² Näin oli muun muassa Kaavilla, jonka vankirakennuksen valmistamista osittain käsittelevässä uutisessa sivuttiin pestuumarkkinoita seuraavasti:

²⁹¹ muun muassa (Muutama sana kirkon käynnistä, kirjoittanut -n) Savo, 15.07.1881, nro 52, s. 2; (Kirjeitä maaseuduilta, kirjoittanut Erämaa) Uusi Suometar, 06.02.1889, nro 31, s. 4; (Uutisia, - Työm) Kansan Lehti, 12.09.1903, nro 104, s. 3; (Orjamarkkinat, kirjoittanut Orwolki) Työmies, 01.09.1904, nro 202, s. 3 ja (Pestuumarkkinoista, kirjoittanut S.A) Itä-Savo, 25.09.1919, nro 107, s. 2.

²⁹² esimerkiksi (Kirje Elimäeltä, kirjoittanut Kylän setä) Uusmaalainen, 29.08.1906, nro 100, s. 5 ja (Murha vuosiorjien pestuumarkkinoilla Juwalla, - M.S) Raivaaja, 22.09.1909, nro 106, s. 3.

*”muistakaa siis ulkokuntalaisetkin, kun pestauspyhäksi tänne tulette, että käytöksenne on siivoa ja siivää, taikka muuten saatte sisältäpäinkin ihailia tuota aistikasta ja vaatimatonta laitosta”.*²⁹³

Kuten jo Kaavin esimerkki osoitti, pestuumarkkinoilla oli uutisointien mukaan käyttäytytty sen verran huonosti, että poliisin oli vietävä useita ihmisiä putkaan, yleisemmin juopumuksen tai muun huonon elämän takia.²⁹⁴ Joillain paikkakunnilla tällaiset järjestyshäiriöt olivat siinä suhteessa yleisiä, että itse pestuumarkkinoista kirjoitettiin neutraaliin sävyyn, mikäli itse tilaisuus oli sujunut muuten rauhallisesti.²⁹⁵ Esimerkiksi vuonna 1919 Kuopion Sanomissa uutisoitiin pestuupyhän menneen ilman suurempia jälkimaininkeja. Silti kyseisessä uutisessa mainittiin pestuutilaisuudessa olleen pari tappelua ja kerrottiin, kuinka muutamia miehiä vietiin juopumuksesta putkaan. Uutisessa ei kuitenkaan ilmennyt vähäisintäkään kritiikkiä itse pestuupyhiä kohtaan.²⁹⁶ Kyseisenä vuonna kesäkuun ensimmäisenä päivänä Suomessa astui voimaan kieltolaki, joka Jonna Pulkkinen mukaan *”kielsi yli kaksi tilavuusprosenttia alkoholia sisältävien aineiden valmistuksen, maahantuonnin, myynnin, kuljetuksen ja varastossa pidon”*. Toisin sanoen pestuumarkkinoilla tapahtunut juopuneisuus rikkoi kieltolakia.²⁹⁷

Niin ikään tavallisilla markkinoilla vietettiin elämää, josta seurasi järjestyshäiriöitä. Väkivalta oli juopottelun lieveilmiö, jota edisti nuorten miesten kokoontuminen eri paikkakunnilta. Markkinoita varten pestattiin yleensä järjestysmiehiä pitämään yllä järjestystä.²⁹⁸ Järjestyshäiriöitä tapahtui lisäksi muilla markkinoilla, esimerkiksi Heinolassa, jonka markkinoille saapui ainakin taskuvarkaita ja *”juopottelu oli luonnollisesti markkinoilla yleistä”*. Kaupungin viranomaiset ponnistelivat järjestyksen ylläpitämisen suhteen, mutta se ei aina onnistunut.²⁹⁹

²⁹³ (Kaavilta) Savon Sanomat, 21.07.1909, nro 78, s. 3.

²⁹⁴ muun muassa (Porvoosta) Uusimaa, 06.09.1898, nro 68, s. 2; (Orimattila, kirjoittanut Leenan poika) Hämeen Voima, 15.09.1906, nro 39, s. 3 ja (Kuulumisia Kausalalan markkinoilta) Lahti, 11.09.1910, nro 138, s. 3.

²⁹⁵ muun muassa (Porvoosta) Uusimaa, 04.09.1899, nro 102, s. 3; (Porvoosta) Uusmaalainen, 04.09.1911, nro 75, s. 3 ja (Lahti, syysk. 4 p:nä 1912) Raivaaja, 04.09.1912, nro 198, s. 2.

²⁹⁶ (Kuopiosta ja Pohjois-Savosta) Kuopion Sanomat, 17.09.1919, nro 73, s. 2.

²⁹⁷ Pulkkinen 2015, 69

²⁹⁸ Vainionpää 1994, 80-81.

²⁹⁹ Ojala 1948, 529 – 530.

Eli järjestyshäiriöt eivät rajoittuneet vain pestuumarkkinoihin vaan olivat ominaisia markkinatoiminnalle yleensä. Vuonna 1904 Elimäeltä kirjoitettiin järjestyksenvalvojen toiminnan vaikuttaneen niin, että kyseisenä vuonna olivat pestausmarkkinat muuttuneet hiljaisiksi ja itse pestaamista yritettiin harjoittaa salaa. Vaikka itse markkinoilla kerrottiin olevan rauhallista, kirjoitus mainitsi markkinamatkojen olleen yleensä markkinahurjastelua, johon kuului juopottelu ja metelöinti.³⁰⁰ Järjestyksenvalvojat onnistuivat ehkäisemään järjestyshäiriöitä ainakin Elimäen vuoden 1904 pestuumarkkinoilla.

Sanomalehti uutisissa pestuumarkkinoiden järjestyshäiriöistä pahimpia aiheuttivat alkoholin ja sen myynnin aiheuttama juoppous sekä väkivalta, tapot ja katumellakat. Muistitietoaineistossa taas muistelijat mainitsivat järjestyshäiriöistä vain niukasti: sekä väkivallasta että alkoholin käytöstä mainittiin muutamia kertoja.

5.2. ALKOHOLIN MYYNTI JA JUOPUMUS

Kustaa H. J. Vilkuna kirjoitti teoksessaan ”*Juomareiden valtakunta, Suomalaisten känni ja kulttuuri*” humalaisista markkinoilla. Hän tarkasteli markkinajuopottelemisen ja alkoholin myynnin syysuhdetta markkinoilla tapahtuneeseen kaupantekoon, markkinaperinteeseen ja rähinään. Vilkunan mukaan erityisesti syys- ja talvimarkkinoilla oli alkoholia runsaasti tarjolla ja ”*oikea markkinahumu syntyi viinasta*”.³⁰¹ Alkoholilla oli lisäksi oma osansa pestuumarkkinoilla, sillä juopumus oli olennaisin järjestyshäiriöiden osasy. Näin voi päätellä esimerkiksi vuoden 1907 Mikkelin ja Kuopion katumellakoista pestuupyhien aattona, jolloin väkeä oli jo kerääntynyt näihin kaupunkeihin runsaasti.³⁰²

Kuten kuvio 7:sta saattoi jo huomata, alkoholi, sen myynti ja juopuneisuus olivat pestuumarkkinoiden merkittävin järjestyshäiriöitä aiheuttanut tekijä. Osasyynä olivat edellä mainittujen kaupunkien katumellakat, joissa juopuneet miehet sysäsivät

³⁰⁰ (Paikallisuutisia) Kotkan Uutiset, 11.09.1904, nro 73, s. 2.

³⁰¹ Vilkuna 2015, 270.

³⁰² (Mikkelin katumellakka, kirjoittanut M.S) Uusi Suometar, 11.09.1907, nro 209, s. 5 ja (Kuopion mellakoista) Sosialisti, 12.09.1907, nro 208, s. 5.

tapahtumaketjun liikkeelle.³⁰³ Alkoholi toimi niin ikään aloitteen tekijänä vielä muissa järjestyshäiriöissä. Nilsiästä uutisoitiin vuonna 1900 ilmestyneessä Uusi Savo lehdessä, kuinka pestuupyhät olivat jo alkaneet, minkä huomaa valitettavasti alkoholin määrästä ja siitä mitä sen nauttiminen oli saanut aikaan muun muassa väkivallan muodossa.³⁰⁴ Alkoholin aiheuttamat liveilmiöt, kuten väkivaltaisuus, mellakat sekä muut rähinät ovat olleet lisäksi monen muun pestuumarkkinoista kertovan kirjoituksen yhtenä aiheena.³⁰⁵ Vilkunan tulkinta markkinarähinöistä 1800-luvun markkinaelämää leimanneena ilmiönä voitaisiin hyvin laajentaa 1900-luvun alun pestuutapahtumiin. Ainakin sanomalehtien mukaan alkoholi ja sen myynti nähtiin yleisesti pestuumarkkinoilla levottomuuksia ja peräti väkivaltaa aiheuttaneeksi tekijäksi.³⁰⁶ Monessa sanomalehdessä niin ikään uutisoitiin, kuinka itse pestuumarkkinoilla oli vaikutuksena se, että siellä oppi juomaan.³⁰⁷ Työmies-lehden kirjoituksessa kritisoitiin vielä sitä, että isännät yrittivät saada taivutelluksi palkollisten luonnetta alkoholilla kaupankäynnin aikana. Juovuspäissä harjoitettu rähinä jo itsessään oli selonteon kirjoittajan mukaan omiaan alentamaan pestimarkkinoiden kunniaa.³⁰⁸ Pestuumarkkinoilla tapahtunut juopumus nähtiin tapauksesta, uutisesta ja kirjoittajasta riippuen niin häpeällisenä kuin irstautta aiheuttavana. Juopottelu ja viinan myynti saattoivat niin ikään johtaa yleisen rauhan järkkymiseen markkinoilla sekä markkinahurjasteluun. Lisäksi juopuneet antoivat surkuteltavan kuvan niin omasta tilastaan kuin itse pestuutulaisuudesta ja palkolliset saattoivat tuhлата palkkansa tai vasta saadut pestirahansa alkoholiin.³⁰⁹ Syyskuussa 1901 ilmestyneessä Lahden

³⁰³ muun muassa (Katumellakka Mikkelissä) Liitto, 10.09.1907, nro 105, s. 3 ja (Katumellakka Kuopiossakin) Turun Lehti, 14.09.1907, nro 106, s. 3.

³⁰⁴ (Maaseudulta) Uusi Savo, 13.09.1900, nro 107, s. 3.

³⁰⁵ muun muassa (Pestuumarkkinat) Etelä-Suomi, 06.09.1906, nro 102, s. 3; (Uutisia – Työm) Kansan Lehti, 12.09.1903, nro 104, s. 3; (Kuopion mellakoista) Sosialisti, 12.09.1907, nro 208, s. 5 ja (Pestuumarkkinat) Etelä-Suomi, 11.09.1913, nro 102, s. 3.

³⁰⁶ Vilkuna 2015, 270 ja (Tappelumarkkinat Juvalla) Savon Työmies, 21.09.1909, nro 105, s. 3 sekä (Juvalta, kirjoittanut Työmies) Vapaus, 14.09.1911, nro 102, s. 3.

³⁰⁷ (Paikkakunnan uutisia) Savo, 09.11.1912, nro 126, s. 2–3.

³⁰⁸ (Orjamarkkinat, kirjoittanut Orwolki) Työmies, 01.09.1904, nro 202, s. 3.

³⁰⁹ muun muassa (Kirje Nilsiästä) Uusi Savo, 02.10.1894, nro 115, s. 3; (Uutisia maaseudulta) Uusi Suometar, 06.09.1900, nro 225, s. 4; (Lahden pestuumarkkinat) Uusi Suometar, 15.09.1900, nro 233, s. 5; (Haminasta ja lähiseuduilta) Koitar, 06.09.1900, nro 88, s. 2; (Wieläkin sananen ”pestimarkkinoiden” johdosta) Lahden Lehti, 07.09.1901, nro 70, s. 2; (Pestuumarkkinat) Etelä-Suomi, 06.09.1906, nro 102, s. 3 ja (Orjamarkkinat Mäntsälässä) Työmies, 20.09.1913, nro 217, s. 5.

lehden numerossa kerrottiin, että Lahden pestimarkkinoiden aattona kohtasi joka paikassa juopuneita ”*surkuteltavassa tilassa ja surkuteltavan suuressa määrässä*”. Juopuneissa oli jonkin verran nuoria, mikä oli puolestaan syynä siihen, että uutisessa pidettiin juopumusta yhtenä painavana perusteena pestimarkkinoiden lopettamiselle. Samanaikaisesti kritisoitiin palkollisten juomista ja heidän vähien rahojensa käyttämistä alkoholiin sekä yön viettämistä putkassa.

*”Eikö tässä ole kuwa, joka sietäisi kaunistelemista ja silittelemistä! Jo yksin tämä seikka, markkina-aatto iltainen elämä vaatii yleisen inhimillisyyden ja siweellisyyden nimessä pikaista parannusta, keinolla millä hyvänsä”*³¹⁰

Kuva pestuumarkkinoiden juopottelusta oli siis lehtikirjoittelussa yleisesti kielteinen ja vaikutti niin ikään siihen mitä itse pestuutapahtumasta ajateltiin.

Ensimmäinen juopumuksesta kertonut sanomalehtikirjoitus ilmestyi aineistossa vuonna 1880. Sanomia Turusta lehden pestuumarkkinauutisessa kerrottiin pestaajien välttävän juoppoutta ja samalla julistettiin, että vaikka näillä markkinoilla tapaisikin juopuneita, heillä ei ollut mitään tekemistä kyseisen tilaisuuden kanssa.³¹¹ Muistitietoaineistossa muutama muistelija mainitsi omassa muistelussaan ryypäämisen, lisäksi yksi kertoi yleisesti Lahden markkina-aattona olleen paljon juopuneita, mutta asiayhteydestä ei käynyt ilmi, käsittelikö hän pelkästään markkinoita vai pestuumarkkinoita.³¹² Muistelija Lauri niin ikään kertoi Häijään pestuumarkkinoista, että ”*rahat joko ryypättiin tai hukattiin, mutta se oli pestuumarkkinat*”.³¹³

Juopumus nähtiin yhtenä syynä siihen, miksi pestuumarkkinat haluttiin lopettaa tai vähintään siirtää pois kirkonmäeltä ja sunnuntailta.³¹⁴ Erityisesti suurimpiin pyhäpäiviin kytkeytyi runsasta juomista, varsinkin miesten harjoittamana.³¹⁵ Alkoholin tarjontaan kirkonmäellä pyhäpäivänä viittasi niin ikään Uusi-Suometar

³¹⁰ (Wieläkin sananen ”pestimarkkinoiden” johdosta) Lahden Lehti, 07.09.1901, nro 70, s. 2.

³¹¹ (Omituinen tapa) Sanomia Turusta, 10.08.1880, nro 91, s. 2.

³¹² Kper Y/06951; Kper Y/04696 ja Kper Y/03406.

³¹³ Kper Y/04696.

³¹⁴ muun muassa (Kirje Nilsiästä) Uusi Savo, 02.10.1894, nro 115, s. 3 ja (Uutisia maaseudulta) Uusi Suometar, 10.09.1902, nro 209, s. 4.

³¹⁵ Kuha 2016, 111, 117.

lehdessä julkaistu kirjoitus Mäntsälästä vuodelta 1889. Kyseisessä kirjoituksessa kerrottiin kansan kokoontuneen kirkon ympärille ”juomaan ja mässäämään”, mikä tapahtui sekä ennen jumalanpalvelusta että sen jälkeen. Varsinkin paikkaan päällä myyty halpa sima synnytti joukkoon humalaisia. Edellä mainittu käytös ei ollut kirjoittajan mukaan tarpeeksi siivollista kirkon läheisyyteen.³¹⁶ Juopottelu Mäntsälän kirkonmäellä jatkui lisäksi vuonna 1908 Uusimaa-lehdessä julkaistun kirjekortin mukaan. Siinä kerrottiin kirkonmäellä vietettävistä ”pestimarkkinoista”, joissa jo ennen jumalanpalveluksen loppua alkoi juopuneita kulkea yleisön seassa. Mikä johtui siitä, että pirtunkauppiaat olivat saapuneet kyseiselle paikkakunnalle ja kuvauksen mukaan heitä kokoontui suurimpiin väenkokoontumispaikkoihin kuten pestuumarkkinoille.³¹⁷

Mäntsälä ei ollut ainoa paikkakunta, jolla juominen häiritsi elämää niin kirkonmäellä kuin paikkakunnalla yleensä. Niin ikään Elimäellä alkoholi ja sen aiheuttama juopumus nähtiin haittaavana tekijänä. Uuden Suomettaren vuonna 1902 julkaistun uutisen mukaan:

*”kaikkein huomatuimpi epäkohta on juoppous. Kirkonmäellä se tosin ei ilmene niin suuressa määrin, mutta meno- ja warsinkin tulomatkat muodostuvat useasti surkeiksi juomamatkoiksi ja markkinahurjasteluiksi”.*³¹⁸

Elimäellä juoppoutta oli pidetty yhtenä ilmeisimmistä markkinapaheista jo vuonna 1900, joten näkökulma ei ollut paljoa muuttunut kahden vuoden aikana.³¹⁹ Vuonna 1906 Etelä-Suomi kirjoitti Elimäen pestuumarkkinoista, jonne oli jälleen saapunut juopuneita. Uutisessa todettiin kuinka niillä paikoin ”mihin juopuneet kokoontuivat, niin siellä elämä muodostuu senmukaiseksi”. Elimäen senkertaisilla pestuumarkkinoilla asia tarkoitti sitä, että jumalanpalveluksen aikana ulkona tapeltiin.³²⁰ Elämä Elimäen pestimarkkinoilla oli Etelä-Suomen uutisen mukaan rauhallisempaa vuonna 1912, jolloin markkinoiden hurjuus ylti siihen, että pari humalaista ja yksi trokari otettiin kiinni, tapahtui pari taskuvarkautta ja eräs isäntä

³¹⁶ (Kirjeitä maaseuduilta), kirjoittanut Erämaa) Uusi Suometar, 06.02.1889, nro 31, s. 4.

³¹⁷ (Kirjekortti Mäntsälästä) Uusimaa, 16.10.1908, nro 117, s. 3.

³¹⁸ (Uutisia maaseudulta) Uusi Suometar, 10.09.1902, nro 209, s. 4.

³¹⁹ (Uutisia maaseudulta) Uusi Suometar, 06.09.1900, nro 225, s. 4.

³²⁰ (Pestuumarkkinat) Etelä-Suomi, 06.09.1906, nro 102, s. 3.

hyökkäsi poliisin päälle.³²¹ Rauhalliset vuodet eivät kuitenkaan jatkuneet, sillä jo syyskuussa 1913 Etelä-Suomi julkaisi uutisen Elimäen pestuumarkkinoilla tapahtuneesta miesmurhasta³²², joka alkoi juopuneiden välisestä tappelusta.³²³ Esimerkit osoittivat, että juopotteluun Elimäen pestuumarkkinoilla suhtauduttiin hyvin kielteisesti ja että juopuneisuus ja trokarit kuuluivat muuten rauhalliseen tilaisuuteen.³²⁴

Viinankauppiat oli mainittu pestuumarkkinoita käsittelevän kirjoittelun yhteydessä jo vuodesta 1888 lähtien. Tuolloin kerrottiin kaljan kauppiaiden lisäksi koti- ja tehdastekoisen viinan kauppiaita olleen

*”mikä läheisessä metsikössä, mikä wiljapelloissa; millä taskussa, millä hameen välissä, niin että järjestyksen walwojat näkewät waiwansa turhaksi käywän noita häwittää”.*³²⁵

Järjestyksenvalvojilla oli kova työ pitää yllä pestuumarkkinoiden järjestystä alkoholin nauttimisen ja humalaisten vuoksi. Esimerkiksi Porvoon pestimarkkinoista kerrottiin Työmies-lehden uutisessa, jossa alkoholin nauttimiseen suhtauduttiin kriittisesti. Sen mukaan

*”nämä pestimarkkinat oliwat eläinmarkkinoiden kaltaiset, sillä niissä oli tilaisuus tarkastella, miten alas ihminen woi painua wäkijuomia nauttiessaan”.*³²⁶

Uutisen mukaan järjestyksenvalvojilla riitti työtä heidän korjatessaan juopuneita *”lepokammioon”*.³²⁷ Järjestyksenvalvoja ja poliiseja tarvittiin järjestyksen ylläpitämiseksi, sillä monissa kirjoituksissa kerrottiin, kuinka poliisit korjasivat juopuneita talteen. Määrät vaihtelivat aina parista pariin kymmeneen asti riippuen paikasta ja vuodesta.³²⁸

³²¹ (Lähiseuduilta) Etelä-Suomi, 07.09.1912, nro 99, s. 2.

³²² kyseessä taisi olla ennemmin tappo.

³²³ (Mies murha Elimäellä) Etelä-Suomi, 11.09.1913, nro 102, s. 3.

³²⁴ (Lähiseuduilta) Etelä-Suomi, 07.09.1912, nro 99, s. 2.

³²⁵ (Hyljättävä tapa, kirjoittanut V) Mikkelin Sanomat, 22.08.1888, nro 67, s. 3.

³²⁶ (Pestimarkkinat) Työmies, 06.09.1904, nro 206, s. 3.

³²⁷ Ibid.

³²⁸ muun muassa (Weriset pestuumarkkinat Juwalla – Murha nurkkatansseissa) Mikkelin Sanomat, 18.09.1909, nro 104, s. 2; (Lähiseuduilta) Etelä-Suomi, 07.09.1912, nro 99, s. 2;

Salaviinankauppiat olivat usein pestuutapahtumien riesana. Usein kävi niin, ettei poliisi saanut heitä kiinni, mutta niitäkin tapauksia oli, joissa uutisoitiin poliisin saaneen käsiinsä pirtukauppiaan. Joissain uutisissa kerrottiin näiden takavarikoineen salaviinankauppioiden myyntierän joko itse pestimarkkinoilla tai laivalla.³²⁹ Joskus kävi lisäksi niin, että itse viinan kaupustelija jäi kiinni, mutta viinaa ei löydetty.³³⁰

Väkijuomamyynnin lisäksi paikkakuntien kirjoittelussa toivottiin päästävän eroon salakapakoista ja viinatrokareista, joiden uskottiin olevan suurimpana syynä pestuutapahtumien rauhattomuuteen. Näin oli esimerkiksi Juvalla vuonna 1911, jossa paikkakunnan kuulumisista kirjoittava henkilö kertoi pestuumarkkinoiden olleen ”*entisine iloineen, juopotteluineen ja tappeluineen*”. Hän ehdotti ratkaisuksi salaviinankaupan loppumiseksi, että kunnanvaltuusto maksaisi tietyn summan sille, joka paljastaisi salaviinanmyyjän. Jotta ilmiannetun myyjän voisi asettaa syytteeseen ja tuomita, tulisi ilmiannon olla ennen kaikkea todistettavissa.³³¹ Sitä aineistossa ei selvinnyt menikö edellä mainittu ehdotus kokeilun asteelle, mutta tällaista maksua suunniteltiin lisäksi toisella paikkakunnalla. Rautalammilta uutisoitiin samankaltaisesta ratkaisusta, sillä kunnan valtuuston kokouksessa vuonna 1912 päätettiin ”*maksaa 50 markkaa todistetusta ilmiannosta viinan keitosta ja kaupasta*”. Kokouksessa ehdotettiin vielä, että viina-asioissa todistavien palkat maksettaisiin kunnan varoista ja sovittiin pestuupyhille asetettavista järjestysmiehistä. Asiaa perusteltiin sillä, että pestuumarkkinat olivat muuttuneet yhä sietämättömämmiksi vuosien mittaan muun muassa niillä tapahtuneen rivon elämän vuoksi. Minkä vuoksi ilmiannosta annettava maksu koettiin tarpeelliseksi ehkäisykeinoksi.³³² Niin ikään muita ratkaisuja salaviinankauppioiden pysäyttämiseksi sovellettiin. Esimerkiksi Elimäellä kunnanvaltuusto totesi pestimarkkinat hankalaksi hävitettäväksi ja päätti pyytää kuvernööriltä, että hän alkaisi

(Mies murha Elimäellä) Etelä-Suomi, 11.09.1913, nro 102, s. 3 ja (Pestimarkkinat Lahdessa) Raivaaja, 03.09.1913, nro 197, s. 2.

³²⁹ (Pestimarkkinat) Uusimaa, 01.09.1911, nro 98, s. 2; (Porvoosta) Uusmaalainen, 03.09.1913, nro 100, s. 2 ja (Porvoosta ja muualta Uudeltamaalta) Uusimaa, 01.09.1913, nro 98, s. 2.

³³⁰ (Sulkava) Mikkelin Sanomat, 09.09.1905, nro 102, s. 3.

³³¹ (Juvalta, kirjoittanut Työmies) Vapaus, 14.09.1911, nro 102, s. 3.

³³² (Kunnan valtuuston kokouksessa Rautalammilla) Savon Lehti, 05.11.1912, nro 124, s. 3.

*”wastaisten pestimarkkinain waralle entistä ankarampiin toimiin, ja poliisiwoiman järjestämiseen semmoiseksi, jotta rauhallinen elämä ei tule häirityksi ja jotta salaviinankauppiat eiwät saa wapaasti tawarataan kaupata.”*³³³

Salaviinankauppiat pestuumarkkinoilla muodostivat ongelman, josta muun muassa Juva, Rautalampi ja Elimäki halusivat eroon. Alkoholin myymisen kieltäminen niin väkijuomaliikkeissä kuin salakapakoitsijoiden harjoittamana oli osoitus siitä, että alkoholijuomat nähtiin pestuutapahtumien suureksi ongelmaksi, mistä syystä niiden anniskelua tahdottiin rajoittaa. Aina rajoittaminen ei onnistunut, mistä voitiin pitää yhtenä osoituksena pestausmarkkinoista syyskuussa 1913 julkaistua Uusimaalaisen uutista, jossa kerrottiin paikallisessa hotellissa tapahtuneesta kurkun ”*kostuttamisesta*” sekä neljän salaviinankauppiaan jäämisestä poliisin haaviin. Keinot juomiseen kyllä löydettiin, vaikka väkijuomakauppojen kerrottiin olleen suljettuina.³³⁴

Halu tulla humalaan oli nähtävissä pestuumarkkinauutisissa. Apteekeista näytti olleen jonkinlaisia apua viinanhalun tyydyttämiseen, sillä Lappeenrannan uutiset lehdessä kerrottiin 4. lokakuuta 1893 pestuumarkkinoiden yhteydessä, kuinka apteekista sai jotain, mikäli ei varsinaista ilolientä sattunut saamaan.³³⁵ Apteekista saadut lääkkeet näyttivät vuonna 1913 tarjonneen helpotusta myös Sysmän pestuumarkkinoilla niille, joille ei ollut muuta alkoholia tarjolla. Lahti-lehti kertoi miesten juoneen Joutsan oluttehtaan olutta juopumukseen asti, sillä sitä sai myydä yhtä vapaasti kuin limonadia.³³⁶ Apteekin tuotteet olivat niin ikään käytössä Rautalammilla, sillä vuoden 1912 uutisessa kerrottiin kunnanvaltuuston kokouksesta, jossa päätettiin muun muassa pyytää sen hetkistä apteekkaria rajoittamaan viinan myyntiä.³³⁷ Apteekkitavaran ja limonadia vastaavan oluen lisäksi sanomalehtiaineisto mainitsi vielä yhden selvästi muista poikkeavan korvikealkoholin, eli pulituurin³³⁸. Raivaaja-lehti mainitsi kyseisen

³³³ (Elimäen pestimarkkinat) Kouvolan Sanomat, 15.10.1913, nro 42, s. 2 ja (Elimäen pestimarkkinat) Raivaaja, 17.10.1913, nro 235, s. 2 sekä (Elimäki) Etelä-Suomi, 11.10.1913, nro 115, s. 2.

³³⁴ (Porvoosta) Uusmaalainen, 03.09.1913, nro 100, s. 2.

³³⁵ (Kirje Leppäwirralta, kirjoittanut Heikki) Lappeenrannan Uutiset, 04.10.1893, nro 79, s. 4.

³³⁶ (Sysmä) Lahti, 13.09.1913, nro 138, s. 3.

³³⁷ (Kunnan valtuuston kokouksessa Rautalammilla) Savon Lehti, 05.11.1912, nro 124, s. 3-

³³⁸ spriipohjainen puusepänlakka.

korvikkeen vuonna 1910, kun *Pakinoita Koskelta (H.L)* kertoi poliisien löytäneen miehiä, joilla oli ”*kurkun puleeraus käynnissä*”. Pakinan kirjoittaja ”Kulkuripoika” piti pulituuria myrkkijuomana, jonka myymistä pitäisi valvoa. Sitä ei hänen mukaansa pitäisi antaa muille kuin puutöiden tekijöille.³³⁹ Pakinan perusteella markkinajuomat eivät aina rajoittuneet olueen tai varsinaisiin väkijuomiin, joita ostettiin joko anniskelupaikoista tai salakapakoitsijoilta, vaan käytössä oli niin ikään muita kuin juotavaksi tarkoitettua korvikealkoholia.

Alkoholin saanti ja juopuneisuus nähtiin sen verran suurena ongelmana markkinoilla, että yleisesti pohdittiin sellaisten liikkeiden ja kuppiloiden kiinni pitämistä, jotka tarjoilivat alkoholijuomia.³⁴⁰ Viinapuotien edes osittaisen kiinnipitämisen nähtiin vaikuttavan pestuumarkkinoihin rauhoittavana tekijänä. Porvoosta uutisoitiin vuonna 1913 siitä, kuinka

”asetuksenmukaisesti palowiinan ja muiden poltettujen ja tislattujen väkijuomain vähittäismyynti on täällä kielletty kuluwan elok. 30 ja 31 päivänä sekä syysk. 1 p. on lääninhallitus katsonut tarpeelliseksi määrätä että myös kaikki wiinien ja muiden miedomprien väkijuomain sekä oluen ja portterin anniskelu on edellä mainittuina päiwinä olewa Porwoon kaupungissa kielletty”.³⁴¹

Väkijuomien myynti ja anniskelu kiellettiin pestimarkkinoiden vuoksi niiden ensimmäiseltä alkamispäivältä eli syyskuun ensimmäiseltä päivältä sekä niitä edeltäviltä kahdelta päivältä.³⁴² Kielto ei jäänyt pelkästään tähän yhteen vuoteen, vaan Porvoon kaupunginvaltuusto päätti vuoden 1915 helmikuussa kieltää väkijuomien vähittäismyyntin monien muiden juhlien ohella vielä pestimarkkinoiden aikaan.³⁴³

Alkoholijuomien myynti ja anniskelu ei huolettanut pelkästään Porvoon kaupunginvaltuustoa, sillä Kuopion läänin kuvernöörinvirasto kielsi tietynlaisten alkoholijuomien myymisen ja anniskelun pestuupyhien aikana Kuopion läänissä – erityisesti vuosina 1908, 1909, 1910 ja 1912. Ilmoitusluonteinen uutinen ilmestyi

³³⁹ (Pakinoita Koskelta (H.L), kirjoittanut Kulkuripoika) Raivaaja, 19.09.1910, nro 106, s. 3.

³⁴⁰ muun muassa (Porvoo) Työläinen, 03.09.1907, nro 63, s. 2 ja (Mellakka. Orjamarkkinat ja väkijuomat pois!) Savon Työmies, 10.09.1907, nro 102, s. 1.

³⁴¹ (Wäkijuomainmyynti ja pestimarkkinat) Uusimaa, 29.08.1913, nro 97, s. 2.

³⁴² Ibid.

³⁴³ (Porvoosta ja muualta Uudeltamaalta) Uusimaa, 12.02.1915, nro 17, s. 2.

monessa eri lehdessä ja niissä eriteltiin millaisten alkoholijuomien myyminen sekä anniskelu oli kiellettyä pestauspyhien tähden. Kielto ei ollut kuitenkaan täydellinen, sillä se ei rajoittanut paikallisen oluttehtailijan oikeutta kuljettaa tai myydä olutta asiakkailleen – edellä mainittu sanamuoto vaihteli uutisittain. Kiellot esitettiin vuonna 1908 kaupungin poliisilaitoksen ja maistraatin ehdotuksesta, mutta vuosina 1910 ja 1912 ehdotuksen tekijänä oli Savon Työmiehen ja Savon Lehden mukaan kaupungin poliisilaitos.³⁴⁴

Alkoholijuomien myyntikielto sai virallisen leiman, kun koko Suomessa astui voimaan kieltolaki, joka kielsi tietyntyyppisten alkoholijuomien myymisen.³⁴⁵ Kieltolaki ei näkynyt vuoden 1919 pestuumarkkinatoiminnassa sillä juopuneisuus ja viinakauppa ei ottanut päättyäkseen. Vuonna 1919 juopumuksen nähtiin yhä olevan osasyynä pestuupyhien huonoon elämään ja tappeluihin.³⁴⁶ Samoin Kuopion Sanomat uutisoi, kuinka pari miestä pidätettiin juopumuksen takia.³⁴⁷ Lisäksi vuonna 1920 julkaistussa uutisessa Puumalan pyhänmiesten pestuumarkkinoista kävi ilmi, ettei kieltolaki hidastanut pestuumarkkinoilla tapahtunutta alkoholinkäyttöä, vaan tilaisuudessa juopoteltiin julkisesti. Uutisessa syytettiin julkisesti juopuneita kieltolain rikkojiksi ja todettiin, että raittiuslautakunnilla- ja valvojilla oli syytä puuttua asiaan.³⁴⁸ Alkoholijuonti pestuutapahtumissa jatkui koko tarkastelujakson ajan. Mielipiteet pestuumarkkinoiden alkoholimyynnistä ja juopottelusta olivat kaiken kaikkiaan kielteiset. Alkoholijuomien saatavuuden rajoittamista tavoiteltiin, mutta edes kieltolaki ei estänyt juomista pestuumarkkinoilla.

5.3. VUODEN 1907 KATUMELLAKAT PESTUUPYHIEN AATTOINA

³⁴⁴ (Wäkijuomien myynti ja anniskelu n.s. pestauspyhien aikana) Otava, 05.09.1908, nro 98, s. 2; (Pestuupyhät ja wäkijuomat) Savon Työmies, 16.09.1909, nro 103, s. 3; (Mallasjuomien anniskelu ja pestuupyhät) Savon Työmies, 10.09.1910, nro 102, s. 2 ja (Wäkijuomien myynti n.s. pestuupyhinä) Savon Lehti, 07.09.1912, nro 99, s. 2.

³⁴⁵ Pulkkinen 2015, 69.

³⁴⁶ Itä-Savo, 25.09.1919, nro 107, s. 2.

³⁴⁷ Kuopion Sanomat, 17.09.1919, nro 73, s. 2.

³⁴⁸ (Puumala) Länsi-Savo, 12.11.1920, nro 129, s. 3.

Suuri väkijoukko ja alkoholijuomat olivat yhdistelmä, joka aiheutti ongelmia niin itse markkinapäivänä kuin markkina-aattona. Esimerkkinä tästä olivat kaksi samana vuonna tapahtunutta katumellakkaa Mikkelissä ja Kuopiossa.³⁴⁹ Katumellakoiden melkoinen samanaikaisuus oli aiheuttanut niin ikään epäilyjä siitä, että mellakoinnit olivat järjestäytyneiden joukkojen toteuttamia. Sitä epäiltiin Tähti-lehdessä. Väite oikaistiin kun, eräs lukija lähetti lehdelle selonteon Kuopion katumellakan tapahtumista: sen mukaan nämä mellakat eivät olleet organisoitu tapahtuma, vaan meluaminen johtui auki olleista väkijuomakaupoista.³⁵⁰

Mikkelin katumellakasta kerrottiin hyvin monessa sanomalehdessä, useimmissa lyhyesti kuten tässä Länsi-Suomen uutisessa:

”Lauantaina 8,30 illalla syntyi kamala katumellakka Mikkelissä poliisien ja kansanjoukon välillä. Kahakka sai alkunsa siitä, että poliisi läksi viemään putkaan erästä juopunutta, jonka tämän towerit olisivat wieneet kotiin. Noin 200 – 300 henkilöä otti osaa mellakkaan. Osanottajat olivat suurimmaksi osaksi maalaisia, joita ”pestuupyhän” takia oli runsaasti saapunut kaupunkiin. Kymmenkunta poliisia taisteli väkijoukon kanssa paljastetuin miekoin, jolloin eräältä mieheltä lyötiin kasvot halki ja toiselta sormi poikki. Väkijoukosta wei poliisi putkaan kolme. Kahakka kesti noin 20 minuuttia. Sitä oli lopulta katsomassa noin 500-lukuinen ihmisjoukko. Asiasta on pidetty poliisikuulustelu. Haavoittuneet wiettiin sairashuoneelle.”³⁵¹

Uutisoinnit aiheesta vaihtelivat ja ne saattoivat olla joko pitkiä, laajempia selontekoja tai edellisen kaltaisia lyhyitä ja tiiviitä uutisia.³⁵² Mikkelin katumellakasta kertovissa uutisissa kuvaukset väkivallan laajuudesta vaihtelivat. Yleisemmin kerrottiin siitä, että poliisit olivat paljastaneet miekkansa ja lyöneet eräältä mieheltä kasvot halki ja toiselta sormen poikki. Joissain uutisissa Mikkelin katumellakasta kerrottiin osallistujien nimet ja mainittiin vielä yleisön tehneen väkivaltaa poliiseja kohtaan muun muassa

³⁴⁹ (Katumellakka Mikkelissä) Otava, 12.09.1907, nro 103, s. 3 ja (Kuopiossakin katumellakka) Kaleva, 12.09.1907, nro 211, s. 3.

³⁵⁰ (Oikaisu) Tähti, 20.09.1907, nro 38, s. 5.

³⁵¹ (Katumellakka Mikkelissä, - U.S) Länsi-Suomi, 10.09.1907, nro 103, s. 3.

³⁵² esimerkki lyhyestä (Katumellakka Mikkelissä) Uusimaa, 09.09.1907, nro 102, s. 4 ja esimerkki pitkästä (Kamala Katumellakka) Vapaus, 10.09.1907, nro 104, s. 2.

kivittämällä heitä.³⁵³ Näin oli esimerkiksi Uuden Suomettaren selonteossa, jonka mukaan kivityksien seurauksena yksi konstaapeleista sai osuman päähänsä ja lukuisat muut saivat kuhmuja. Lisäksi poliiseihin käytiin käsiksi ja paikalla kuului revolverinlaukauksia. Muissa uutisissa mainitut poliisien sapeleista haavoittuneet olivat Uuden Suomettaren mukaan poliiseihin käsiksi käyneitä miehiä.³⁵⁴

Mikkelin SDP:n julkaisema Vapaus-lehti julkaisi vielä laajemman uutisen katumellakasta. Se käsitteli erityisesti poliisin osoittamaa väkivaltaa paikalla ollutta yleisöä ja erästä juopunutta miestä kohtaan. Lehden mukaan mies ei tosin ollutkaan kovin juovuksissa. Poliisi oli kyseisen selonteon mukaan hyökännyt Piispaksi nimetyn miehen kimppuun takaapäin ja vaatinut tätä mukaansa poliisiasemalle. Erityisesti poliisien toimia kuvattiin paljon porvarillisia lehtiä laajemmin. Uutisessa kerrottiin, että esimerkiksi kasvonsa halki saanut mies oli yrittänyt pelastaa Piispan poliisien kynsistä näiden vetäessä tätä perässään kadulla. Mies jolta meni etu- ja keskisormi poikki, oli vain tavoitellut tuulen mukana lentänyttä hattuaan, kun sapeli osui siihen. Muista uutisista poiketen Vapaus-lehden uutinen mainitsi yleisön joukosta lisäksi neljännen vammoja saaneen uhrin. Poliisit olivat selonteon mukaan lyöneet erästä miestä päähän sen verran, että asianomainen menetti tajunsa ja sai sisäisen verenvuodon. Mukiloitu oli saanut hoitoa vasta putkassa vietetyn yön jälkeen. Niin ikään monet poliisit olivat uutisen mukaan haavoittuneet yleisön heittämistä kivistä. Vapaus-lehden oman kannan mukaan poliisit olivat syypäitä tapahtumaan, sillä he olivat ottaneet aseet esiin ja muutenkin käytöksellään provosoineet yleisöä. Silti samoin yleisön todettiin ryhtyneen laittomuuksiin, mikä oli ennen kaikkea seurausta poliisin toiminnasta. Lopuksi lehti totesi, että ”*Näin pitkälle meidän ”laillisuuden” ylläpitäminen on kehittynyt! Kauanko kansa sitä sallii*”.³⁵⁵

Sosialistisessa Vapaus-lehdessä saattoi epäilemättä olla oma agendansa poliisien toiminnan korostamiseen, mutta sanomalehtiaineiston muista työväenlehdistä kaikki eivät uutisoineet Mikkelin katumellakoista lainkaan. Useat sosialistiset lehdet, kirjoittivat asiasta ennen kaikkea tiiviisti. Muun muassa Sorretun Voima-lehdessä

³⁵³ esimerkiksi (Katumeteli) Kajaanin Lehti, 11.09.1907, nro 105, s. 2.

³⁵⁴ (Mikkelin katumellakka, kirjoittanut M.S) Uusi Suometar, 11.09.1907, nro 209, s. 5.

³⁵⁵ (Kamala Katumellakka) Vapaus, 10.09.1907, nro 104, s. 2.

asiaa käsiteltiin kahdella lauseella, joissa todettiin mellakan osapuolet ja kerrottiin poliisin haavoittaneen ihmisiä sapeleilla.³⁵⁶

Loppujen lopuksi kuvaukset molempien osapuolten väkivallasta jäivät Mikkelin katumellakoista kerrottaessa vähemmistöön, sillä useammissa jutuissa poliisien sapelinkäyttöä kuvattiin yksipuoliseksi. Yleisön osuudesta ei aina kerrottu.³⁵⁷ Niin ikään Kuopiossa puhkesi samana vuonna katumellakka vain pari päivää Mikkelin katumellakkaa myöhemmin. Tällä kertaa uutisoinnit korostivat enemmän paikalle kerääntyneen väkijoukon osuutta mellakkaan.³⁵⁸

Uutisten mukaan Kuopiossa kaikki alkoi samalla tavalla kuin Mikkelissä, eli juopuneen miehen pidättämisestä ja putkaan viemisestä. Tavallisimmin kerrottiin, etteivät miehen toverit ja osa torilla ollutta yleisöä suvainneet kiinniottoa, vaan he seurasivat poliiseja poliisikamarille. Poliisit eivät saaneet sanallisesti väkijoukkoa hajaantumaan, vaan joutuivat viemään joitain räyhääjiä poliisikamarille, jotta näiden nimi merkittäisiin muistiin. Lopulta poliisikamarin ulkopuolelle kokoontunut väkijoukko alkoi kivittää poliisiasemaa. Henkilövahinkoja ei uutisten mukaan tullut, eivätkä poliisit ryhtyneet vastatoimiin. Uutisissa kerrottiin useimmiten sosialistien johtajana ja toimittajana toimineen Mustosen tulleen paikalle ja mainittiin asianomaisen keskustelleen poliisimestarin kanssa, joka kertoi tilanteen. Tilanne ratkaistiin sillä, että Mustonen ilmoitti pitävänsä puheen torilla ja pyysi väkijoukkoa kokoontumaan sinne. Puheessaan hän kehotti yleisöä hajaantumaan ja kyseenalaisti väkivallan tuomat hyödyt ja piti sitä vahingollisena sosialidemokratiaa ja erityisesti Kuopion seudun työväestöä kohtaan. Mustosen puheen takia väkijoukko hajaantui vähitellen ja tilanne rauhoittui.³⁵⁹

Mustosen asemaa ja roolia käsiteltiin lehtiutisissa ristiriitaisesti. Muutamissa sanomalehdissä kirjoitettiin Mustosen puhuneen orjamarkkinoista, mutta tästä ei ole mainittu suurimmassa osassa Kuopion mellakoista kertovissa uutisissa. Savon

³⁵⁶ (Katukahakka) Sorretun Voima, 09.09.1907, nro 96, s. 3.

³⁵⁷ muun muassa (Katumellakka Mikkelissä. Poliisin täytynyt paljastaa aseensa) Helsingin Sanomat, 08.09.1907, nro 207A, s. 4 ja (Katumellakka Mikkelissä. Poliisin täytynyt paljastaa aseensa – H.S:t) Suomalainen, 09.09.1907, nro 103, s. 3.

³⁵⁸ esimerkiksi (Katumellakka Kuopiossakin, - P-S:o) Suomalainen, 13.09.1907, nro 105, s. 3.

³⁵⁹ muun muassa (Katumellakka Kuopiossa, - Pohj S: o) Hämeen Sanomat, 16.09.1907, nro 105, s. 3; (Katumellakkoja Kuopiossakin) Kymnlaakso, 11.09.1907, nro 71, s. 3 sekä (Kuopiossakin katumellakka) Kaleva, 12.09.1907, nro 211, s. 3.

Työmies-lehdessä 10. syyskuuta 1907 uutisoitiin Kuopiossa tapahtuneesta mellakasta alaotsikolla ”*orjamarkkinat ja väkijuomat pois*”. Uutisessa kerrottiin, kuinka sosialistien taholta oli usein vaadittu niin orjamarkkinoiden lakkauttamista kuin väkijuomaliikkeiden sulkemista. Samalla mainittiin, kuinka paikalla oleva suuri väkijoukko oli esittänyt paheksuntansa väkijuomaliikkeiden aukioloa kohtaan. Uutisessa korostettiin alkoholin roolia itse mellakan synnyssä ja kerrottiin muista uutisoinneista poiketen, kuinka toimittaja Mustosen ja hänen tovereidensa paikalle tuleminen toimi uhkaavan väkijoukon ja poliisien välistä yhteenottoa ehkäisseenä tekijänä. Lisäksi Mustosen kerrottiin puhuneen siitä, miten häpeällinen merkitys orjamarkkinoilla oli. Niin ikään hän pyysi joukkiota hajaantumaan.³⁶⁰ Kyseisen orjamarkkinapuheen vahvisti myös Savotar-lehden uutinen, jossa mainittiin Savon työmiehen toimittaja Mustosen pitäen torilla puheen. Hajaantumiskehotuksen lisäksi ”*tietysti puhuttiin tilaisuudessa sosialistien tapaan ”orjuudesta”, johon eräät huusivat vastaan etteivät he mitään orjia ole*”.³⁶¹

Edelliset uutiset olivat esimerkkejä siitä, kuinka eroavasti samasta tapahtumasta oli kirjoitettu. Kahdessa pestuumarkkinoita sivuavassa uutisessa kerrottiin mitä mellakoiden jälkeen tapahtui. Otava kirjoittaa asiasta näin: ”*Täkäläinen raastuwanoikeus tuomitsi toissapäivänä työmiehen Aapeli Mönkkösen, Kuopion pitäjämästä, virkamiehen wastustamisesta ja häiriöstä 5 kuukaudeksi wankeuteen*”.³⁶² Työmies-lehden uutinen samasta aiheesta oli pääosin samanlainen.³⁶³

Mikkelin kuin Kuopion katumellakoista uutisoitiin eri tavoilla ja erilaisin painotuksin. Molemmille tapahtumille oli yhteistä muun muassa se, että niissä harjoitettiin jonkinlaista väkivaltaa ja molemmat saivat alkunsa siitä, kun poliisi pidatti juopuneen miehen.³⁶⁴ Kuopiossa edellä mainittu katumellakka tapahtui pestuupyhien aattona³⁶⁵, ja näin oletettavasti Mikkelissäkin, sillä uutisissa todetaan kuinka ”*osanottajat olivat suurimmaksi osaksi maalaisia joita ”pestuupyhän” takia oli runsaasti saapunut*

³⁶⁰ (Mellakka. Orjamarkkinat ja väkijuomat pois!) Savon Työmies, 10.09.1907, nro 102, s. 1.

³⁶¹ (Kahakka kauppatorilla) Savotar, 10.09.1907, nro 103, s. 2.

³⁶² (Pestuupyhän aaton kahakka) Otava, 10.10.1907, nro 115, s. 3.

³⁶³ (Kuopion katumellakasta) Työmies, 12.10.1907, nro 236, s. 7.

³⁶⁴ Muun muassa (Katumellakka Mikkelissä) Vaasa, 10.09.1907, nro 101, s. 3 ja (Katumellakka Kuopiossakin) Satakunnan Sanomat, 13.09.1907, nro 105, s. 3.

³⁶⁵ (Kuopion katumellakasta) Työmies, 12.10.1907, nro 236, s. 7.

kaupunkiin”.³⁶⁶ Pestuumarkkinoita pidettiin yleensä syyskuun ensimmäisinä viikkoina joko viikolla tai sunnuntaina, joten voi olla, että Mikkelin katumellakka sijoittui pestuupyhien aattoon. Nämä tapahtumat ja uutiset eivät varsinaisesti kertoneet itse pestuupyhillä tapahtuneista järjestyshäiriöistä, mutta kietoutuivat olennaisesti asiaan havainnollistaessaan sitä, millaisia häiriötilanteita pestuutapahtumaan kokoontunut väkijoukko pystyi saamaan aikaan jo ennen varsinaisten markkinoiden alkua.

5.4. VÄKIVALLANTEOT JA HENKIRIKOKSET

Mellakoista kertoneet uutiset eivät olleet ainoita pestuumarkkinoihin nivoutuneita kirjoituksia, joissa kerrottiin poliisia vastaan harjoitetusta väkivallasta. Yksilökohtainen väkivalta oli joukkomellakointia yleisempää, eli niin ikään yksityishenkilöt ottivat joskus yhteen poliisin kanssa. Vuonna 1912 Etelä-Suomi-lehdessä julkaistiin uutinen, jonka mukaan eräs isäntämies hyökkäsi Elimäen pestimarkkinoilla poliisin päälle, kun hän kielsi mieheltä hevosella väkijoukkoon ajamisen.³⁶⁷

Muistitietoaineistossa vain muutama haastattelu mainitsi tappelut. Muistelija Kallen mukaan markkinoilla oli kai jonkin verran tapeltu, mutta itse henkirikoksia hän ei kuullut niillä tapahtuneen. Muistelija Edvard S. taas kertoi Lahden markkinoiden tappeluista ja rähinöistä, hän myös mainitsi muisteluissaan alkoholin käytön kyseisten tapahtumien yhteydessä.³⁶⁸

Pestuumarkkinoilla tapahtuneesta väkivallasta kirjoitettiin usein markkinajuopottelun ja muiden asioiden yhteydessä.³⁶⁹ Alkoholia ja sitä myyneitä pirtutrokareita pidettiin jollain tavalla osallisina väkivallantekoihin muun muassa vuonna 1908 Elimäellä, jossa kerrottiin kahdesta erillisestä tappelusta; toinen niistä päättyi puukotukseen. Puukotuksen sisältänyt tapelu tapahtui kirkon seutuvilla, ja siinä käytettiin aseena

³⁶⁶ muun muassa (Katumellakka Mikkelissä) Uusimaa, 09.09.1907, nro 102, s. 4 ja (Katumellakka Mikkelissä. Poliisin täytynt paljastaa aseensa – Hels.S) Heinolan Sanomat, 10.09.1907, nro 100, s. 3.

³⁶⁷ (Elimäki) Etelä-Suomi, 07.09.1912, nro 99, s. 2.

³⁶⁸ Kper Y/03406 ja Kper Y/04672.

³⁶⁹ muun muassa (Uutisia, - Työm) Kansan Lehti, 12.09.1903, nro 104, s. 3; (Juvalta, kirjoittanut Työmies) Vapaus, 14.09.1911, nro 102, s. 3; (Wieläkin sananen ”pestimarkkinoiden” johdosta) Lahden Lehti, 07.09.1901, nro 70, s. 2 ja (Lähiseudulta) Lahti, 11.09.1910, nro 138, s. 3.

niin kiviä, pulloja kuin puukkoakin. Tätä tappelua seurasi uutisen mukaan lähemmäs tuhat henkilöä. Toinen tappelu käytiin metsässä. Molempiin tappeluihin syynä pidettiin viinaa ja pirtunmyyjiä.³⁷⁰ Alkoholien vaikutuksia kuvattiin niin ikään vuonna 1906 ilmestyneessä Etelä-Suomi-lehdessä, jossa kirjoitettiin näin:

*”On tawallista, että siellä mihin juopuneet kokoontuwat, niin siellä elämä muodostuu senmukaiseksi, niinpä täälläkin, sillä kun osa seurakuntaa kirkossa toimitti jumalanpalvelusta, niin toiset ulkona tappeliwat, josta on todistuksena se, että eräs elimäkeläinen, entuudestaan suuri tappelusankari, tuli täällä kertaa itse puukolla haawoitetuksi, toisen elimäkeläisen puukottamana.”*³⁷¹

Lehdessä kuvattiin lisäksi aiempaa pestuupyhien puukotusta, joka päättyi uhrin kuolemaan.³⁷² Puukkotappeluita tapahtui pestuutapahtumissa jonkun verran, sillä niistä uutisoitiin sanomalehdissä useilta paikkakunnilta.³⁷³ Kuten jo Etelä-Suomen esimerkistä havaitaan, pestuumarkkinoilla ei säästyty kuolonuhreiltakaan. Sanomalehtiaineistosta nousee esiin kolme pestuumarkkinoilla tai niiden jälkeisissä nurkkatansseissa tapahtunutta henkirikosta, joista uutisoitiin runsaasti. Ensimmäinen surma tehtiin Elimäellä vuonna 1893³⁷⁴, toinen Juvalla vuonna 1909 pestuumarkkinailtana nurkkatansseissa³⁷⁵ ja kolmas vuonna 1913 Elimäellä³⁷⁶.

Vuonna 1893 ilmestyneissä uutisissa kerrottiin Elimäen pestimarkkinoilla tapahtuneesta jumalanpalveluksen aikaan tehdystä henkirikoksesta. Mies surmattiin

³⁷⁰ (Elimäki) Uusmaalainen, 09.09.1908, nro 103, s. 3.

³⁷¹ (Pestuumarkkinat) Etelä-Suomi, 06.09.1906, nro 102, s. 3.

³⁷² Ibid.

³⁷³ muun muassa (Maaseudulta) Uusi Savo, 13.09.1900, nro 107, s. 3; (Lahdesta.Ei markkinat tawoitetaan mene) Lahden Lehti, 09.09.1906, nro 135, s. 2; (Karja- ja orjamarkkinat Mouhijärwellä, kirjoittanut Karl Lehtinen) Sosialidemokraatti, 24.09.1907, nro 106, s. 2; (Savonlinnasta ja lähiseudulta) Vapaus, 09.09.1909, nro 100, s. 3 ja (Sysmä) Lahti, 13.09.1913, nro 138, s. 3.

³⁷⁴ (”Pestuumarkkinat” nekin) Kotkan Sanomat, 05.09.1893, nro 68, s. 2; (Muualta kotimaalta, - U.S) Sanomia Turusta, 06.09.1893, nro 207, s. 2 ja (Miesmurha, - U.S) Wuoksi, 09.09.1893, nro 70, s. 3.

³⁷⁵ (Weriset pestuumarkkinat Juvalla – Murha nurkkatansseissa, kirjoittanut M.S) Otava, 19.09.1909, nro 216, s. 3 ja (Weriset pestuupäiwät Juvalla – Murha nurkkatansseissa, - M.S) Wiipuri, 19.09.1909, nro 216, s. 5.

³⁷⁶ (Miesmurha Elimäellä) Työmies, 10.09.1913, nro 208, s. 4 ja (Mies murha Elimäellä) Etelä-Suomi, 11.09.1913, nro 102, s. 3.

puukolla vetämällä kaula auki ja tekijä pääsi pakenemaan paikalta.³⁷⁷ Niin ikään Juvalla surmattiin mies puukkotappelussa, mutta rikos tapahtui vasta nurkkatansseissa. Eräs renki ja torpanpoika aloittivat humalaisten puukkotappelun, jonka seurauksena toinen kuoli ja toinen vietiin sairastuvalle. Veriteon kuvausta edelsi selostus toisesta, aattoiltaan sijoittuneesta puukkotappelusta samoin kuin tappelusta pestuumarkkinoiden aikana, jossa kirkon vieressä nujakoineista miehistä toisen nenä murtui. Pahimmat tappelijat olivat uutisen mukaan ulkopaikkakuntalaisia. Loppukaneettina lausuttiin seuraavaa: ”tällaiset tapahtumat wetävät pöyristyttäväisyydessä wertoja Pohjanmaan entisten puukkojunkkarien hirmutöille”. Joten pestuupyhien väkivalta ei yleisesti sijoittunut vain markkinoille, vaan niin ikään sen aattoon ja oheistapahtumiin.³⁷⁸

Vuonna 1913 Elimäen pestimarkkinoilla tehtiin toinen tappo. Raivaaja kertoi tapauksesta näin:

*”Kirkkokentällä, johon nuo markkinamiehet kokoontuwat, löi --- puukolla jalkoihin useampia kertoja. Puukotettu wiettiin Elimäen sairashuoneelle saamaan lääkärin apua. Lääkäri totesi, että waltimot oliwat mennee poikki. Puukotettu kuoli 15 minuutin kuluttua.”*³⁷⁹

Uutisessa vihjattiin, että viinatrokareiden läsnäolo oli yksi syy siihen, etteivät nämä markkinat menneet ilman seuraamuksia.³⁸⁰ Lisäksi Etelä-Suomen uutisessa oltiin sitä mieltä, että alkoholilla oli osuutta tapahtuneeseen, sillä kyseisen tappoon johtaneen puukkotappelun kerrottiin käydyn juopuneiden kesken.³⁸¹ Samalla sivulla olleessa toisessa uutisessa mainittiin, että henkirikos toimi varoittavana esimerkkinä alkoholin nauttimisesta, eikä sitä välttämättä olisi tapahtunut selvinpäin.³⁸² Itse taposta kertovassa uutisessa kritisoitiin sitä, että vielä 20. vuosisadalla väkeä saapuu Elimäelle viettämään näitä markkinoita. Pestimarkkinoita ja niillä tapahtuneita asioita pidettiin

³⁷⁷ (Muita kotimaan uutisia, kirjoittanut U.S) Mikkeli, 09.09.1893, nro 72, s. 2 ja (Miesmurha, - U.S) Keski-Suomi, 07.09.1893, nro 104, s. 3.

³⁷⁸ (Weriset pestuumarkkinat Juvalla – Murha nurkkatansseissa) Mikkelin Sanomat, 18.09.1909, nro 104, s. 2 ja (Juva) Savolainen, 21.09.1909, nro 105, s. 3.

³⁷⁹ (Miesmurha Elimäellä) Raivaaja, 12.09.1913, nro 205, s. 3.

³⁸⁰ Ibid.

³⁸¹ (Mies murha Elimäellä) Etelä-Suomi, 11.09.1913, nro 102, s. 3.

³⁸² (Elimäki) Etelä-Suomi, 11.09.1913, nro 102, s. 3.

häpeäpilkkana, joka tulisi kaikkien pestimarkkinoille tulleiden ihmisten, ei vain elimäkeläisten päälle.³⁸³

Kahdella henkirikoksellaan Elimäki oli tutkielman ajanjakson väkivaltaisuuksien keskuspaikka. Ensimmäisen, vuoden 1893 tapon jälkeen joissain Elimäen pestimarkkinoita käsittelevissä uutisoinneissa huomautettiin, kuinka näillä pestuumarkkinoilla oli ennen tapahtunut henkirikos. Tapahtunutta käytettiin pestuupyhien kritisoimiseen. Uutisoinnit olivat sisältäneet niin ikään kuvausta Elimäen pestimarkkinoilla tapahtuneista muista järjestyshäiriöistä kuten juopottelusta, tappeluista tai meno- ja tulomatkojen markkinahurjasteluista.³⁸⁴

Pestuumarkkinakirjoituksissa kerrottiin muutaman uutisen verran pienistä tappeluista, joita tapahtui kesken pestuutapahtumien.³⁸⁵ Tutkimusjakson lopulla vuonna 1919 kerrottiin ensimmäisestä pestuupyhästä, jossa oli tapahtunut ”*pari pientä tappelunnujakkaa*”. Muuten tilaisuus oli mennyt suuremmista ongelmista, vaikka poliisi oli pidättänyt pari humalaista miestä.³⁸⁶

Tulosten perusteella alkoholi ja väkivalta ovat kulkeneet pestuumarkkinoilla osittain käsi kädessä. Silti tappeluista uutisoitiin joskus ilman mainintoja alkoholista, vaikka tällaiset kirjoitukset olivat vähemmistössä. Lahden Lehti esimerkiksi uutisoi erään miehen lyöneen pestuumarkkinoiden aattona toista ohimoon ensin naljailtuaan tälle. Lyönnin uhri ”*tunnotonna maahan kellahti*”, minkä jälkeen lyöjä pakeni paikalta ”*poliisien häiritsemättä*”.³⁸⁷

Uusi Savo-lehti puolestaan taustoitti syyskuussa 1893 erästä pahoinpitelyä laajemminkin. Kirjoituksessa kerrottiin isännän ja hänen pestaamansa rengin etsineen pestattavia piikoja. Isäntä pestasi lopulta kaksi piikaa, antoi toiselle piialle kaksi markkaa pestirahaa ja lähti viemään piikoja kotiinsa emännän luokse virallistaakseen pestin. Kesken matkan metsätiellä miehet alkoivat tehdä piioille raakaa väkivaltaa.

³⁸³ (Mies murha Elimäellä) Etelä-Suomi, 11.09.1913, nro 102, s. 3.

³⁸⁴ (Uutisia maaseudulta) Uusi Suometar, 06.09.1900, nro 225, s. 4; (Uutisia maaseudulta) Uusi Suometar, 10.09.1902, nro 209, s. 4 ja (Pestuumarkkinat) Etelä-Suomi, 06.09.1906, nro 102, s. 3.

³⁸⁵ esimerkiksi (Kuulumisia Kausalan markkinoilta) Lahti, 11.09.1910, nro 138, s. 3.

³⁸⁶ (Kuopiosta ja Pohjois-Savosta) Kuopion Sanomat, 17.09.1919, nro 73, s. 2 ja (Tawat eiwät näy paranewan Lahdessa!) Lahden Lehti, 08.09.1900, nro 20, s. 2.

³⁸⁷ (Tawat eiwät näy paranewan Lahdessa!) Lahden Lehti, 08.09.1900, nro 20, s. 2.

Tytöt huusivat, minkä seurauksena he pääsivät karkuun. Samalla toinen heistä heitti pois saamansa rahat. Tapaus toimi Uusi Savo-lehdessä esimerkkinä siitä, millaiseksi ”*raa´aksi keinottelupaikaiksi tämmöiset pestausmarkkinat woiwat myöskin joutua*”.³⁸⁸ Vaikka kummassakaan kirjoituksessa ei mainittu sanaakaan alkoholista, oli täysin todennäköistä, että sillä oli osansa tapahtuneeseen lehtien asiasta mainitsematta.

5.5. PESTIHUIJAUKSET JA VARKAUDET

Pestuumarkkinoilla tapahtui järjestyshäiriöiden lisäksi erilaisia varkauksia ja pestihuijauksia.³⁸⁹ Huijauksia tehtiin pestirahan toivossa, ja näissä tapauksissa pestautunut jätti saapumatta palveluspaikkaansa uuden palvelusvuoden alkaessa.³⁹⁰ Muistitietoaineistossa muutama muistelija viitasi pestihuijauksiin. Muistelija Edvard S:n mukaan jotkut palkolliset eivät menet palveluspaikkaan.³⁹¹ Samoin muistelija Johannes kertoi, miten jotkut jättivät menemättä palveluspaikkaansa, ja ottivat vaan pestiä useammalta isännältä.³⁹²

Jo vuonna 1888 uutisoi Turun lehti pestuumarkkinoilla tapahtuneesta pestihuijauksesta. Isäntä oli pestannut kaksi renkiä palvelukseensa Porvoon pestimarkkinoilta ja antanut päästökirjoja vastaan molemmille pestirahaa 10 markkaa. Kun palvelusvuosi alkoi eikä miehiä näkynyt, lähti isäntä heitä etsimään. Matkalla hänelle selvisi, että hän oli tullut huijatuksi: päästökirjat osoittautuivat väärennetyiksi.³⁹³

³⁸⁸ (Pestausmarkkinat pois!) Uusi Savo, 19.09.1893, nro 108, s. 2.

³⁸⁹ muun muassa (Lahdesta. Ei markkinat tawoittaa mene) Lahden Lehti, 09.09.1906, nro 135, s. 2; (Pestimarkkinat) Uusimaa, 01.09.1911, nro 98, s. 2 ja (Lahti, syysk. 7 pnä 1911) Raivaaja, 07.09.1911, nro 205, s. 3.

³⁹⁰ (Palkollissopimukset, - S.S:o) Salmetar, 15.09.1908, nro 102, s. 1 – 2 ja (Petosta, - U.S) Hämeen Sanomat, 20.11.1888, nro 93, s. 2.

³⁹¹ Kper Y/03406; Poliisilla oli valta viedä perille se, joka jätti menemättä palveluspaikkaansa (Kper Y/03462).

³⁹² Kper Y/03466.

³⁹³ (Petosta, - U.S) Turun Lehti, 17.11.1888, nro 136, s. 2 sekä (Petosta, - U.S) Tampereen Sanomat, 19.11.1888, nro 137, s. 3.

Vuonna 1899 raportoitiin pestihuijauksesta Elimäen pestuupyhillä. Uutisen mukaan ”*Moision kartanon hoitaja paroni Vrede*”³⁹⁴ pestasi markkinoilta itselleen rengin, joka ei saapunut ennalta sovittuun noutopaikkaansa. Hänelle oli maksettu jo 15 markan suuruinen pestiraha ja renki oli antanut todistuksen aikaisemmasta palveluspaikastaan. Kun noutaja kävi tarkastamaan tilanteen todistukseen merkitystä talosta, kävi ilmi, ettei tavoiteltu mies ollut enää talossa. Pestautunut oli mitä luultavimmin entinen sotilas, joka oli joitain aikoja sitten ollut lyhyen aikaa tilan töissä.³⁹⁵ Niin ikään Elimäen tapauksessa kuten aiemmin mainitussa Porvoossa tapahtuneessa pestihuijauksessa oli tarkastettu pestin ottajan entinen palveluspaikka. Porvoossa paikkoja ei ollut olemassakaan ja Elimäen tapauksessa pestattu huijasi oman taustansa.

Joissain sanomalehdissä kirjoitettiin väärennetyistä päästökirjoista sekä niitä käyttäneiden tai valmistaneiden huijareiden pidättämisestä.³⁹⁶ Esimerkiksi syyskuun 1897 Lahden pestuumarkkinoilla jotkut toimeliaat pestin ottajat olivat useamman pestin ottamista varten valmistaneet useampia päästökirjoja. Uutisen mukaan poliisin huostaan näitä huijareita joutui muutamia.³⁹⁷ Omatekoisia päästökirjoja käytettiin lisäksi Lahdessa syyskuussa 1906 jolloin Lahden Lehti kirjoitti:

*”Olipa hywin suuri määrä rakkariakin joukossa, koska puheitten mukaan monikin otti pestiä niin monelta kun waan ehti ja jakeli todistuspapereitaan, entisestä paikasta, ja luultavasti omatekoisia, koska niitä niin paljon riitti.”*³⁹⁸

Pestihuijauksia ja vääriä päästökirjoja oli Lahden pestuumarkkinoilla runsaasti. Syksyllä 1907 ilmestyneessä uutisessa kerrottiin, miten yksistään Hollolassa oli kolme pestihuijaustapausta, jossa kolme eri isäntää oli pestannut itselleen palkollisia. Palkolliset eivät kuitenkaan koskaan saapuneet palvelukseen. Uutisessa viitattiin Lahden pestimarkkinoilla tapahtuneiden huijausten yleisyyteen ja siihen, että nämä

³⁹⁴ pitäisi olla Wrede

³⁹⁵ (Pikku uutisia) Kotkan Sanomat, 19.12.1899, nro 147, s. 4.

³⁹⁶ muun muassa (Niin sanotut pestimarkkinat, kertoo Jyr) Suomalainen, 10.09.1897, nro 104, s. 3 ja (Pestuumarkkinain warjopuolia) Lahti, 05.09.1912, nro 134, s. 2.

³⁹⁷ (Niin sanotut pestimarkkinat, – Jyr) Suomalainen, 10.09.1897, nro 104, s. 3.

³⁹⁸ (Lahdesta. Ei markkinat tawoitetaan mene) Lahden Lehti, 09.09.1906, nro 135, s. 2.

pestaukset olisi tehty kyseisessä tilaisuudessa.³⁹⁹ Asia piti mitä luultavammin paikkansa, sillä syksyllä 1909 Lahti-lehdessä julkaistiin ilmoitus, jossa isäntä etsi Lahdessa pestaamaansa naista. Isäntä halusi naisen tulevan sopimaan asioista kanssaan ”*pahempia seurauksia välttääkseen*”.⁴⁰⁰ Lisäksi Lahdessa tai Lahden lähistöllä järjestetyillä pestimarkkinoilla käytettiin väärennettyä päästökirjaa pestauspetkutukseen syksyllä 1911. Poliisi oli saanut kiinni ja asettanut syytteeseen erään hartolalaisen naisen, joka tuomittiin saman vuoden joulukuussa kahden kuukauden vankeusrangaistukseen asiakirjan väärentämisestä.⁴⁰¹ Samaisessa syyskuun Lahti-lehden numerossa kerrottiin niin ikään raastuvanoikeuden tuomiosta Hollolalaiselle palvelijattarelle, joka oli ottanut pestin väärennetyllä päästökirjalla. Hänet tuomittiin yhdeksi kuukaudeksi vankeuteen.⁴⁰² Lisäksi nainen joutui maksamaan saadun pestirahansa takaisin ja korvaamaan kantajan kulut.⁴⁰³

Pestuhuijauksia sekä päästökirjojen tehtailua tapahtui pestuumarkkinoilla vielä vuonna 1912⁴⁰⁴. Elokuun lopulla 1915 ”Eskon markkinamietteitä” kirjoituksessa speuloitiin sillä, mitä voisi tapahtua mikäli palkollinen ei saapuisi uuteen palveluspaikkaansa ja miten myöhemmin selviäisi pestimarkkinoilla jonkun valmistaneen päästökirjoja maksua vastaan halukkaille. Kirjoituksen tarkoitus oli vain osoittaa, miten sopimaton tapa markkinoilla pestaaminen oli. Näin oletukset pestihuijauksista toimivat eräänlaisena esimerkkinä siitä, mitä pestautoiminta voi kielteisessä mielessä tuoda mukanaan.⁴⁰⁵

Omatekoisista päästökirjoista ja niiden sisällöstä uutisoitiin tarkemmin vuoden 1912 Lahden Sanomissa, jossa kerrottiin, etteivät nämä ole kovin nerokkaasti tehtyjä. Kirjoituksessa annettiin esimerkki päästötodistuksesta, jolla eräs nainen sai pestirahan edellisenä syksynä:

³⁹⁹ (Pestihuijausta) Lahden Lehti, 27.11.1907, nro 184, s. 2.

⁴⁰⁰ (Huom! ilmoituksen jättänyt J.K. Rantala) Lahti, 11.11.1909, nro 174, s. 4.

⁴⁰¹ (Taaskin pestauspetkutus) Lahti, 30.09.1911, nro 144, s. 3 ja (Lahdesta) Lahti, 09.12.1911, nro 184, s. 2.

⁴⁰² (Wäärennyksestä) Lahti, 30.09.1911, nro 144, s. 3.

⁴⁰³ (Wäärennyksestä tuomittu) Lahden Sanomat, 30.09.1911, nro 109, s. 2.

⁴⁰⁴ (Paikkakunnalta, Lahdesta) Lahden Sanomat, 05.09.1912, nro 98, s. 2 ja (Pestuumarkkinain warjopuolia) Lahti, 05.09.1912, nro 134, s. 2.

⁴⁰⁵ (Eskon markkinamietteitä, kirjoittanut Esko) Lahti, 29.08.1915, nro 131, s. 2.

*”--- on palwellut alla kirjoitettua yhden vuoden ajan ja puhtaasti toimittanut tehtävänsä ja on vapaa palveluksestani tulewan marraskuun ensimmäisestä vuonna 1911. Mäntharju Myntin kylä 4 pnä syyskuuta 1911 --- talollinen.”*⁴⁰⁶

Yllä olevan lisäksi uutinen kertoi erään miehen omatekoisesta päästökirjasta, johon hän oli laittanut itselleen alhaisia arvosanoja muun muassa ahkeruudesta ja kotona pysyväisyydestä. Niin ikään allekirjoitukset ja todistajat puuttuivat. Uutisen tapaukset havainnollistivat sitä, millaisilla väärennetyillä todistuksilla pestuurahoja yritettiin saada.⁴⁰⁷ Toisinaan viinatrokarit pitivät mukanaan väärennetyjä päästökirjoja joko itse pestautuakseen tai myydäkseen niitä eteenpäin. Vuonna 1913 Porvoossa uutisoitiin, miten pestimarkkinoille matkalla olleelta ja kiinni saadulta viinatrokarilta oli löydetty peräti 16 väärennetyä päästökirjaa.⁴⁰⁸

Eräässä tapauksessa pestihuijauksia yritti henkilö, joka oli syyllistynyt vielä taskuvarkauksiin. Syyskuussa 1911 ilmestyneessä Raivaaja-lehdessä kerrottiin näpistelystä kiinni jääneen miehen taskusta löytyneen päästökirjoja. Jäi selvittämättä, oliko hän jo pestautunut rengiksi käyttäen päästökirjojaan ja kuinka moneen paikkaan.⁴⁰⁹

Pestuumarkkinoilla tapahtuneet omaisuusrikokset olivat enimmäkseen taskuvarkauksia sekä varkauksia. Suurin osa uutisoiduista varkauksista tapahtui Lahden pestimarkkinoilla, sillä uutisissa joko mainittiin markkinoiden pitopaikaksi Lahti tai uutiset sijoituivat Lahdesta-osion alle sanomalehdissä.⁴¹⁰ Sanomalehtiaineiston ensimmäinen varkaustapaus oli Lahden vuoden 1906 pestimarkkinoilta. Lahden Lehdessä kirjoitettiin kuinka *”tartuttiin näet wääriinkin toimiin, toisten tawaroita wiemään, josta usein seurasi sadatus, melu, wietyjen tawarain takaisin saanti ja katumus.”*⁴¹¹ Vain pari päivää myöhemmin samassa lehdessä kirjoitettiin kaksi uutista varkauksista. Toisessa kerrottiin pojan varastaneen piippukauppiaalta piipun ja mainittiin asianomaisen joutuneen maksamaan

⁴⁰⁶ (Pieniä tietoja) Lahden Sanomat, 05.09.1912, nro 98, s. 3.

⁴⁰⁷ Ibid.

⁴⁰⁸ (Porvoosta ja muualta Uudeltamaalta) Uusimaa, 01.09.1913, nro 98, s. 2.

⁴⁰⁹ (Lahti, syysk. 7 pnä 1911) Raivaaja, 07.09.1911, nro 205, s. 3.

⁴¹⁰ muun muassa (Lahdesta) Lahden Lehti, 09.09.1906, nro 135, s. 2; (Lahdesta) Lahti, 17.09.1911, nro 137, s. 2 ja (Elimäki) Etelä-Suomi, 07.09.1912, nro 99, s. 2.

⁴¹¹ (Lahdesta, kirjoittanut Yks) Lahden Lehti, 07.09.1906, nro 134, s. 2.

varkaudestaan sovintona 10 markkaa uhrilleen. Toisessa taas kerrottiin kaiken muun markkinatouhun lisäksi tilaisuudessa olleen taskuvarkaita, jotka veivät kelloja ja rahakukkaroita. Lisäksi eräältä kangaskauppiaalta oli varastettu tavaroita.⁴¹²

Lahden pestimarkkinoilla tapahtuneesta varkaudesta ja siitä saadusta rangaistuksesta uutisoitiin Raivaaja-lehdessä syyskuussa 1912. Uutisen mukaan eräs mies oli ilmoittanut poliisilaitokselle, että häneltä oli ryöstetty taskukirja ja revolveri. Poliisi pidätti neljä miestä epäiltynä ryöstöstä, mutta miehet vapautettiin ja raastuvanoikeus tuomitsi kaksi työmiestä varkaudesta:

”2 wuodeksi kuritushuoneeseen ja menettämään 4 wuodeksi kansalaisluottamuksensa, sekä maksamaan ryöstetylle --- rewolwerista ja peristä yht. 29 mk. (Kello oli saatu takaisin).”⁴¹³

Uutinen kuvasti varkaustapauksista langetettuja tuomioita 1910-luvulla. Tutkimusaineiston viimeinen varkaus uutisointi ilmestyi vuoden 1918 syyskuussa. Tuolloin kerrottiin vain kahdesta varkaudesta Lahden pestuumarkkinoilla: eräältä mieheltä vietiin rahapussi ja toiselta takki.⁴¹⁴

Sanomalehdissä kerrottiin varkauksista pestuutapahtumissa niin ikään Porvoossa, Elimäellä, Mouhijärvellä, Juvalla, Kausalassa, Koskella sekä Orimattilassa. Porvoossa, Elimäellä, Orimattilassa sekä Kausalassa kyse oli taskuvarkauksista, näpistelyistä ja taskunkoettajista, mutta Mouhijärvellä varkaus oli näitä vakaavampi, sillä eräältä mieheltä vietiin 1100 markkaa asianomaisen viruessa katuojassa juovuksissa – hänen itsensä mukaan.⁴¹⁵ Erikoisempi varkaus tapahtui vielä Koskella. Raivaajassa julkaistussa pakinassa kerrottiin pitkäkyntisistä, joita oli ollut paikkakunnan toripäivillä, jotka olivat samanaikaisesti orjamarkkinat. Pakinassa kerrottiin, kuinka *”eräältä kauppiaalta wiettiin housut ja joku toinen kaipasi*

⁴¹² (Lahdesta. Kalliiksi tuli) Lahden Lehti, 09.09.1906, nro 135, s. 2 ja (Lahdesta. Ei markkinat tawoittaan mene) Lahden Lehti, 09.09.1906, nro 135, s. 2.

⁴¹³ (Muuan ryöwäysjuttu, 2 miestä 2 wuodeksi kuritushuoneeseen) Raivaaja, 13.09.1912, nro 206, s. 2.

⁴¹⁴ (Eiliset pestimarkkinat) Lahti, 05.09.1918, nro 89, s. 2.

⁴¹⁵ (Porvoosta) Uusmaalainen, 04.09.1911, nro 75, s. 3; (Elimäki) Etelä-Suomi, 07.09.1912, nro 99, s. 2; (Taskuwarkaita Orimattilan pestimarkkinoilla) Raivaaja, 12.09.1912, nro 205, s. 2; (Kuulumisia Kausalan markkinoilta) Lahti, 11.09.1910, nro 138, s. 3 ja (Karja- ja orjamarkkinat Mouhijärwellä, kirjoittanut Karl Lehtinen) Sosialidemokraatti, 24.09.1907, nro 106, s. 2.

suuharppua”. Jotain muutakin oli saattanut tapahtumassa kadota, mutta sitä ei pakinan kirjoittaja tiennyt kertoa.⁴¹⁶

Syyskuussa 1913 Juvalla ei uutisoitu suoranaisesti varastelusta pestuumarkkinoilla, vaan muun muassa paikalla olleista taskuvarkaista. Juvan poliisiviranomaiset olivat etsimässä kahta Vihdissä karannutta rosvoa ja löysivät paikkakunnaltaan kulkureita, joiden joukossa oli lisäksi ”ammattitaskuvarkaita”. Kulkureiden epäiltiin tulleen aiemmin järjestetyille Juvan pestimarkkinoille. Varkauksista ei uutisessa kuitenkaan kerrottu, joten oli epävarmaa, tapahtuiko kyseisessä pestuutapahtumassa varkauksia.⁴¹⁷

Pestuumarkkinoilla tapahtui hieman sellaisia varkauksia ja pestihuijauksia, joihin kuului niin ikään päästökirjojen väärentämistä. Työmies-lehden mukaan pestimarkkinoiden kunniaa alensivat ja niiden lopettamisen puolesta puhuivat ”*niissä tawaksi tulleet petokset*”. Tällä tarkoitettiin nimenomaan palkollisten tekemiä pestihuijauksia pestirahan huijaustarkoituksessa, sillä alkoholia lisää saadakseen ja humalassa ollessaan palkollinen voi puijata pestirahoja monelta eri isännältä.⁴¹⁸ Viimeistään edellä mainittu seikka osoitti, että huijaukset vahvistivat kielteistä kuvaa pestuumarkkinoista.

6. PESTUUMARKKINOIDEN KRITIIKKI POHJANA PESTUUMARKKINOIDEN LOPETTAMISELLE

6.1. SANOMALEHDISTÖSSÄ PESTUUMARKKINOITA KOHTAAN ESITETTY KRITIIKKI

Pestuumarkkinoita kohtaan esitettiin sanomalehdissä paljon kritiikkiä. Kriittisiä ja pestuumuodon lopettamistoiveen ilmaisseita lehtikirjoituksia oli 161, kun neutraaleja tekstejä oli 242. Pestuutapahtumaa kritisoi muun muassa järjestyshäiriöiden eli

⁴¹⁶ (Pakinoita Koskelta (H.L), kirjoittanut Kulkuripoika) Raivaaja, 19.09.1910, nro 106, s. 3.

⁴¹⁷ (Kuuluisia rosvojako Juvalla?) Suur-Savo, 16.09.1913, nro 105, s. 2.

⁴¹⁸ (Orjamarkkinat, kirjoittanut Orwolki) Työmies, 01.09.1904, nro 202, s. 3.

erityisesti niillä tapahtuneen alkoholin juonnin sekä pestihuijausten takia.⁴¹⁹ Lisäksi pestuumarkkinat saivat kritiikkiä osakseen muun muassa sen vuoksi, että sieltä sai vain kelvottomia palkollisia ja siellä käyneet isännät olivat huonoja. Siivot palkolliset ja isännät eivät pestuutapahtumissa käyneet.⁴²⁰

Pestuumarkkinoita arvosteltiin erityisesti siitä, että tilaisuus sijoittui kirkon läheisyyteen ja kirkonmenojen ajaksi.⁴²¹ Heinäkuussa 1881 Savo-lehdessä kirjoitettiin asioista, jotka koskivat kirkossa käymistä ja kerrottiin, miten

*”kaikista selwemmin Jumalan sanan ylönkatsominen nähdään niin sanottuina pestuupyhinä eli oikeimmin pestuumarkkinapäiwinä, sillä silloin monikin asetuksesta ja ihmisellisestä järjestyksestä huolimatta wiettää kirkonmenon ajan Herran huoneen ulkopuolella walhetellen ja juominkia nauttien.”*⁴²²

Pestaaminen oli kiellettyä jumalanpalveluksen aikana, mutta sääntöä kerrottiin rikottavan salaa. Pestuut haluttiin lopettaa, sillä pestaustapaa markkinoilla ja sen mukanaan tuomia ilmiöitä pidettiin palkollisia turmelevana ja hyödyttömänä tapana. Lisäksi ajateltiin, että *”halwentawat yleiset pestaamiset kirkollista menoa ja seurakuntalaisten mainetta”*. Kirjoituksessa koettiin tärkeäksi, ettei kirkolle mentäisi hakemaan huvitusta. Kirkon läheisyydessä olevat huvitukset, kuten tässä tapauksessa pestuumarkkinat, koettiin epäkohdaksi, joka vaati korjaamista.⁴²³

Pestimarkkinoiden viettäminen kirkon läheisyydessä kesken jumalanpalvelusta nähtiin erityisen sopimattomana tapana. Näin oli esimerkiksi Orimattilassa, jossa ratkaisuksi oli ehdotettu niiden siirtämistä sunnuntailta sille torstaille, jolloin Orimattilassa olisi toripäivä.⁴²⁴ Pestuumarkkinoita ehdotettiin siirrettäväksi

⁴¹⁹ (Uutisia maaseudulta) Uusi Suometar, 10.09.1902, nro 209, s. 4; (Maaseudulta) Uusi Savo, 13.09.1900, nro 107, s. 3; (Orjamarkkinat, kirjoittanut Orwolki) Työmies, 01.09.1904, nro 202, s. 3.

⁴²⁰ (Lahden pestuumarkkinat) Uusi Suometar, 15.09.1900, nro 233, s. 5 ja (Pestausmarkkinat pois!) Uusi Savo, 19.09.1893, nro 108, s. 2 sekä (Palkollissopimukset ja isännät) Sosialisti, 05.10.1914, nro 229, s. 1.

⁴²¹ esimerkiksi (Muutama sana kirkon käynnistä, kirjoittanut – n) Savo, 15.07.1881, nro 52, s. 2; (Elimäki) Uusmaalainen, 09.09.1908, nro 103, s. 3 ja (Lähiseuduilta) Eteenpäin, 11.09.1909, nro 101, s. 3.

⁴²² (Muutama sana kirkon käynnistä, kirjoittanut – n) Savo, 15.07.1881, nro 52, s. 2.

⁴²³ Ibid.

⁴²⁴ (Uutisia maaseudulta) Uusi Suometar, 14.08.1898, nro 186, s. 3.

arkipäiväksi niin ikään muilla paikkakunnilla – etupäässä niiden sunnuntaipäivälle sopimattomuuden ja kirkon ympärillä vietetyn elämän vuoksi.⁴²⁵

Juvalta ja Heinolasta esitettiin molemmista toive pestuutapahtuman siirrosta. Juvalla kirkonmäki oli täynnä ihmisiä, jotka käyttäytyivät huonosti, muun muassa juopottelemalla hautausmaalla. Mikkeli-lehden kirjoituksessa huomautettiinkin, että pestausjuhla tulisi suorittaa arkipäivänä, sillä ”*sellaiset markkinat eivät pyhäpäiväksi sovi*”.⁴²⁶ Tilaisuuden markkinamaisuuteen kiinnitettiin huomiota niin ikään Heinolassa ja toivottiin kyseisten ”remujen” siirtämistä sunnuntailta arkipäivälle ”*kuten muutkin markkinat*” – mikäli niitä edes tarvitaan.⁴²⁷ Asia ei jäänyt huomaamatta Hartolassakaan, jossa ensin yritettiin saada pestausmarkkinoita siirretyksi arkipäivälle, jotta kirkonmäellä vietettävä huono elämä saataisiin ehkäistyksi.⁴²⁸ Myöhemmin Hartolasta kirjoitettiin pestuumarkkinoista ihmismarkkinoina, joita pidettiin kirkon läheisyydessä. Ilmiö nähtiin kielteisenä, sillä jumalanpalveluksen aikana kirkon ulkopuolella kerrottiin harjoitettavan pestaus toimintaa, jossa isännät kilvoittelivat keskenään. Kirjoituksessa kerrottiin, kuinka huutokaupanomaista pestuuta oli yritetty lopettaa, mutta ”*muutamain rahapohattain on onnistunut pitää tämä ihmisarwoa alentawa tapa kireillä ja wieläpä keskellä kirkko-aikaa*”. Lopuksi uutisessa todettiin, kuinka näitä pestuumarkkinoita oli yritetty siirtää arkipäiväksi, jolloin muita markkinoita pidettiin – siinä onnistumatta.⁴²⁹

Erityisesti Elimäellä haluttiin pestuumarkkinat siirtää arkipäiväksi vuosina 1900, 1902 – 1904 sekä 1913, sillä tilaisuutta pidettiin häpeänä kristikunnalle ja kristillisyyden koettiin vaativan sen poistamista.⁴³⁰ Vuonna 1900 Uusi Suometar julkaisi Elimäen pestausmarkkinoista kirjoituksen, jossa muun muassa moitittiin niiden aikaan kirkonmäellä harjoitettavia paheita. Suomettaren kirjoittajan mukaan ”*olisi jo aika lopettaa moinen epäkohta, sitähän vaatii jo kristillisyyskin, ja muutenkin on se*

⁴²⁵ (Mikkelin kaupungista ja läänistä) Mikkeli, 14.09.1898, nro 103, s. 3 ja (Pestimarkkinat Hartolassa) Mikkelin Sanomat, 10.09.1898, nro 105, s. 3.

⁴²⁶ (Mikkelin kaupungista ja läänistä) Mikkeli, 14.09.1898, nro 103, s. 3.

⁴²⁷ (Heinolan ja lähiseudun uutisia) Itä-Häme, 09.09.1905, nro 70, s. 3.

⁴²⁸ (Pestimarkkinat Hartolassa, kysyvät M.S) Suomalainen, 12.09.1898, nro 104, s. 3.

⁴²⁹ (Pestuumarkkinat, kirjoittanut Tuomas) Jyränkö, 08.09.1900, nro 105, s. 3.

⁴³⁰ (Uutisia maaseudulta) Uusi Suometar, 06.09.1900, nro 225, s. 4; (Uutisia maaseudulta) Uusi Suometar, 10.09.1902, nro 209, s. 4; (Uutisia) Etelä-Suomi, 10.09.1903, nro 100, s. 3; (Paikallisuutisia) Kotkan Uutiset, 11.09.1904, nro 73, s. 2 ja (Elimäki) Etelä-Suomi, 11.09.1913, nro 102, s. 3.

häpeäpilkkuna nykyisenä walistuksen aikana”. Pestausmarkkinoiden siirtoa ehdotettiin, sillä kirkonmäkeä ei pidetty sopivana markkinapaikkana etenkin jumalanpalveluksen aikana.⁴³¹ Vuonna 1903 asenne pestuutapahtumaa kohtaan ei ollut enää siinä suhteessa jyrkkä, sillä Elimäellä tunnustettiin se tosiasia, ettei pestimarkkinoita voitu estää ja ehdotettiin sunnuntairauhan säilyttämiseksi niiden muuttamista oikeiksi markkinoiksi, jotka pidettäisiin arkipäivänä.⁴³² Samantyyllisesti kirjoitettiin vuonna 1913, jolloin korostettiin sitä, kuinka tällöin saisi pestaustoimintaa harjoittaa rehellisesti.⁴³³ Elimäellä suhtauduttiin kirkonmäellä pestaamiseen nuivasti. Elimäen kirkkoherra olisi halunnut kieltää pestuumarkkinoiden järjestämisen, mutta hänen toiveensa kaatui paikkakunnan talollisten esittämään vastustukseen, sillä he pelkäsivät jäävänsä ilman palkollisia. Samoin kirkon ulkopuolella tapahtunut kaupustelu herätti kritiikkiä, sillä sitä harjoitettiin niin ikään pestuumarkkinoiden ulkopuolella.⁴³⁴

Kirkonmäellä tapahtuneen pestauksen lisäksi pestuumarkkinoita kritisoitiin ihmisarvoa alentavaksi tai ihmisarvon vastaiseksi toiminnaksi. Elokuussa 1888 Mikkelin Sanomat julkaisi kirjoituksen, joka oli otsikoitu nimellä *Hyljättävä tapa*. Uutisen mukaan pestuumarkkinoita pidettiin jumalanpalveluksen aikana, minkä vuoksi ”*heinäkuun keskiwaiheilta elokuun keskipaikoille, Jumalan palveluksen aikaa woi sanoa pestuumarkkina-ajaksi*”. Pestuutapahtuman markkinaluonne sekä palvelijoiden toimet olivat niin ikään syynä siihen, miksi kirjoituksessa pohdittiin pestuutavan hylkäämistä. Siinä kerrottiin lisäksi, kuinka monet ihmiset pitivät pestuumarkkinoita

*”ihmisarwoa alentawaisena ja hywän yhteiskuntajärjestyksen häwiönä sekä yleisesti, että ihmisluonteesta, sanomatta siitä, missä arwossa silloin kirkkohartaus pidetään.”*⁴³⁵

Mikkelin Sanomat ei ollut ainoa lehti, joka näki pestuumarkkinat ihmisarvon vastaisiksi. Esimerkiksi vuonna 1900 Uusi Suometar kertoi Lahden pestuumarkkinoista, joita nimitettiin nahkamarkkinoiksi. Kirjoituksessa todettiin,

⁴³¹ (Uutisia maaseudulta) Uusi Suometar, 06.09.1900, nro 225, s. 4.

⁴³² (Uutisia) Etelä-Suomi, 10.09.1903, nro 100, s. 3.

⁴³³ (Elimäki) Etelä-Suomi, 11.09.1913, nro 102, s. 3.

⁴³⁴ Oksanen 1985, 378–379.

⁴³⁵ (Hyljättävä tapa, kirjoittanut B) Mikkelin Sanomat, 22.08.1888, nro 67, s. 3.

kuinka pestuumarkkinoilla tehtävä kaupanteko loukkasi ihmisarvoa ja sillä oli turmiollisia seurauksia, minkä vuoksi pohdittiin pestuumarkkinoiden lopettamista. Samalla käsiteltiin niin ikään palkollisten kunnollisuutta ja heidän rooliaan markkinoilla.⁴³⁶ Vuonna 1910 Savon Sanomissa kirjoitettiin palvelijoiden palkkaamisesta. Samassa yhteydessä todettiin olemassa olevan pestautavan olevan epäkohta, joka tulisi korjata. Kirjoituksen mukaan:

*”Tällainen palkkaustapa tuntuu meistä ainakin enemmän tai vähemmän ihmisarvoa alentavalta eikä sitä nykyoloista enää voi miltään kannalta puoltaa. Eikö olisi syy luopua tyyten pois tuollaisesta tavasta joka on katsottava vähemmän sovelialaksi ja tarkoituksenmukaiseksi.”*⁴³⁷

Itse pestaus pestuupyhillä tai pestuumarkkinoilla rinnastettiin joissain tapauksissa niin ikään ihmiskauppaan. Pestuumarkkinoita kutsuttiin joissain lehdissä lisäksi ihmismarkkinoiksi, sillä palkolliset sekä heidän työvoimansa olivat tilaisuudessa kauppatavarana.⁴³⁸ Lahti-lehdessä asiaan puututtiin syyskuun alussa 1916. Lehdessä todettiin, ettei työsopimuksia pitäisi tehdä markkinoilla. Kirjoituksessa kehoitettiin käyttämään paikanvälitystoimistoja markkinoiden sijaan, sillä: *”ihmisvoima ei saa olla tori- ja markkinatawaraa.”*⁴³⁹

Niin ikään sosialistisessa sanomalehdistössä puututtiin pestuumarkkinoiden ihmismarkkinamaiseen ja ihmisarvoa loukkaavaan puoleen. Työmies-lehden vuoden 1912 kirjoitus vuosiorjien pestuupäivistä oli siitä esimerkki. Kirjoituksessa pestuumarkkinoita verrattiin eläinmarkkinoihin ja kirjoitettiin, kuinka eläinmarkkinoita pidettiin epäinhimillisenä tilaisuutena, mutta näiden ihmismarkkinoiden annettiin jatkua ilman porvarillisten tahojen vastustusta. Lehdessä kirjoitettiin miten:

”nämä palwelijain pestuumarkkinat jo sellaisenaan owat ihmisyyttä loukkaawia ja warsin suuressa määrässä muistuttawat mieleen orjamarkkinoita, niin wielä

⁴³⁶ (Lahden pestuumarkkinat) Uusi Suometar, 15.09.1900, nro 233, s. 5.

⁴³⁷ (Palwelijain palkkauksesta) Savon Sanomat, 12.09.1910, nro 102, s. 2.

⁴³⁸ (Nyyrikin kirje, kirjoittanut Nyyrikki) Lahti, 29.08.1915, nro 131, s. 2; (Ihmismarkkinat) Herättäjä, 03.09.1915, nro 36, s. 3 ja (Pestuumarkkinat) Lahti, 05.09.1916, nro 136, s. 2.

⁴³⁹ (Pestuumarkkinat) Lahti, 05.09.1916, nro 136, s. 2.

*paremmin ne sisällisen luonteensa kautta kuvaavat aikamme epäinhimillisiä oloja”.*⁴⁴⁰

Epäinhimillisellä ololla tarkoitettiin vuosisopimuksia, joita palkollisten oli pakko solmia, sillä palkollisasetuksen mukaan palkollisten palvelusaika kesti vuoden tai kaupungissa puolen vuoden ajan.⁴⁴¹

Yksi pestuutapahtumaa kohtaan esitetty kritiikin muoto oli pestuutilaisuuden vertaaminen eläinmarkkinoihin tai hevosharkkinoihin. Näin tehtiin miltei yksinomaan sosialistisessa lehdissä ja enimmäkseen palkolliseskeisesti.⁴⁴² Työ-lehdessä, verrattiin orjamarkkinoiksi nimitettyjä pestuumarkkinoita eläinmarkkinoihin, sillä eläinmarkkinoiden eläin oli samassa asemassa pestuutapahtumaan tulleen palkollisen kanssa.⁴⁴³ Pestuumarkkinoille tulleita palkollisia verrattiin lisäksi karjamarkkinoilla myytäviin eläimiin.⁴⁴⁴ Työväenlehtien kuva palkollisten pestamisesta markkinoilla oli tältä kannalta erityisen synkkä.

Pestuumarkkinoita kritisoitiin lisäksi niiden vanhanaikaisuuden vuoksi, sillä tilaisuutta pidettiin tarpeettomana ja joskus vahingollisena.⁴⁴⁵ Se nähtiin vanhana tapana, josta ei päästetty irti.⁴⁴⁶ Pestuutapahtumaan kiinnitettiin huomiota ajankuvaan sopimattomana tapana, jolla oli joskus aiemmin ollut merkitystä, mutta lehtikirjoituksen kirjoitushetkellä tapahtuma oli jo muuttunut tarpeettomaksi. Näin kirjoitettiin Uusi Savo-lehdessä, jossa pestuupyhät miellettiin orjamarkkinoiksi:

*”Ennen aikaan toisenlaisissa oloissa ne lienewät olleet tarpeelliset, silloisten olojen mukaiset, mutta nykyään ei niillä ole asiallista merkitystä ja joutaisivat poistettawiksi yhtä turhina kuin on poistettu siellä ja täällä markkinoita.”*⁴⁴⁷

⁴⁴⁰ (Wuosiorjain pestuupäiwät) Työmies, 05.09.1912, nro 205, s. 2.

⁴⁴¹ (Wuosiorjain pestuupäiwät) Työmies, 05.09.1912, nro 205, s. 2 ja Palkkausaika: 1.11–1-11 tai 1.5–1.11 ja 1.11–1.5. Palkkaussääntö 1865 3 luku 20§.

⁴⁴² muun muassa (Pestimarkkinat) Työmies, 06.09.1904, nro 206, s. 3; (Älköön uudistettako ennen tehtyjä erehdyksiä, kirjoittanut Juhani) Työ, 12.09.1908, nro 210, s. 2 ja (Nahkamarkkinoilla, kirjoittanut Wisapää) Työläinen, 03.09.1909, nro 99, s. 2.

⁴⁴³ (Älköön uudistettako ennen tehtyjä erehdyksiä, kirjoittanut Juhani) Työ, 12.09.1908, nro 210, s. 2.

⁴⁴⁴ (Wuosiorjain pestausaika) Kansan Lehti, 09.09.1912, nro 208, s. 1.

⁴⁴⁵ (Pestausmarkkinat pois!) Uusi Savo, 19.09.1893, nro 108, s. 2 ja (Paikkakunnan uutisia) Savo, 09.11.1912, nro 126, s. 2.

⁴⁴⁶ (Pestuukokousten johdosta, kirjoittanut Reiwari) Pohjois-Savo, 22.09.1905, nro 106, s. 3.

⁴⁴⁷ (Pestuumarkkinat) Uusi Savo, 06.09.1902, nro 103, s. 2.

Kirjoittaja lieventää kielteistä sävyä valottamalla, kuinka pestuumarkkinoilla oli ennen vanhaan ollut tärkeä merkityksenä palvelusväen valinnanvapauden suhteen. Pestuupyhien ansiosta palvelijat olivat voineet valita palveluspaikkansa vapaasti ja huonon paikan sattuessa heillä oli ollut oikeus palveluspaikan vaihtamiseen jokasyksyisillä pestuupyhillä. Sanomalehtikirjoituksen ilmestymisen aikaan syyskuussa 1902 asialla ei enää ollut kirjoittajan mielestä merkitystä, sillä palvelusväki sai palveluspaikkoja tulematta pestuupyhille ja isännät löysivät palkollisensa vaivatta muualta. Kirjoittajan mielestä tilaisuuteen mentiin enää huvittelun ja rivouden harjoittamista varten. Kirjoituksessa pohdittiin keinoja, joilla pestuupyhille kokoontuminen saataisiin lakkaamaan. Ensimmäisenä vedottiin isäntiin, toisena järjestysvaltaan ja lopulta uutisessa ehdotettiin, että nuoriso- ja raittiusseurat antaisivat uuden suunnan tapahtumalle, jonne tultiin huvittelemaan vanhasta muistista. Seurat voisivat järjestää sivistynyttä, hauskaa ja opettavaista ohjelmaa, joka vetäisi tuon nuoren huvitushaluisen kansan mukaansa.⁴⁴⁸

Niin ikään Uusimaa-lehdessä pestimarkkinoita pidettiin perinteisenä tilaisuutena, jolla oli juurensa kansojen perinteiden kunnioittamisessa ja vanhojen tapojen noudattamisessa. Siksi tapaa jatkettiin, vaikka sitä pidettiin tarpeettomana sekä sopimattomana. Syyskuussa 1915 ilmestyneessä kirjoituksessa todettiin, kuinka:

*”entisaikojen kehittymättömissä oloissa saattoivat tällaiset ”markkinat” olla selitettävissä, mutta ehdottomasti hylättävät, jopa tuomittavatkin.”*⁴⁴⁹

Kirjoituksen mukaan vanhanaikaiseksi käynnyttä pestuumuotoa oli jatkettu tavan vuoksi eikä siitä siksi luovuttu.⁴⁵⁰ Niin ikään Pohjois-Savossa julkaistussa mielipidekirjoituksessa pohdittiin, kuinka vanhoja tapoja haluttiin poistaa, sillä ne eivät olleet soveliaita tai kuuluneet sen hetkiseen, vuoden 1906, sivistykseen. Esimerkkinä vanhentuneesta ja sopimattomasta tavasta esitettiin pestuupyhät. Kirjoittaja muodosti tutkimusaineistossa poikkeaman, sillä kaiken kriittisyyden keskellä hän puolusti pestuutapahtumaa. Hän esitti puolustavan kysymyksen jo kirjoituksensa otsikossa: *”onko kaikki vanha rumaa ja hävitettävää 20:llä*

⁴⁴⁸ Ibid.

⁴⁴⁹ (Pestimarkkinapäivänä) Uusimaa, 01.09.1915, nro 97, s. 1.

⁴⁵⁰ Ibid.

wuosisadalla”.⁴⁵¹ Vaikka tapahtumaa jatkettiin tavan vuoksi, joku näki siinä jotain säilyttämisen arvoista.

6.2. TYÖVÄENLEHTIEN NÄKÖKULMA PESTIMARKKINOIHIN ORJAMARKKINOINA

Pestuumarkkinoista oli kirjoitettu orjamarkkinoina sekä yleisessä sanomalehdistössä että työväensanomalehdistössä.⁴⁵² Ensin mainitussa tämänkaltainen kirjoittelu oli harvinaista, työväenlehdissä taas hyvin tavallista. Sanomalehtiaineistossa termi orjamarkkinat mainittiin 90 eri kirjoituksessa, joista 14 ilmestyi muissa kuin sosialistisissa lehdissä. Aineiston ensimmäinen orjamarkkinaviittaus mainittiin Suomi-lehdessä vuonna 1889, kun kirkolle kokoontuvaa nuorisojoukkoa verrattiin karja- tai orjamarkkinoiden tavaroihin.⁴⁵³ Suomi-lehti ei ollut ainoana lehtenä tätä mieltä, sillä pestuumarkkinoita pidettiin orjamarkkinoiden kaltaisina, koska niissä tehtiin kauppaa ihmisillä. Samassa yhteydessä toivottiin niiden poistamista tai lopettamista joko tasa-arvoisuuden ja ihmisyyden tai epäkäytännöllisyyden ja epäinhimillisyyden vuoksi.⁴⁵⁴ Orjamarkkina- nimitystä käytettiin lisäksi eräänlaisena halventamismuotona pestuutapahtumista.⁴⁵⁵ Pohjois-Savossa julkaistussa kirjoituksessa, kritisoiitiin muun muassa pestuukokouksissa tapahtunutta huvittelua, mutta samalla tapaa yleisemmin. Kirjoittaja ”Reiwari” toivoi, että:

*”palwelijoille annettaisiin vuoden warrella silloin tällöin jokunen vapaa hetki ja silloin kuin pitäisi olla pestuupyhä pysyttäisiin kotona ja niinmuodoin nuo iljettävät ”orjamarkkinat” jäisiwät myöskin pois”.*⁴⁵⁶

⁴⁵¹ (Onko kaikki wanha rumaa ja häwitettävää 20:llä wuosisadalla? kirjoittanut Jukka) Pohjois-Savo, 29.01.1906, nro 12, s. 4.

⁴⁵² esimerkiksi Uusi Savo, 06.09.1902, nro 103, s. 2 ja (Miesmurha Elimäellä) Raivaaja, 12.09.1913, nro 205, s. 3.

⁴⁵³ (”Saitko hywänkin?”) Suomi, 07.09.1889, nro 72, s. 1.

⁴⁵⁴ (Lahdesta. Ei markkinat tawoitetaan mene) Lahden Lehti, 09.09.1906, nro 135, s. 2 ja (Palkollissopimukset, – S.S :o) Salmetar, 15.09.1908, nro 102, s. 1.

⁴⁵⁵ (Pestuukokousten johdosta, kirjoittanut Reiwari) Pohjois-Savo, 22.09.1905, nro 106, s. 3 ja (Joutsa) Heinolan Sanomat, 14.07.1906, nro 77, s. 3.

⁴⁵⁶ (Pestuukokousten johdosta, kirjoittanut Reiwari) Pohjois-Savo, 22.09.1905, nro 106, s. 3.

Porvarillisissa sanomalehdissä orjamarkkinat mainittiin viimeisen kerran elokuussa 1914. Uusimaa-lehdessä todettiin tuolloin sosialistisissa lehdissä käytetyn pestimarkkinoista orjamarkkinanimitystä ja myönnettiin termin oikeellisuus. Samassa kirjoituksessa kritisoitiin pestuumarkkinoita, sillä kasvavan työnpuutteen vuoksi olisi ”surullista ja tunnotonta ilwettä sallia -- työvoimien saapumista kaupunkiimme myymään itseään. Jo ennakolta voi sanoa, että myyntikilpailu tulisi tapahtumaan tällä kertaa halwemmuuden perusteella”.⁴⁵⁷ Kirjoituksessa uskottiin vahvasti pestuumarkkinoiden vaikuttavan kielteisesti maanviljelystyöväestöön ja sen senhetkiseen tilanteeseen, minkä takia tilaisuuden estämistä toivottiin.⁴⁵⁸

Vain kaksi henkilöä mainitsi kyseisen termin muisteluissaan. Muistelija Edvard S. kertoi omasta aloitteestaan pestimarkkinoiden nimityksen olleen orjamarkkinat, joka oli erityisesti pestuutapahtumien loppuajan yleisesti käytetty nimitys. Nimi alkoi hänen mukaansa vaikuttaa markkinoiden maineeseen niin, että taloissa tehtiin enää kauppvoja tietyksi kuukausimääräksi sekä sovittiin päiväkauppoja. Orjamarkkinanimityksellä oli muistelijan mielestä katetta, kun vuodeksi sitouduttiin palvelukseen ja päivän pituus riippui isännästä.⁴⁵⁹ Toinen orjamarkkina-termistä kertonut muistelija Edvard K. kertoi itse olleensa Porvoon pestimarkkinoilla ja mainitsi niitä ennen sanotun orjamarkkinoiksi.⁴⁶⁰ Muita mainintoja pestuutapahtumien orjamarkkinamaisuudesta ei muistitietoaineistossa ollut.

Pelkästään Työmies-lehti oli julkaissut yli 20 orjamarkkina-termin sisältävää kirjoitusta.⁴⁶¹ Toiseksi eniten orjamarkkinatermin sisältäviä kirjoituksia julkaisi Raivaaja, jossa ilmestyi 10 sanomalehtikirjoitusta.⁴⁶² Vaikka sosialistisissa lehdissä käytettiin orjamarkkina-termiä eniten, vain osa niistä suhtautui pestuutapahtumaan kriittisesti. Olin tulkinut joissain työväenlehtien kirjoituksissa termin pelkäksi retoriseksi tehostuskeinoksi, minkä perusteella olin havainnut orjamarkkinakirjoitukset kielteisiksi vain, mikäli itse tapahtumasta kerrottiin muuten kriittiseen sävyyn. Neutraaleja kirjoituksia, jotka sisälsivät kyseisen termin käytön

⁴⁵⁷ (Lähenewät pestimarkkinat) Uusimaa, 19.08.1914, nro 90, s. 1.

⁴⁵⁸ Ibid.

⁴⁵⁹ Kper Y/03406.

⁴⁶⁰ Kper AK/1427.

⁴⁶¹ Termi mainittiin vuosina 1902–1904, 1908, 1910–1913 sekä vuonna 1917, jolloin orjamarkkinat mainittiin lehtikirjoituksissa viimeistä kertaa.

⁴⁶² Vuosina 1908–1911 sekä 1913.

sanomalehtiaineistossa, oli 19. Suurin osa 76 kirjoituksesta suhtautui pestuutapahtumaan kielteisesti ja 3 oli siltä väliltä.⁴⁶³ Esimerkki neutraalista orjamarkkinauutisesta ilmestyi Vapaus-lehdessä vuonna 1910:

*”Toiset orjamarkkinat oliivat viime sunnuntaina Savonlinnassa kuten muuallakin. Aiwan wanhaan malliin oliivat ihmiset itseänsä kauppaamassa vuosiorjuuteen. Ei montakaan kuukauspalkka kauppa tainnut tulla. Palkat waihteliwat naispalwelijain 100 – 150 mkan wälillä wuodessa ja miesten 200 – 300mk. Useita juopuneita korjasi poliisi talteensa viime lauuantaina.”*⁴⁶⁴

Uutinen oli orjamarkkina-sanana käytöstä huolimatta neutraali selonteko tapahtumista. Vastaavanlaisesti kirjoitettiin syyskuussa 1910 Työmies-lehdessä. Orimattilan orjamarkkinoita käsittelevässä uutisessa kerrottiin, miten palvelijat eivät halunneet enää sitoutua vuodeksi palvelukseen ja kieltäytyivät myymästä itseään markkinoilla. Vaikka kirjoituksessa toivottiin, että markkinoilla ei enää tehtäisi orjakauppoja palvelijoiden valistumisen myötä, itse pestuutapahtumaa ei kritisoitu, vaan vuoden mittaisia pestisopimuksia.⁴⁶⁵

Kansan Lehti aloitti sosialistisen orjamarkkinaretoriikan jo vuonna 1899 väittämällä palkollisten pestuupyhien luoneen kuvan ”*pakanuuden aikaisilta orjamarkkinoilta*”. Uutisessa korostettiin kauppatavarana olleiden ihmisten asemaa orjana ja kerrottiin näiden arvon määrittävän muun muassa kestävyuden perusteella. Tekstissä kuvailtiin köyhälistön orjamaista ja sorrettua asemaa, ja mainittiin, kuinka köyhälistölle kuuluvan ihmisoikeuden oli ryöstänyt kapitalistinen hirmuvalta. Kirjoittaja koki, että asiassa saavutettaisiin kehitystä vapaalla tahdolla sekä asettumalla mukaan niihin riveihin, joissa taisteltiin esimerkiksi vapauden saavuttamiseksi. Pestuupyhät olivat kyseisen näkökulman mukaisesti palkollisia orjuuttavia ja arvottavia.⁴⁶⁶

Seuraavan kerran työväenlehdissä mainittiin orjamarkkinat vuonna 1902. Termi oli Työmies-lehden syyskuun 2. päivän etusivun uutisotsikkona. Itse tekstissä keskityttiin

⁴⁶³ esimerkki neutraali: (Tillästä, kirjoittanut Ähäkutti) Työläinen, 17.05.1911, nro 54, s. 4; esimerkki negatiivinen: (Orjamarkkinat Mäntsälässä) Työmies, 20.09.1913, nro 217, s. 5; esimerkki siltä väliltä: (Miesmurha Elimäellä) Raivaaja, 12.09.1913, nro 205, s. 3.

⁴⁶⁴ (Savonlinnasta ja lähiseudulta) Vapaus, 13.09.1910, nro 103, s. 2.

⁴⁶⁵ (Orjamarkkinat, kirjoittanut Palwelija) Työmies, 08.09.1910, nro 206, s. 2.

⁴⁶⁶ (Kirje Kuopiosta 11.9.1899, kirjoittanut Paksuniska) Kansan Lehti, 19.09.1899, nro 84, s. 2.

perustelemaan, miksi pestausaikana pidettäviä markkinoita erityisesti Lahdessa voi kutsua orjamarkkinoiksi;

”Tällöin, kun ajattelewa henkilö joutuu tilaisuuteen näkemään sen menettelyn, jota tuo julkea ihmismarkkina saattaa näköisälle, niin warmaan saa uskoa, että hän ehdottomasti tuntee inhoa sellaiselle menettelylle samalla saaden myöskin warmuutta huutawista epäkohdista työnantajan ja- tekijän wälillä. Wain lyhyt kuwaus orjamarkkinoista selwittää täydelleen, että nimi on osunut paikalle.”⁴⁶⁷

Kirjoituksessa kuvattiin väen kertymistä Lahteen jo markkinoiden aattona ja kerrottiin niin palkollisten kuin isäntien olleen tyytymättömiä toisiinsa – palkollinen päätyi huonoon paikkaan ja isäntä piti työvoimaa riittämättömänä. Aattona ei vielä tehty pestauskauppoja, mutta markkinapäivänä alkoivat orjamarkkinatouhut, jolloin käytiin kauppaa puolin ja toisin. Tekstissä kritisoitiin isäntiä ja heidän toimitapojaan sekä pidettiin kaupankäyntiin kuulunutta keskustelua sellaisena, ettei se *”anna mitään kauniita tuloksia ihmisyyss- ja wapauskäsitteille”*. Niin ikään lasten kaupustelu pestuutapahtumassa nähtiin surkeana ja pestaus tapa haluttiin syrjäyttää kokonaan häikäilemättömänä orjakauppana. Tilaisuus tähän olisi *”jos waan rahtunenkin orjuus maalaiswäestöä inhoittaisi, tai edes alkaisi paremmin palweluswäki tajuamaan ihmisarwonsa.”* Lisäksi isäntien toiminnalla olisi asiaan vaikutusta. Kirjoituksen loppukaneettina todettiin, että *”alas orjamarkkinat ja hautaan orjien myyjät ja ostajat!”* mikä antoi ymmärtää, että palkolliset olivat osasyylisiä orjamarkkinoiden olemassaoloon.⁴⁶⁸

Aiheeseen perehdyttiin Työmies-lehden kirjoituksessa vuodelta 1904, jossa niin ikään kerrottiin palkollisten ja entisaikojen orjien erotukseksi se, että nykyajan orjat eivät olleet *”kahlehdittuina odottamassa ostajaa, waan on näillä oikeus liikkua wapaana ja walita itse ostajansa, jonka työn ennen toimitti orjakauppias”*. Lehdessä vielä todettiin, että ihmistyövoiman hinta määräytyi ihmisen voiman suuruudella.⁴⁶⁹ Vapaus-lehdessä oltiin samoilla linjoilla, sillä elinkautisten orjien ja vuodeksi itseään kauppaavien työläisen eroksi todettiin se, että:

⁴⁶⁷ (Orjamarkkinat, kirjoittanut K.O.T) Työmies, 11.09.1902, nro 209, s. 1.

⁴⁶⁸ Ibid.

⁴⁶⁹ (Orjamarkkinat, kirjoittanut Orwolki) Työmies, 01.09.1904, nro 202, s. 3.

*”nykyisillä orjamarkkinoilla saa myyty itse hinnan käteensä, waan mitä se hyödyttää kuin se kuitenkin kuuluu ruumiinwerhoissa, saamansa hinnan edestä raataessa. Elinkautisia orjia myytäessä sai tosin tuo orjan-omistaja kauppasumman käteensä, mutta hänen oli myös aikanaan pidettävä huoli tuon orjan ruumiin werhosta sekä rawinnosta, ja wieläpä niin paljon tuosta jälkimmäisestä, ettei tuo orja nälän tähden rasittunut ja surkastunut, jos hän tahtoi suuremmitta tappioitta saada hänen myydyksi.”*⁴⁷⁰

Kirjoituksessa haluttiin tuoda esille se, etteivät isännät välittäneet vuosipalkollistensa oloista, vaan palkolliset saivat kärsiä muun muassa ravinnon puutteesta. Orjamarkkinoilla saattoi isäntä vaihtaa riutuneen palvelijan toiseen ja tämän hinta pestuutapahtumassa alentui. Palkollisen hinta, kun oli riippuvainen pestaajien silmämääräisestä tarkastelusta. Sen mukaisesti kirjoituksen otsikko *”Orjamarkkinat” ne sittenkin owat, piti paikkansa.*⁴⁷¹

Ihmiskauppa ei sinällään ollut ainoa syy siihen miksi pestuumarkkinoita pidettiin orjamarkkinoina, vaan rinnastuksen syynä oli lisäksi palkollisten asema ja heidän olosuhteensa.⁴⁷² Vuonna 1913 Työmieheissä pohdittiin asiaa *Maakylien kujilta* osiossa, jossa nimimerkki ”Kujankiertäjä” käsitteli palkollisten asemaa pestimarkkinoilla. Kujankiertäjän mukaan pestuutapahtuman yleisesti uskottiin, hyödyttävän pestaajia ja pestattavia yhtä lailla, mikä ei pitänyt hänen mielestään paikkaansa. Hän kertoikin, että:

”Onko palvelijakunta sitte sellaista ylijäämää, markkinatavarata, jota vain markkinakaupoin saadaan? Onko edullista ostaa markkinoilla? Ja kauppautua? – Uskon, että järjestelmä, mikä on niin hävytöntä, että se tekee kauppaa ihmisillä niinkuin markkinakiluilla ja kaluilla, tekee sitä hyödykseen, s.o. pestaajat tahtovat voittoa. Orjat kyllä pyrkivät tietämättään samaan ja jo joihinkin yksityisiin nähden

⁴⁷⁰ (”Orjamarkkinat” ne sittenkin owat, kirjoittanut S.K) Vapaus, 07.09.1907, nro 103, s. 1–2.

⁴⁷¹ Ibid.

⁴⁷² muun muassa (Maalaispalvelijat, lukekaa tämä, kirjoittanut Woitto) Hämeen Voima, 25.07.1906, nro 24B, s. 1; (Palwelijat! Älkää ruwetko vuosiorjiksi! kirjoittanut Aapo) Vapaa Sana, 09.09.1912, nro 103, s. 2; (Maakylien kujilta, kirjoittanut Kujankiertäjä) Työmies, 28.08.1913, nro 197, s. 3 ja (Maakylien kujilta, kirjoittanut Kujankiertäjä) Työmies, 23.09.1913, nro 219, s. 3.

*onkin ikäänkuin voitokasta koko homma, mutta kuitenkin koko palvelijakunta kärsii mokomasta markkinapelistä.”*⁴⁷³

Kujankiertäjän mukaan palkolliset olivat eräänlaista hylkytavaraa joita ei voinut saada muualta kuin markkinoilta, vaikka hänen kirjoituksensa viittasi siihen suuntaan, että palkollisten pestaus olisi parempi tehdä muulla tavoin. Nyt he olivat ostettavissa vuodeksi kerrallaan ja halvimmalla mahdollisella hinnalla.⁴⁷⁴ Samana vuonna *Maakyläen kujilta* osiossa puututtiin jälleen pestimarkkinoilla tapahtuneeseen myynti- ja ostotoimintaan, sillä Kujankiertäjä piti perusvääryytenä sitä, että ”*pakotetaan puutteenalainen ihminen myymään itsensä wieraalle henkilölle ihmisarwoa alentawilla ehdoilla, siitä eiwät tämän järjestelmän puolustajat, kapitalistit halua wapautua*”. Isännät ajoivat omia etujaan ja pitivät sen vuoksi kyseistä pestautapaa ja sen sallivaa lainsäädäntöä voimassa.⁴⁷⁵ Isäntiä syytettiin vuosiorjuuden ja orjamarkkinoiden olemassaolosta niin ikään Työläisen vuonna 1907 julkaisemassa kirjoituksessa. Isäntiä verrattiin orjanomistajiin ja kirkonmäellä tehtäviä pestautumisia orjakauppaan. Kirjoituksen mukaan ”*maata omistava luokka saa nyt myydä olemassaolon oikeutta ihmiskunnan suurelle enemmistölle*”. Samoin palkolliset tulivat näille orjamarkkinoille ”*ostamaan olemassaolon oikeutta werensä hinnalla. Ei heitä enään myy isäntä toiselle, waan tulewat he näkymättömän nälkäruoskan pakottamina henkensä uhalla itse itsensä*”.⁴⁷⁶ Koska vuosisopimukset olivat käytäntönä, nälkäruoskan saattoi ajatella tarkoittaneen vuoden mittaisen pestin ottamista ainoana keinona välttää nälkiintyminen.⁴⁷⁷

Orjamarkkina-ajatuksen taustaksi ymmärrettiin osin palkkaussääntö. Hämeen voima kirjoitti syksyllä 1907, kuinka

*”kohta on taas owella orjamarkkinat, pestinoton aika, jolloin te taas sidotte itsenne sen wanhettuneen orjakontrahdin alle – orjakontrahdin sanan warsinaisessa merkityksessä – jonka laatijansa owat nimittäneet palkollissäännöksi.”*⁴⁷⁸

⁴⁷³ (Maakyläen kujilta, kirjoittanut Kujankiertäjä) Työmies, 28.08.1913, nro 197, s. 3.

⁴⁷⁴ Ibid.

⁴⁷⁵ (Maakyläen kujilta, kirjoittanut Kujankiertäjä) Työmies, 23.09.1913, nro 219, s. 3.

⁴⁷⁶ (Pesti- ja orjamarkkinat, kirjoittanut Palwelija) Työläinen, 13.08.1907, nro 57, s. 4.

⁴⁷⁷ Ibid.

⁴⁷⁸ (Palkolliset herätkää! kirjoittanut W.H – a) Hämeen Voima, 23.07.1907, nro 80, s. 1–2.

Palkollisten tulisi uuden pestin ottamisen alla ajatella kaikkea mitä isännän ja palkollisen välisen työsopimuksen tulisi sisältää: oliko siinä orjuuttavia elementtejä vai oliko se inhimillinen.⁴⁷⁹

Tutkimusjakson lopulla orjamarkkinauutiset vähenivät. Vuonna 1915 Työkansa julkaisi Sirpaleitten poimijan kirjoituksen, jossa hän kertoi kohdanneensa laivalla nuorisojoukon, joka oli matkalla Lahden ”orjamarkkinoille” eli pestimarkkinoille. Nuorisojoukko oli menossa kyseiseen tilaisuuteen etsimään seuraavalle vuodelle palveluspaikkaa eli myymään itsensä vuosikaupalla. Kirjoittaja piti asiaa epäinhimillisenä, mutta keskittyi silti enemmän kuvaamaan muun muassa matkaseurueensa siveellisyyden puutetta ja heidän olotilaansa. Orjamarkkinoilla harjoitettavaa pestautustapaa pidettiin toisaalta epäinhimillisenä, mutta muu kritiikki pestuutapahtumaa kohtaan oli jäänyt jo pois.⁴⁸⁰ Samoin 1. syyskuuta 1917 ilmestyneessä Työmies-lehden kirjoituksessa kerrottiin Lahden orjamarkkinoista paikkakunnan muiden tapahtumien yhteydessä. Jutun kirjoittaja ”Timoteus” kritisoi tilaisuutta niillä olleiden huvitusten ja humpuukien vuoksi, joihin palvelijat käyttivät rahansa kirjallisuuden sijaan. Orjamarkkina-nimitys oli mukana selvästi retorisenä tehokeinona, eikä palkollisten aseman tai ihmiskaupan kuvaajana.⁴⁸¹ Vuonna 1917 julkaistiin uutinen, joka sisälsi enemmän aiemmin kuvattuja orjamarkkinaelementtejä. Kirjoituksessa kritisoitiin palkkaussääntöä vanhentuneena orja-asetuksena ja kommentoitiin orjamarkkinoista näin:

*”vuosittain vielä orjamarkkinoilla ostetaan ja myydään ”elävää tawaraa” ja hinnan määrää tawaran runsaus. Toinen isäntä ei kyllä ole myyjänä vaan orja itse. Ja kauppa tehdään wuodeksi. Pitkäksi wuodeksi joutuu wuosiorja usein tuntemattoman orjanomistajan mieliwallan alaiseksi”*⁴⁸²

Kirjoitus viittasi palkkaussäännön määräyksiin vuoden mittaisesta sopimuksesta, mutta kritisoi niin ikään osto- ja myyntitoiminnan tapaa. Palkollisasetukset olivat syynä orjamarkkinoiden pestautoimintaan.⁴⁸³

⁴⁷⁹ Ibid.

⁴⁸⁰ (Sirpaleita, kirjoittanut Sirpaleitten poimija) Työkansa, 17.09.1915, nro 38, s. 5.

⁴⁸¹ (Lahdesta, kirjoittanut Timoteus) Työmies, 01.09.1917, nro 235, s. 4.

⁴⁸² (Palwelijat waaliin. Orjalaki kumoon! kirjoittanut J.Kujala) Työmies, 29.09.1917, nro 263, s. 6.

⁴⁸³ Ibid.

Sanomalehdissä kerrottiin eräänlaisista orjamarkkinoista joita yritettiin järjestää Helsingissä.⁴⁸⁴ Helsinkiin avattiin väliaikaisesti vuonna 1903 Helsingin kunnan työväentoimisto, mutta sen vakinaistamisesta kieltäytyttiin 1907 tekeillä olleen työväenlainsäädännön vuoksi.⁴⁸⁵ Edellä mainittu työväentoimisto ja sen toimet muodostivat mielenkiintoisen poikkeaman varsinaisiin pestuumarkkinoihin, sillä se tähtäsi vuonna 1910 oman pestuutapahtumansa järjestämiseen, mikä tuomittiin työväenlehdissä orjamarkkinoiden järjestämiseksi.⁴⁸⁶ Sosialistisessa lehdissä käytiin voimakasta debattia pestuutapahtuman järjestämistä vastaan ja varoiteltiin palvelusväkeä sinne menemästä. Lisäksi niissä julkaistiin Palvelijain liittotoimikunnan kanta aiheeseen. Siinä ihmeteltiin, kuinka kaikkialla muualla näistä orjamarkkinoista yritettiin päästä eroon, kun taas Helsingissä näitä yritettiin järjestää. Kenenkään palvelijan ei liittotoimikunnan mukaan pitänyt mennä niille, sillä ne hyödyttäisivät vain sellaisia isäntiä joilla eivät palvelijat pysyneet, eikä tapahtuman koettu ajavan palkollisten etua.⁴⁸⁷ Helsingin sanomissa kritisoitiin sosialististen lehtien ja Palvelijain liittotoimikunnan kantaa. Niiden sanoma ja työ työväen hyväksi kyseenalaistettiin.⁴⁸⁸ Paheksuttujen kunnallisen työvoimatoimiston pestuumarkkinoiden osanottomäärä jäi lopulta olemattomaksi ja itse tapahtuma ainutkertaiseksi.⁴⁸⁹

6.3 PESTUUMARKKINAT PALKOLLISKYSYMYKSEN KESKIÖSSÄ

Topi Kallion mukaan palvelijakysymystä ei teoksen kirjoitusaikaan (1913) ollut paljoakaan tutkittu, vaan se oli jäänyt syrjään esimerkiksi teollisuudessa syntyneiden mullistusten vuoksi ja koska palvelijat eivät olleet tuoneet olojaan julkisuuteen.

⁴⁸⁴ (Pestauspäivät Helsingin kunnan tyynvälitystoimistossa, kirjoittanut ”Orjamarkkinat Helsinkiin” kirjoituksen kyhääjä) Työmies, 27.08.1910, nro 196, s. 6.

⁴⁸⁵ Vuorjoki 1962, 26.

⁴⁸⁶ (Orjamarkkinat Helsinkiin. Kunnan työnvälitystoimisto hommissa) Työmies, 24.08.1910, nro 193, s. 5; (Korvantakaa, kirjoittanut Hörökorwa) Työmies, 03.09.1910, nro 202, s. 6 ja (Pestauspäivät Helsingin kunnan tyynvälitystoimistossa, kirjoittanut ”Orjamarkkinat Helsinkiin” kirjoituksen kyhääjä) Työmies, 27.08.1910, nro 196, s. 6.

⁴⁸⁷ (Orjamarkkinat Helsinkiin. Warotus palvelijoille, kirjoittanut Suomen palvelijain liittotoimikunta) Hämeen Voima, 30.08.1910, nro 97, s. 3.

⁴⁸⁸ (Sosialistien kiihoitus vuosipalvelussopimuksia vastaan) Helsingin Sanomat, 28.08.1910, nro 197, s. 4.

⁴⁸⁹ (Pikku-uutisia) Hämeen Voima, 08.09.1910, nro 101, s. 3.

Palvelijakysymystä oli ennen kaikkea yritetty ratkaista muun muassa suunnittelemalla palkollisia koskettavaa työväenlainsäädäntöä.⁴⁹⁰ Tutkimusaineiston sanomalehdissä palkolliskysymys mainittiin aineistossa vain muutamissa sosialistisissa julkaisuissa, joiden ohessa käsiteltiin palkollisten olosuhteita. Kirjoitusten perusteella voisi olettaa palkolliskysymyksen viitanneen palkollisasetuksen muuttamisen tarpeeseen sekä palkollisten oloihin vaikuttaneisiin tekijöihin.⁴⁹¹ Asiaa sivuttiin lähinnä naispalvelijoita käsittelevässä tutkimuksessa ja esimerkiksi Marjatta Rahikaisen mukaan 1900-luvun alun palvelijakysymys koski naispalvelijoita, jotka työskentelivät yksityiskodeissa.⁴⁹²

Työmies-lehden 1910 kirjoituksessa määriteltiin palkolliskysymyksen ytimeksi vuosiorjuus. Työmiehen mukaan porvarilliset lehdet vastustivat sen poistamista palvelijoille itselleen turmiollisena hankkeena. Tätä perusteltiin sillä, että palvelijan asema muuttuisi epävarmemmaksi, mikäli sopimukset tehtäisiin kuukausisopimuksella. Erityisesti kun palvelija voisi jo kuukauden jälkeen vaihtaa isäntää, mikäli hän vain haluaisi. Sosialistiset tahot taas näkivät vuosiorjuuden poistamisen välttämättömäksi ja ehdottivat yhdeksi ratkaisuksi muun muassa kuukausisopimusten solmimista. Näin palvelijan ei tarvitsisi sietää huonoa kohtelua ja rettelöivää isäntää, vaan hän voisi vaihtaa halutessaan paikkaa. Isäntien olisi tällöin käyttäydyttävä paremmin, kun nämä tietäisivät palvelijoilla olevan mahdollisuus paikkan vaihtoon kesken vuoden.⁴⁹³ Työmieheissä käsiteltiin palkolliskysymystä vielä kolme vuotta myöhemmin *Maakylien kujilta* osiossa, jossa palkolliskysymys liitettiin vuosipalvelukseen sekä maalaistyöväelle järjestettyyn valistustyöhön, sillä ”palkollisagitatsioonissa on tavallisesti joka syksy pidetty etualalla kehotusta kieltäytymiseen vuosipalveluksesta”.⁴⁹⁴ Kirjoituksessa pidettiin erityisen tärkeänä maalaistyöväen valistamista ja heidän järjestäytymistään, mutta siitä ei selvinnyt oliko

⁴⁹⁰ Kallio 1913, 1, 5

⁴⁹¹ (Pestausaikana, kirjoittanut Aatto Sirén) Työmies, 11.11.1902, nro 261, s. 1–2; (Katsauksia, kirjoittanut Piste) Vapaus, 24.12.1908, nro 145, s. 3 ja (Sos.dem Nuorisoliitto) Hämeen Voima, 18.08.1910, nro 92, s. 3.

⁴⁹² Rahikainen 2006, 29.

⁴⁹³ (Palvelijat porvarilehtien huomion esineenä, kirjoittanut O.L – pi) Työmies, 05.10.1910, nro 229, s. 3–4.

⁴⁹⁴ (Maakylien kujilla, kirjoittanut Kujankiertäjä) Työmies, 28.08.1913, nro 197, s. 3.

palkollisille tehtävä valistustyö tärkeää palkolliskysymyksen ratkaisemista varten, vai oliko se osa työväenlehtien omaa palkolliskysymystä.⁴⁹⁵

Muistitietoaineistossa palkollisten olosuhteita tai palkkaussäntöä ei pahemmin kommentoitu, mutta iso osa kertoi, että pesti otettiin taloon aina kokonaiseksi vuodeksi. Lisäksi muistelijoista 8 mainitsi pestuumarkkinoiden yhteydessä, kuinka palkollinen ei saanut lähteä talosta kesken palvelusvuotta.⁴⁹⁶ Palvelusvuoden aikana palkollinen ei saanut jättää paikkaansa ilman isännän suostumusta, vaikka häntä kuinka kohdeltaisiin huonosti tai hän olisi muuten oloihinsa tyytymätön. Mikäli palkollinen lähti kesken vuoden pois palveluspaikastaan, sai isäntä haetuttaa asianomaisen takaisin voimakeinoin. Muistelijat kertoivat näin ohimennen yhdestä sosialististen lehtien nostamasta epäkohdasta eli kesken vuotta pois lähtemisestä ja siitä aiheutuvista seurauksista.⁴⁹⁷ Esimerkiksi Työmies-lehdessä verrattiin palkollista tehdastyöläiseen ja kirjoituksessa todettiin palvelijoiden aseman olleen paljon kurjempi kuin teollisuustyöntekijällä. Suurimpana erona oloissa oli se, etteivät palvelijat saaneet vaihtaa työpaikkaa kesken palvelusvuotta tai vaatia oloihinsa parannuksia, mikäli kokivat niiden olevan parannusten tarpeessa.⁴⁹⁸

Palvelijoilta jotka tekivät vuosipestejä, puuttuivat Työ-lehden mukaan ”*m. m jokaiselle kansalaiselle kuuluvat ja kallisarvoiset kansalaisoikeudet. Heiltä puuttuu vapautta sanan todellisessa merkityksessä*”. Kyseisen vapauden puuttuminen rinnastettiin kirjoituksessa vuosipalvelukseen, sillä palkollisten vapautta oli rajoitettu isäntien puolelta.⁴⁹⁹ Vuosisopimukset ja niiden tekeminen pestuumarkkinoilla muodostuivat yhdeksi kantavaksi temaksi sosialististen sanomalehtien sivuilla. Palkkaussäännön määräämät vuosipestit nähtiin yhtenä orjuuden muotona ja sitä nimitettiin monesti vuosiorjuudeksi ja palkollisia vuosiorjiksi.⁵⁰⁰

⁴⁹⁵ Ibid.

⁴⁹⁶ Kper AK/0401; Kper AK/1486; Kper AK/1422; Kper Y/03406; Kper Y/04532; Kper Y/05589; Kper Y/06609 ja Kper Y/08394

⁴⁹⁷ Palkkaussäntö 1865 20§; (Wuosiorjain pestausaika) Kansan Lehti, 09.09.1912, nro 208, s. 1 ja (Askolan Onkimaalta, kirjoittanut Rajankorva) Työläinen, 13.10.1909, nro 116, s. 4 sekä (Orjien pyydystysaika on alkanut, kirjoittanut Kosti L – u) Raivaaja, 04.09.1911, nro 202, s. 4.

⁴⁹⁸ (Maakyläen kujilta, kirjoittanut Kujankiertäjä) Työmies, 23.09.1913, nro 219, s. 3.

⁴⁹⁹ (Älköön uudistettako ennen tehtyjä erehdyksiä! kirjoittanut Juhani) Työ, 12.09.1908, nro 210, s. 2.

⁵⁰⁰ esimerkiksi (Wuosiorjain pestuupäivät) Työmies, 05.09.1912, nro 205, s. 2 ja (Wuosiorjain pestausaika) Kansan Lehti, 09.09.1912, nro 208, s. 1.

Työväenlehtien pestuumarkkinauutisissa kritisoitiin nimenomaan palkkaussäätöä, joka oli syynä maalaispalvelijoille vahingollisiin vuosisopimuksiin. Pestuumarkkinoiden tulkittiin toimivan palkollisasetuksen aiheuttaman vuosiorjuuden mahdollistavana areenana.⁵⁰¹ Tätä mieltä oltiin Raivaaja-lehdessä syyskuussa 1911 jossa todettiin, että ”näin ollen rehoittaa entinen kurja vuosiorjuus yhä ja sitä pönkittämässä ovat inhoittawat orjamarkkinat ympäri maatamme”.⁵⁰²

Vuosiorjuuden lisäksi niin ikään muut palkollisten olot herättivät huomiota työväenlehdistön sivuilla. Palkan lisäksi käsiteltiin usein muun muassa työpäivien pituutta, ruokaa, kohtelua tai vapaa-aikaa.⁵⁰³ Joroisten palkollisten oloista kerrottiin Työmieheessä vuonna 1911. Kirjoituksen mukaan palkollisväellä oli: ”äärimmäisen pitkät työpäivät, peräti kehnot palkat, kurjat asunto-olot, sekä yleensä noista tekijöistä johtuva kurjuus ovat melkein kuvaamattomia”.⁵⁰⁴

Lisäksi kirjoituksen kirjoittaja ”Kolikiwikko” puuttui ruokaan, jota palkolliset saivat, koska se oli hänen mukaansa ”kehnon huonoa” sekä vaatetukseen joka koostui huonokuntoisista ryysyistä. Orjamarkkinoilla palkka oli ollut alhainen niin rahassa kuin parselleissa ja silti isännät ja emännät puhuivat, kuinka palvelusväki vei heiltä ”kaikki talon tuotteet”.⁵⁰⁵ Palkollisten oloja ei kuvattu huonoksi vain Joroisissa. Sosialistiset lehdet vihjasivat tai suorastaan väittivät porvarien ja porvarillisten lehtien vastustaneen palkollisten olojen parantamispyrkimyksiä ja siitä syystä ylläpitivät palkollisasetusta.⁵⁰⁶ Esimerkiksi Työmies-lehden kirjoituksessa vuodelta 1910

⁵⁰¹ (Metsämaalta, kirjoittanut Herman Wallinkoski) Sosialisti, 07.08.1908, nro 179, s. 5; (Orjien pyydystysaika on alkanut, kirjoittanut Kosti L – u) Raivaaja, 04.09.1911, nro 202, s. 4 ja (Wuosiorjain pestausaika) Kansan Lehti, 09.09.1912, nro 208, s. 1.

⁵⁰² (Orjien pyydystysaika on alkanut, kirjoittanut Kosti L – u) Raivaaja, 04.09.1911, nro 202, s. 4.

⁵⁰³ muun muassa (Palvelusväki mukaan, kirjoittanut -n.) Itä-Hämeen Raivaaja, 26.04.1906, nro 17, s. 1; (Palkolliset herätkää! kirjoittanut W.H – a) Hämeen Voima, 23.07.1907, nro 80, s. 1–2; (Palvelusväki! Itsenne myymisaika lähenee, kirjoittanut Matti Wesa) Savon Työmies, 01.09.1908, nro 95, s. 4; (Maakyläen kujilta. Pestimarkkinoilta, kirjoittanut Kujankiertäjä) Työmies, 06.09.1912, nro 206, s. 3–4 ja (Maakyläen kujilta. Pestausmarkkinat, kirjoittanut Kujankiertäjä) Työmies, 23.09.1913, nro 219, s. 3.

⁵⁰⁴ (Palkkaorjain oloista Joroisissa, kirjoittanut Kolikiwikko) Työmies, 14.09.1911, nro 211, s. 4.

⁵⁰⁵ Ibid.

⁵⁰⁶ (Palwelijain pestuajan kynnyksellä, kirjoittanut – tt –) Raivaaja, 30.08.1909, nro 96, s. 1; (Palwelijat porwarilehtien huomion esineenä, kirjoittanut O.L – pi) Työmies, 05.10.1910, nro 229, s. 3 ja (Wuosiorjain pestuupäivät) Työmies, 05.09.1912, nro 205, s. 2.

kerrottiin palvelijoiden joutuneen porvarilehtien huomion kohteeksi, kun nämä vastustivat palvelijoiden olojen korjaamista. Lehden mukaan

*”tämä näin yksimielinen vastustus on omiansa osottamaan palvelijoille, että heidän oloissansa todellakin on korjaamista vaatiwia epäkohtia. Sillä on vanhastaan tunnettu tosiasia, että silloin kun me osumme pistämään leikkausweitsen todelliseen mätäpaiseeseen, nämä porwarillisen järjestelmän puoltajat aina päästävät kuolinkamppailua muistuttawan märehdynksen”.*⁵⁰⁷

Myöhemmässä vaiheessa kirjoituksessa toisaalta todettiin: *”kaikki muut porwarilehdet tunnustawat, että palvelijaluokka on kurjemmassa asemassa kun muut luokat. Mutta ”Uusimaa” ei sitä myönnä”*. Edellä mainittu lehti oli Työmiehen mukaan tehnyt ennätyksen palvelijoiden olojen kohentamisyrittämyksen vastustamisessa. Laajassa selonteossaan Työmies kertoi, kuinka Uusimaa väitti muiden ammattien, kuten rautatieläisten ja opettajain oleen palvelijoita huonommassa asemassa. Työmies-lehti kritisoi Uudenmaan näkemystä, sillä vaikka opettajat olivat vuosipalveluksessa, heidän työpäivänsä olivat lyhyemmät verrattuna palkollisiin. Opettajilla oli niin ikään enemmän vapaata kuin palvelijoilla. Työmiehen mukaan Uusimaa väitti lisäksi, ettei palvelija ollut Uudenmaan läänissä orja, vaan asianomaisen asema oli isännän asemaa parempi, sillä palkollisella ei ollut velkoja kuten isännällä. Lisäksi palkolliset saivat syödä isäntäväen kanssa yhteisessä pöydässä ja elivät *”kuin herrat walmiissa oloissa”*. Työmies ei tätä sulattanut, vaan lehdessä todettiin, ettei palkollisten pitänyt antaa johtaa itseään harhaan. Pestuuaijana heidän oli määrää tunnistaa oikeat työväen ystävät ja etujensa ajajat. Lehdessä ajateltiin porvareiden tukahduttavan palkollisten olojen parantamisyrittämykset ja siksi palkollisten oli tärkeä tunnistaa heidän puolestaan toimijat. Erityisesti pestuuaijana todettiin tärkeäksi saada palkolliset huomaamaan olonsa ja toimimaan asemansa hyväksi.⁵⁰⁸

Vaikka palkolliskysymys oli tärkeimpiä sosialististen lehtien teemoja, pestuumarkkinat ohitettiin monesti vain parilla lauseella ja huomautuksella palvelijain oloista kertovan selonteon keskellä.⁵⁰⁹ Hyvänä esimerkkinä tästä oli tarkastelujakson

⁵⁰⁷ muun muassa (Palwelijat porwarilehtien huomion esineenä, kirjoittanut O.L-pi) Työmies, 05.10.1910, nro 229, s. 3–4.

⁵⁰⁸ Ibid.

⁵⁰⁹ esimerkiksi (Maalais-palwelijat lukekaa tämä, kirjoittanut A.A) Itä-Hämeen Raivaaja, 21.06.1907, nro 48, s. 3; (Palweluswäki! Itsenne myymisaika lähenee, kirjoittanut Matti Wesa)

loppuvuosilta Työmieheissä syyskuussa 1917 julkaistu kirjoitus ”*Palwelijain palkkaus pestimarkkinoilla*”. Kirjoituksen aiheena olivat pestimarkkinat, mutta kirjoittaja keskittyi niitä taustoittaviin ongelmiin kuten palkkaussäntöön ja palvelijain oloihin, esimerkiksi palkkaan ja työaikaan. Kirjoituksessa pohdittiin niin ikään toimia näiden parantamiseksi. Kirjoituksen mukaan

*”tuskin epäedullisempaa työehtosopimustapaa saattaa ajatella kuin se, että satunnaisista toripäivistä jätetään riippumaan kymmenien tuhansien työläisten kohtalo kokonaiseksi vuodeksi. Jos olisi vain päivä- tai viikkopalkkojen arvioiminen kysymyksessä, voisi markkinakauppoja ehkä jossain määrin puolustaa, mutta vuosikauppoihin näiden ne ovat ehdottomasti tuomittawat.”*⁵¹⁰

Suomalaisen maalaistyöväestön oloista tehtiin oma selontekonsa vuonna 1923 ja se käsitteli vuosia 1919 – 1920. Selvitys käsitti 50 kuntaa ja siinä kerrottiin, kuinka vuosipalkollinen sai usein talosta ruuan ja asunnon, minkä lisäksi hänen palkkansa jakautui luontoisetuihin⁵¹¹ ja palkkaan. Niin ikään sellaisia vuosipalkollisia oli, jotka olivat vain rahapalkalla. Palkkaa ei selvityksen mukaan pitänyt toimittaa vain rahana, vaan edelleen luontaispalkkana. Näin palkan saanut maalaistyöläinen ei olisi riippuvainen rahan arvon vaihtelusta. Työajan suhteen taas todettiin kuinka sitä ei ollut Suomessa säännöstelty, mutta se vaihteli yksityisillä tiloilla ja oli kesäisin 8–13 tuntia. Yleisesti työaika oli maataloudessa lyhentynyt tutkimusta edeltävien vuosien aikana, mihin oli esimerkin mukaan vaikuttanut teollisuudessa käyttöön otettu 8 tunnin työpäivä. Asunto-olot määriteltiin Suomessa paremmiksi kuin ne olivat muualla.⁵¹² Selonteossa selvitettiin pääosin samoja seikkoja, joihin sosialistiset lehdet kiinnittivät huomiota, eli työaikaan, ruokaan ja palkkaukseen.

Hämeen voimassa kirjoitettiin vuonna 1906 palkollisten asemasta isäntien alaisuudessa. Mielenpide oli yksiselitteinen:

”Sinä olet orja. Eikö niin? Sinä myyt itsesi vuosiorjuuteen tuossa syyskuun ja lokakuun paikoilla. Isäntä wahwistaa ostoksensa sillä tawalla, että hän antaa

Savon Työmies, 01.09.1908, nro 95, s. 4 ja (Palwelijat! Älkää ruwetko vuosiorjiksi! kirjoittanut Aapo) Vapaa Sana, 09.09.1912, nro 103, s. 2.

⁵¹⁰ (Palwelijain palkkaus pestimarkkinoilla, kirjoittanut – a) Työmies, 04.09.1917, nro 238, s. 4.

⁵¹¹ useimmiten vaatteita, kenkiä tai tilan tuotteita.

⁵¹² Hynninen 1923, 19, 22, 39–42, 100.

*tulewalle käskettävälle muutaman markan pestirahoja. Pyhäinpäivästä lähtien sinä menet sinne kuhunka isäntäsi määrää ja teet mitä hän teettää tahtoo. Hän wallitsee sinua. Hän hallitsee sinua. Ja kuinka hänen päähänsä pistää, niin hän suomii sinua. Asemasi on kurja.”*⁵¹³

Kirjoituksessa palkollisen asemaa verrattiin isännän hevoseen ja päätelmäksi tuli, että isäntä huolehti siitä paljon paremmin kuin palkollisestaan. Kirjoituksen tarkoituksena oli saada palkolliset ymmärtämään asemansa huonous, jotta he puhuisivat asemansa kohottamisesta muiden palkollisten kanssa ja pitäisivät kokouksia. Tärkeintä oli saada palkolliset pohtimaan omaa asemaansa ja vaatimaan siihen parannuksia seuraavan palvelusvuoden varalle.⁵¹⁴ Palkollisilla ei ollut paljoakaan muita keinoja olojensa parantamiseksi. Yksi lehtien mainitsema tapa oli vapaus valita uusi palveluspaikka pestimarkkinoilta seuraavaksi vuodeksi.⁵¹⁵ Vapaus paikan valintaan ei aina tuottanut toivottua tulosta, vaan palkolliset saattoivat joutua vielä pahempaan paikkaan kuin mistä lähtivät.⁵¹⁶ Työväenlehdissä kehoitettiin palvelijoita neuvottelemaan pestejä sopiessaan ehdoista, joilla he suostuisivat vuodeksi isännän palvelukseen. Ammatillisen järjestäytymisen, työväenyhdistysten, kokousten ja palkollisten yhteenliittymisen koettiin olevan toimiva keino parempien olojen saavuttamiseen.⁵¹⁷ Erityisesti vuosiorjuutta vastaan tuli taistella, sillä sosialistiset tahot pitivät maalaispalkollisten valistustoimintaa tärkeänä keinona vuosisopimuksien sekä orjakauppojen lopettamiseksi.⁵¹⁸ Monissa kirjoituksissa ehdotettiin niiden tilalle kuukausisopimuksia, jolloin paikkaa saisi muuttaa halutessaan kuukauden perästä.⁵¹⁹ Kuukausisopimukset ja työsopimukset, joissa sovittaisiin muun muassa työajasta,

⁵¹³ (Maalaispalwelijat, lukekaa tämä, kirjoittanut Woitto) Hämeen Voima, 25.07.1906, nro 24B, s. 1.

⁵¹⁴ Ibid.

⁵¹⁵ esimerkiksi (Pestuumarkkinat) Uusi Savo, 06.09.1902, nro 103, s. 2 ja (Maalaispalwelijain palkkauskauden lähestyessä, kirjoittanut – ja) Suomen Sosialidemokraatti, 08.09.1919, nro 204, s. 3.

⁵¹⁶ muun muassa (Orjamarkkinat, kirjoittanut K.O.T) Työmies, 11.09.1902, nro 209, s. 1 ja (Maalaispalwelijain palkkauskauden lähestyessä, kirjoittanut – ja) Suomen Sosialidemokraatti, 08.09.1919, nro 204, s. 3.

⁵¹⁷ esimerkiksi (Palwelijoille! kirjoittanut Jukka) Sosialidemokraatti, 14.09.1912, nro 102, s. 1; (Pestausaikana, kirjoittanut Aatto Sirén) Työmies, 11.11.1902, nro 261, s. 1–2 ja (Palkkaorjain oloista Joroisissa, kirjoittanut Kolikiwikko) Työmies, 14.09.1911, nro 211, s. 4.

⁵¹⁸ (Sos.dem Nuorisoliitto) Hämeen Voima, 18.08.1910, nro 92, s. 3; (Wuosiorjain pestausaika) Kansan Lehti, 09.09.1912, nro 208, s. 1; (Orjamarkkinat, kirjoittanut Palwelija) Työmies, 08.09.1910, nro 206, s. 2.

⁵¹⁹ esimerkiksi (Kuulumisia Nilsistä, kirjoittanut Tornator) Savon Työmies, 14.09.1907, nro 104B, s. 1; (Wuosiorjain pestausaika) Kansan Lehti, 09.09.1912, nro 208, s. 1.

palkasta ja vapaa-ajasta, edesauttaisivat sitä, että vanhentuneesta palkollisasetuksesta tulisi kuollut kirjain.⁵²⁰

Vapaus-lehti esitteli palkollisten olotilan parantamiseksi keinon, jonka avulla palkolliset voitaisiin vapauttaa ihmisarvoa alentavasta vuosiorjuudesta:

*”Se on sosialidemokratian punainen lippu, joka liehuu kaikilla maailman ääriillä ja kokoo ympärilleen sen joukon, joka on pyhittänyt elämänsä taistellakseen kaikkien sorrettujen ja wääryyttä kärsiwien puolesta. Liittykää siihen joukkoon, lujittakaa sen riwejä, käykää itse myös taistelurintamaan, poistamaan pois niitä epäkohtia, jotka muuttawat elämämme orjan elämäksi. Joukolla kun ryhdytään ponnistamaan, niin ennen pitkää koittaa se aika, jolloin vuosipalwelijakin tuntee olevansa vapaa, täysiä ihmisoikeuksia nauttiwa kansalainen, ja silloin ei ole enää olemassa – orjamarkkinoita.”*⁵²¹

Ratkaisu vapautukseen oli kyseisen kirjoituksen perusteella sosialidemokratiaan uskomisen ja palkollisten järjestäytynyt yhteistyö parannusten hyväksi.⁵²² Palkkaussääntöä ja siihen kuulunutta vuosisopimusjärjestelmää yritettiin saada eduskunnassa poistetuksi, mutta ilman tuloksia.⁵²³

Vuonna 1917 syttyi lukuisia työläisten mielenosoituksia, jotka saivat alkunsa pahenevasta työttömyydestä sekä elintarvikepulasta. Sosialidemokraattinen puolue julkaisi marraskuun alussa 1917 *Me vaadimme*-julistuksen, jossa muun muassa vaadittiin työaikalain vahvistamista 8 tuntiin, mutta eduskunnan porvarienemmistö hylkäsi sen. Marraskuussa alkoi puutteellisesti valmisteltu yleislakko, jossa työläisjoukot vaativat parannuksia oloihinsa. Lakko äityi paikoin väkivaltaiseksi ja se oli heikosti valmisteltu. Muutama päivä lakon alkamisen jälkeen eduskunta vahvisti työaikalain. Lakon lopettamisesta annettu päätös herätti ennen kaikkea levottomuutta. Lakko niin ikään lisäsi vallankumouksellisuutta joukoissa ja luokkien kesken käytävä yhteenotto alkoi muodostua väistämättömäksi.⁵²⁴ Työaikalain lisäksi työläisväestö sai

⁵²⁰ (Pestausaikana, kirjoittanut Aatto Sirén) Työmies, 11.11.1902, nro 261, s. 1–2.

⁵²¹ (”Orjamarkkinat” ne sittenkin owat, kirjoittanut S.K) Vapaus, 07.09.1907, nro 103, s. 1–2.

⁵²² Ibid.

⁵²³ (Palkolliset ja heidän järjestäytymisensä) Sanantuoja, 09.09.1916, nro 101, s. 2 ja (Palwelijat waaliin. Orjalaki kumoon! kirjoittanut J. Kujala) Työmies, 29.09.1917, nro 263, s. 6.

⁵²⁴ Haataja et al 1976, 87, 89–93.

näiden lakkojen avulla korotuksia palkkaan. Tästä ei ollut pitkäkestoista hyötyä, sillä niin ikään elintarvikkeiden hinnan nousivat.⁵²⁵ Vuoden 1918 tammikuussa Suomessa syttyi sisällissota punaisten ja valkoisten välille. Sisällissota päättyi valkoisen osapuolen voittoon.⁵²⁶ Sisällissodan päättyessä työväenliike ja sen tulevaisuus olivat synkkiä, sillä iso osa liikkeen aktiivisista jäsenistä oli vankileireillä tai kuolleena ja sodan voittanut osapuoli jarrutti liikkeen elpymistä. Työväenliike osoitti elpymisen merkkejä syksyllä 1918, sillä Suomen Sosialidemokraatti-lehti alkoi ilmestyä verrattain säännöllisesti. Samoin vuoden 1918 loppupuolella ammattiyhdistysliike alkoi elpyä.⁵²⁷

Suomen vuosien 1917 ja vuoden 1918 tilanteista antoi esimerkin Suomen Sosialidemokraatti-lehti vuodelta 1919 jossa muun muassa todettiin, ettei palkkaussääntöä ole saatu poistetuksi lainsäädännön avulla. Kirjoituksessa vaadittiin palkollisten yhteenliittymistä parannusten saamiseksi, sillä yksittäinen palkollinen ei saisi muutoksia aikaan. Maalaistyöväki oli saanut vuonna 1917 asemaansa parannuksia yhteistoiminnan avulla. Parannuksia tuli muun muassa jokapäiväiseen työ- sekä vapaa-aikaan, mutta parannukset eivät jääneet pysyvästi voimaan mitä luultavammin vuoden 1918 sodan seurauksena, sillä *”ryösti porwaristo kaikki hetken ponnistuksella saawutetut voitot takaisin, wieläpä werisesti rankaisi niitä, jotka aikoinaan noita vaatimuksia toteuttivat”*. Ratkaisuksi parannusten uudelleensaamiselle nähtiin järjestötoiminnan aloittaminen sekä erityisesti maalaistyöväenosastojen elvyttäminen ja edelleen pestausmarkkinoilla tehty valistustoiminta. Vuoden 1918 sodasta saatiin vielä tarkempi viittaus näiden osastojen perustamisesta kerrottaessa, sillä kirjoituksessa sanottiin kuinka:

”Entisten maatyöväen osastojen toimitsikat, ehdonalaiset punikit tai ketkä tahansa, piijat tai rengit, jotka ”puhdistuksesta” hengissä pääsitte, alkakaa uudelleen toimia yhteenliittymien ja järjestymisten avulla. ”Punikkien” asema tässä nuoressa tasawallassa on toki senwerran tullut turwatuksi, että osastoja woi perustaa. Kokouksista näet ei tarwitse edes suojeluskunnalle tai nimismiehelle ilmoittaa. Siis

⁵²⁵ Haapala 2009, 82.

⁵²⁶ Haapala 2009, 10–11.

⁵²⁷ Haataja et al 1976, 132–133.

*kun suojeluskuntalaiset harjoittawat kiwääritemppuja, on työläisten perustettawa osastoja.”*⁵²⁸

Maalaistyöväen järjestäytymisen nähtiin vuonna 1919 olevan tärkeää, sillä palkollisten oloihin ei saatu parannuksia eikä palkkaussääntöä puretuksi. Vuoden 1920 loppuun ulottuvalla tarkastelujaksolla palkolliset eivät päässeet vuosisopimuksista, ja tästä syystä järjestäytymistoiminta tuli aloittaa uudelleen vuoden 1918 sodan jälkeen.⁵²⁹ Vaikka työsopimuslain voimaantuleminen vuonna 1922 jää tutkimuksen aikarajauksen ulkopuolelle, pestuutapahtuman luonne muuttui monin tavoin jo tutkimusjakson aikana.

6.4. SANOMALEHDISTÖSSÄ ESITETYT PESTUUMARKKINOIDEN LOPETTAMISYRITYKSET JA NIIDEN TEHOTTOMUUS

Pestuutapahtumien konkreettisia lopetusehdotuksia ja lopetustoimia esitettiin aineistossa 66 sanomalehtikirjoituksessa, joista 24 sijoittui vuoteen 1914. Lopetustoimista mainittiin jo aineiston ensimmäisessä uutisessa 1880. Tapio-lehdessä kerrottiin, kuinka pestausmarkkinoita vietettiin Kuopiossa ennen kirkonmäellä, kunnes niiden pitäminen siellä kiellettiin. Syynä oli se, että ne häiritsivät kirkonmenoja. Kokonaan pestuutilaisuutta ei lopetettu, sillä sen uudeksi pitopaikaksi muodostui kauppatori.⁵³⁰ Muutamissa lehdissä mainittiin siitä, että pestaamistoiminta kirkon lähellä tai jumalanpalveluksen aikana oli kiellettyä.⁵³¹ Joissain lehdissä vihjailtiin silti, ettei kieltoa aina noudatettu vaan pestaamista yritettiin harjoittaa salaa.⁵³² Työmies-lehti mainitsi omassa *Maakylien kujilta*-osiossaan, kuinka Savon mailla ”kirkonturulla on pestuu jo monin paikoin kielletty”. Samalla tehtiin selväksi, kuinka edellä mainittu kielto ei vaikuttanut pestaamisen, sillä pestirahan sai kyllä annettua jonkun käteen.⁵³³ Tapa jatkui, mutta ei yleisön nähtävillä.

⁵²⁸ (Maalaispalvelijain palkkauskauten lähestyessä, kirjoittanut – ja) Suomen Sosialidemokraatti, 08.09.1919, nro 204, s. 3.

⁵²⁹ Ibid.

⁵³⁰ (Pestaus pyhät) Tapio, 15.09.1880, nro 73, s. 2.

⁵³¹ esimerkiksi (Pestaus-pyhät, - Tap) Pohjois-Suomi, 22.09.1880, nro 75, s. 1; (Muutama sana kirkon käynnistä kirjoittanut – n) Savo, 15.07.1881, nro 52, s. 1–2 ja (Savon pestuumarkkinoista) Vapaus, 30.08.1913, nro 96, s. 2.

⁵³² (Muutama sana kirkon käynnistä kirjoittanut – n) Savo, 15.07.1881, nro 52, s. 1–2.

⁵³³ (Maakylien kujilta, kirjoittanut Kujankiertäjä) Työmies, 28.08.1913, nro 197, s. 3.

Keinoja pestuumarkkinoiden lopettamiseksi oli monia. Yksi harvinaisista menettelytavoista oli kääntyä paikallisen isäntäyhdistyksen puoleen. Mäntsälästä kerrottiin helmikuussa 1889, että isäntäyhdistyksen ansioksi voitiin laskea tavaksi tulleiden, yleistä sivistystä sekä kirkonmenoa häiritsevien pestimarkkinoiden kieltäminen. Suurimmat tilojen omistajat vastustivat ajatusta tapahtuman lakkauttamisesta, mutta enemmistön päätöksellä ne kiellettiin sakon uhalla. Päätöksen mukaan Mäntsälän kirkonmäellä ei enää saisi harjoittaa pestautumistoimintaa.⁵³⁴

Isäntäyhdistystä korkeammalla tasolla olleet maanviljelysseurat toimivat niin ikään pestuumarkkinoiden lopettamisen hyväksi. Jouluna 1908 Vapaus-lehdessä uutisoitiin Mikkelin läänin maanviljelysseuran kokouksesta, jossa käsiteltiin palkolliskysymystä. Kokouksessa päätettiin pestuumarkkinoiden lakkauttamisesta ja sen ohella esimerkiksi paikanvälitystoimistojen perustamisesta jokaiseen kuntaan. Vapaus-lehti tuomitsi päätöksen ja näki siitä olevan etua vain huonoille isännille.⁵³⁵ Samasta aiheesta uutisoitiin jo aiemmin muun muassa Keski-Savo-lehdessä, jossa kerrottiin kyseisen syyskokouksen pidetyn 17–18. joulukuuta 1908. Kokouksessa käsiteltiin omana osuutenaan palkollisten pestuutavan uudelleen järjestämistä, sillä nykyinen tapa nähtiin ihmisarvoa alentavana. Yhtenä keinona pestuumarkkinoiden poistamiseksi ehdotettiin paikanvälitystoimistojen perustamista. Mikäli ratkaisu ei vielä osoittaudu toimivaksi, olisi pestausten tapahduttava arkipäivänä. Valiokunta antoi asiasta mielipiteensä, jonka mukaan:

*”maanviljelysseura koettaisi vaikuttaa siihen suuntaan, että wiranomaisten vaikutuksesta saataisiin n.s. pestuumarkkinat lakkautettaihin”.*⁵³⁶

Pestuumarkkinoita yritettiin lopettaa eri paikkakunnilla, mutta se ei onnistunut aineiston mukaan helposti. Joutsassa haluttiin lakkauttaa pyhä- ja juhlapäivinä tapahtuvat palkollisten pestaamiset eli niin sanotut pestuumarkkinat vuonna 1906. Joutsan kuntakokouksen päätös oli yksimielinen ja se asetti 40 markan suuruisen uhkasakon estämään palkollisten pestaamista ja pestautumista. Uhkasakon rajaama alue ulottui ”*Joutsan kirkonkylässä 2 kilometrin alalla kirkosta sekä muuallakin yli*

⁵³⁴ (Kirjeitä maaseudulta, kirjoittanut Erämaa) Uusi Suometar, 06.02.1889, nro 31, s. 4.

⁵³⁵ (Katsauksia, kirjoittanut Piste) Vapaus, 24.12.1908, nro 145, s. 3.

⁵³⁶ (Mikkelin läänin maanviljelysseuran kokous 17 ja 18 päivänä jouluk. 1908) Keski-Savo, 19.12.1908, nro 143, s. 2.

koko pitäjän, missä väkeä sitä warten yhteen kokoontuu".⁵³⁷ Oli epäselvää onnistuiko pestuumarkkinoiden lopettaminen, koska vuonna 1915 Joutsassa uutisoitiin työväenyhdistyksen iltamasta toisen pestuupyhän aikana.⁵³⁸

Niin ikään Joroisissa yritettiin kieltää pestausmarkkinoiden järjestäminen. Joutsan tapaan paikkakunnan kunnanvaltuusto teki päätöksen lopettamisesta ja suunnitteli sakkojen määräämistä niin pestaaajalle kuin pestautujalle. Asiat eivät kuitenkaan menneet Joroisen kunnanvaltuuston suunnitelmien mukaan, sillä kuvernööri ei vahvistanut päätöstä, koska piti pestausta lainmukaisena tapana. Päätös ei saanut lain voimaa.⁵³⁹ Joroisten tapaus heijasteli paikkakunnan ja ylemmän hallintoportaan näkemuseroja: vaikka Joroisissa koettiin pestausmarkkinoiden häiritsevän sunnuntaipäivää, kuvernööri ei voinut kieltää lailliseksi kokemaansa tapaa.

Joutsa ja Joroinen eivät olleet ainoat kunnat jotka halusivat lopettaa pestuumarkkinat kunnanvaltuuston tai kuntakokouksen päätöksellä. Hartolassa kuntakokous oli kesällä 1911 päättänyt ja Mikkelin läänin kuvernööri vahvistanut, että pestaaminen kirkon läheisyydessä kiellettäisiin sakon uhalla.⁵⁴⁰ Joulukuussa 1911 Hartolan kuntakokous päätti siirtää pestausmarkkinat pitäjäntuvan mäelle. Uuden paikan käytön ehdoksi asetettiin se, etteivät kaupustelijat saisi astua seurakunnan maalle.⁵⁴¹ Voisi olettaa, ettei alkuperäisen lopettamispäätöksen syynä olleet pestuumarkkinat, vaan, kolmena sunnuntaina kirkon läheisyydessä tapahtunut kaupanteko.⁵⁴²

Elimäellä kerrottiin turvaudutun ”lakiin”⁵⁴³, jotta Elimäen kirkolla vietetyt pestausmarkkinat olisi saatu hallintaan. Uusi Suometar-lehden mukaan ”laki” vaikutti pestauskauppojen tekemisen lisäksi kauppiaisiin, jotka eivät enää uskaltaneet menemään kirkon lähelle.⁵⁴⁴ Kaupustelu oli kiellettyä vielä vuonna 1906, samoin ilmaistiin kaiken pestiin kuuluvan toiminnan olleen elimäkeläisiltä lailla kielletty. Syksyinen pestuutoiminta ei kiellosta huolimatta päätynyt, sillä muilta paikkakunnilta

⁵³⁷ (Joutsa) Heinolan Sanomat, 14.07.1906, nro 77, s. 3.

⁵³⁸ (Mikkeli – Heinola ja ympäristö) Vapaus, 16.09.1915, nro 102, s. 2.

⁵³⁹ (Pestuumarkkinat Joroisissa) Vapaus, 20.08.1908, nro 91, s. 2.

⁵⁴⁰ (Hartola) Mikkelin Sanomat, 31.08.1911, nro 97, s. 3.

⁵⁴¹ (Hartola) Mikkelin Sanomat, 28.12.1911, nro 147, s. 3.

⁵⁴² (Hartola) Mikkelin Sanomat, 31.08.1911, nro 97, s. 3.

⁵⁴³ mitä luultavammin kunnallinen järjestyssääntö.

⁵⁴⁴ (Uutisia maaseudulta) Uusi Suometar, 06.09.1900, nro 225, s. 4.

tulleet markkinavieraat saivat Uusimaalaisen mukaan toimittaa pesteihin kuuluneita asioita ilman lain mukaisia rangaistuksia.⁵⁴⁵ Asetettiinpa myöhemmin kunnan puolesta sakko ehkäisemään pestuumarkkinatoimintaa kirkonmäellä.⁵⁴⁶

Kiellot, sakot ja lait⁵⁴⁷ eivät näyttäneet tehoavan ainakaan syksyllä 1913. Etelä-Suomi-lehdessä kerrottiin Elimäellä tapahtuneen henkirikoksen uutisoinnin yhteydessä, että kunta ja sen viranomaiset olivat tehneet kaikkensa pestuumarkkinoiden hävittämiseksi – siinä onnistumatta.⁵⁴⁸ Samassa lehdessä kirjoitettiin kuukautta myöhemmin Elimäen kunnanvaltuuston ryhtyneen toimiin tavan lopettamiseksi. Utisen mukaan valtuusto päätti kääntyä asiassa lääninkuvernöörin puoleen, jotta asianomainen ryhtyisi toimeen seuraavaa pestaustapahtumaa varten.⁵⁴⁹

Porvoossa pestuumarkkinoita vietettiin 1800-luvun jälkipuoliskolla elokuussa. Jo tällöin porvoolaiset pitivät pestuumarkkinoita, samoin kuin muita markkinoita, ongelmallisina, koska kaupunkiin tulvi paljon väkeä rikkomaan porvoolaisten rauhaa. Väen määrä kasvoi edelleen pestuumarkkinoilla vuosi vuodelta isommaksi. Suurin osa saapui tilaisuuteen huvittelutarkoituksessa, mutta vielä 1900-luvun alkuvuosina palkolliset noudattivat alkuperäistä pestaamistarkoitusta. Kaupantekotapa koettiin Porvoossa orjamaiseksi, mistä syystä nämä markkinat haluttiin siirtää pois kaupungin pääkaduilta.⁵⁵⁰ Lisäksi viina tuotti pestuumarkkinoilla ongelmia.⁵⁵¹

Markkinat nähtiin Porvoossa silti yhä ongelmallisena. Vuonna 1911 Uusimaa uutisoi Porvoon kaupungin maistraatin kieltäneen kaupungin kaduilla syyskuun 1. päivänä tapahtuneen väen kokoontumisen ja pestautumistoiminnan pestimarkkinoilla. Uutisessa kerrottiin, kuinka ”*poliisi tulee puolestaan ehdottomasti estämään kaiken kokoontumisen kadulla sekä pestuukauppojen teon*”, ja poliisin hajaantumiskehotusta suositeltiin noudattamaan.⁵⁵² Anneli Mäkelä-Alitalo totesi Porvoon kaupungin historiassa maistraatin myöntäneen, ettei kyseistä tapaa pystyttäisi kieltämään. Ihmisiä

⁵⁴⁵ (Kirje Elimäeltä, kirjoittanut Kylän setä) Uusmaalainen, 29.08.1906, nro 100, s. 5.

⁵⁴⁶ (Pestuumarkkinat Elimäen kirkolla) Eteenpäin, 11.09.1909, nro 101, s. 3.

⁵⁴⁷ mitä luultavammin järjestyssäännöt.

⁵⁴⁸ (Mies murha Elimäellä) Etelä-Suomi, 11.09.1913, nro 102, s. 3.

⁵⁴⁹ (Elimäki) Etelä-Suomi, 11.10.1913, nro 115, s. 2.

⁵⁵⁰ markkinat siirtyivät ajan mittaan elokuulta syyskuun alkuun.

⁵⁵¹ Mäkelä-Alitalo 2004, 292–294.

⁵⁵² (Pestimarkkinat) Uusimaa, 28.08.1911, nro 96, s. 2.

voi vain kehottaa noudattamaan poliisijärjestystä.⁵⁵³ Oli kyseessä voimaton kehoitus tai ei, muutama päivä kiellon julkaisun jälkeen kirjoitettiin Porvoon pestimarkkinoiden olleen käynnissä ja väkeä tulleen maaseudulta runsaasti, ”*joskaan ei nyt niin näkyvästi kuin edellisinä vuosina*”. Kirjoitus kertoi lisäksi siitä, että pestejä saatettiin tehdä poliisin silmien ulottumattomissa, muun muassa kauppiaiden pihossa.⁵⁵⁴ Niin ikään syyskuun alussa 1913 uutisoitiin pestimarkkinoiden pitämisestä ja vilkkaasta pestuun käymisestä.⁵⁵⁵ Porvoon kaupungin historiassa esitetty näkemys kiellon tehottomuudesta oli takuulla oikeansuuntainen, vaikka pestien ottamiset olivat siirtyneet julkisista tiloista takapihoille.

Ensimmäisen maailmansodan sytyttyä Suomen kenraalikuvernööri kielsi kaikenlaisen väen kokoontumisen ja kaikki taivasalla pidettävät kokoukset – myös pestuupyhät. Esimerkiksi määräys ja varoitus Kuopion läänin asukkaille julkaistiin sanomalehdissä kuulutuksena, jonka olivat allekirjoittaneet Kuopion lääninkansliassa 28. elokuuta 1914 kuvernööri A. Spåre ja A. Aho. Samaisessa kuulutuksessa varoitettiin kansaa menemästä pestuupyhille tai muihin kokouksiin ja kerrottiin säädöstä rikkovia henkilöitä uhkaavista rangaistuksista.⁵⁵⁶

Erityisesti vuonna 1914 uutisointeja pestuumarkkinoiden tai pyhien lopettamisesta alkoi ilmestyä eri lehdissä. Nämä koskivat enimmäkseen Kuopion lääniä sekä jonkin verran Mikkelin lääniä.⁵⁵⁷ Kuopion läänin kuvernööri kielsi pestauspyhien pitämisen ja ilmoitti että niille kokoontuminen oli kielletty ”*pakkomääräysten säätämien rangaistusten uhalla*”.⁵⁵⁸ Näiden rangaistusten kertominen vaihteli lehdittäin. Kuopion läänin kiellosta uutisoitiin esimerkiksi Tampereen sanomissa ja Aamulehdessä. Uutisista selvisi, että rangaistuksia oli olemassa, mutta niiden laatu ei tekstistä käynyt ilmi, kun monissa muissa lehdissä mainittiin rangaistuksena olleen

⁵⁵³ Mäkelä-Alitalo 2004, 296.

⁵⁵⁴ (Pestimarkkinat) Uusimaa, 01.09.1911, nro 98, s. 2.

⁵⁵⁵ (Porvoosta ja muualta Uudeltamaalta) Uusimaa, 01.09.1913, nro 98, s. 2.

⁵⁵⁶ (Kuulutus) Salmetar, 01.09.1914, nro 96, s. 1 ja (Kuulutus) Savon Sanomat, 31.08.1914, nro 96, s. 1.

⁵⁵⁷ esimerkiksi (Pestuupäiväin pitäminen kielletty Kuopion läänissä) Tampereen Sanomat, 30.08.1914, nro 198, s. 3; (Markkinat ja pestuupyhät) Heinolan Lehti, 08.09.1914, nro 71, s. 2 ja (Pikku uutisia) Vapaus, 01.09.1914, nro 96, s. 2.

⁵⁵⁸ (Pestuupäiväin pitäminen kielletty) Aamulehti, 29.08.1914, nro 197, s. 5.

joko kolme kuukautta vankeutta tai 8000 markan sakko.⁵⁵⁹ Niin ikään Mikkelin läänin kuvernööri kielsi lääninsä alueella ”*eläin- ja muitten markkinain ja tawaksi tulleiden n.s. pestuupyhien toimeenpanemisen*”. Syynä kieltoon oli mitä luultavammin sotatila.⁵⁶⁰ Vallitsevan sotatilan vuoksi Heinolan Lehdessä julkaistiin niin ikään vuonna 1914 poliisimestarin ilmoitus siitä, kuinka Heinolassa kiellettiin pestimarkkinat, joita ehkä muuten pidettäisiin Lusin mäellä.⁵⁶¹ Seuraavana vuonna samasta aiheesta julkaistiin kuulutus, joka oli muutoin samansisältöinen, mutta maininta sotatilanteesta puuttui.⁵⁶²

Porvoossa pestuumarkkinoiden käsittelyyn palattiin elo - syyskuun vaihteessa 1914. Uusimaa-lehdessä kerrottiin aiemmista toiveista pestuumarkkinoiden lopettamiseksi viranomaisten päätöksellä. Kirjoituksessa kerrottiin lehden aiemmassa numerossa julkaistusta ilmoituksesta, jonka mukaan kaupungin poliisikamari oli ilmoittanut, ettei vallitsevan sotatilan aikana sallittu kansankokouksia. Tekstissä viitattiin edelleen siihen, että kaupungin poliisijärjestys oli muuten kieltänyt kansankokoukset. Uutisessa oli tarkoituksena vedota siihen, etteivät isännät ja palvelijat edes uteliaisuudesta saapuisi Porvooseen pestimarkkinoille, sillä kokoontuminen oli rangaistuksen uhalla kielletty.⁵⁶³ Toiveesta huolimatta Porvoon pestuutapahtumaan saapui syyskuun alussa väkeä. Itse pestauksia tehtiin silti tuskin nimeksikään ja tilaisuutta kuvattiin vähäpätöiseksi. Lehti totesi Porvoon kaduille saapumisen kyseisenä päivänä olleen ”*tapa, joka näyttää istuwan kowin sitkeässä*”.⁵⁶⁴ Sittemmin pestimarkkinoilla uutisoitiin Uusimaa-lehden mukaan olleen väkeä ainakin vuosina 1915, 1916, 1918, 1919 sekä 1920.⁵⁶⁵ Lukuisista ilmoitusyrityksistä ja sotatilasta

⁵⁵⁹ (Pestuupäiväin pitäminen kielletty Kuopion läänissä) Tampereen Sanomat, 30.08.1914, nro 198, s. 3; (Pestuupäiväin pitäminen kielletty) Aamulehti, 29.08.1914, nro 197, s. 5; (N.s. pestuupyhät kielletty) Suur-Savo, 01.09.1914, nro 97, s. 2; (Pestuupäiväin pitäminen kielletty) Ilkka, 03.09.1914, nro 98, s. 2 ja (N.s. pestuupyhät kielletty) Satakunnan Sanomat, 06.09.1914, nro 102, s. 2.

⁵⁶⁰ (Markkinat ja pestuupyhät) Heinolan Lehti, 08.09.1914, nro 71, s. 2.

⁵⁶¹ (Ilmoitus) Heinolan Lehti, 04.09.1914, nro 70, s. 4.

⁵⁶² (Kuulutus) Heinolan Lehti, 27.08.1915, nro 67, s. 3.

⁵⁶³ (Wieläkin pestimarkkinoista) Uusimaa, 28.08.1914, nro 94, s. 1–2.

⁵⁶⁴ (Pestimarkkinat) Uusimaa, 02.09.1914, nro 96, s. 2.

⁵⁶⁵ (Pestimarkkinapäivänä) Uusimaa, 01.09.1915, nro 97, s. 1; (Porvoosta ja muualta Uudeltamaalta) Uusimaa, 01.09.1916, nro 97, s. 2; (Porvoosta ja muualta Uudeltamaalta) Uusimaa, 02.09.1918, nro 72, s. 2; (Porvoosta ja muualta Uudeltamaalta) Uusimaa, 01.09.1919, nro 96, s. 2 ja (Porvoosta ja muualta Uudeltamaalta) Uusimaa, 01.09.1920, nro 97, s. 2.

huolimatta Porvoon pestimarkkinoita pidettiin vanhan tavan mukaisesti. Tapa jatkui niin ikään sotatilan loputtua, vaikka pestuut olivat viimeisenä tarkasteluvuotena jo laimeanlaiset.⁵⁶⁶

Vaikka kansan kokoontuminen pestuupyhille kiellettiin sotatilan alettua, pestuutapahtumia uutisoitiin toisaalla toistuvasti järjestettävän. Kaikissa tapauksissa ei kuitenkaan voinut päätellä, pidettiinkö pestuutapahtumaa vai ohitettiin ne. Ainakin Kiuruvedellä pestuupyhät ja eläinmarkkinat kerrottiin sivuutetun ”*hiljakseen, niinkuin unennäyssä waan*”.⁵⁶⁷

Vaikka pestuutapahtumien lopetus- ja siirtotoimia oli tehty jo ennen tarkastelujakson alkamista⁵⁶⁸, tarkastelujakson loppua kohden pestuumarkkinoiden konkreettiset lopetustoimet vähenivät eikä niistä vuoden 1915 jälkeen kirjoitettu lainkaan.⁵⁶⁹ Pestuumarkkinoita vastaan eivät ryhtyneet toimiin ainoastaan kuvernöörit, kunnat, maanviljelysseurat tai isäntäkokoukset, vaan Itä-Hämeessä kerrottiin syyskuussa 1905 Porvoon hiippakunnan piispan kieltäneen tarkastusmatkallaan pestausmarkkinoiden pitämisen Hartolassa.⁵⁷⁰ Lopetuskehotuksia saatettiin toisin sanoen antaa monesta eri suunnasta. Joillain paikkakunnilla, kuten Porvoossa markkinoiden lopettamispyrkimykset eivät tehonneet. Siellä pestuumarkkinat jatkuivat tarkastelujakson loppuun asti. Samanlaisia ongelmia oli monella paikkakunnalla, vaikka lehtikirjoittelua hillitsi tarkastelujakson loppupuolella ensin sotasensuuri⁵⁷¹, ja sen jälkeen yksittäisiä pestuutapahtumia syvemmat yhteiskunnalliset ongelmat, kuten vuosien 1917 ja 1918 poikkeuksellinen tilanne. Yksittäisiä pestuumarkkinoita järjestettiin kyseisen tutkielman tarkastusjakson loppuun asti, ja tapahtuman loppuminen oli tutkielman aikarajauksen saavuttamattomissa.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

⁵⁶⁶ (Porvoosta ja muualta Uudeltamaalta) Uusimaa, 01.09.1920, nro 97, s. 2.

⁵⁶⁷ (Kiuruvedeltä, kirjoittanut Sirtus) Turun Lehti, 29.09.1914, nro 111, s. 3.

⁵⁶⁸ kielletty muun muassa Kuopion kirkonmäeltä, kts. (Pestaus pyhät) Tapio, 15.09.1880, nro 73, s. 2.

⁵⁶⁹ (Heinolan pitäjä) Uusi Heinolan Sanomat, 28.08.1915, nro 69, s. 3 ja (Pestuumarkkinat kielletty) Lahti, 31.08.1915, nro 132, s. 2.

⁵⁷⁰ (Hartola) Itä-Häme, 09.09.1905, nro 70, s. 3.

⁵⁷¹ Nygård 1987, 15.

Pestuumarkkinat ajanjaksolla 1880 – 1920 osoittautuivat kovin eläväisiksi. Kaiken huvittelu- ja myyntitoiminnan keskellä harjoitettiin palvelijain pestuuta seuraavalle palvelusvuodelle. Pestuumarkkinoilla oli tutkittavan ajanjakson aikana jo vakiintunut, vaikkakin kritisoitu asema palvelusväen välitystoiminnassa. Tilaisuutta vietettiin laajalla alueella Suomessa ja sanomalehti- sekä muistitietoaineiston tutkiminen täsmensi tietoa pestuumarkkinoiden levinneisyydestä. Historiallisista maakunnista pestuumarkkinat olivat yleisimpiä hämäläis-savolaisilla alueilla, mutta niitä järjestettiin vielä kyseisen alueen ulkopuolella. Vaasan läänissä eli nykyisessä Keski-Suomessa pestuumarkkinoita pidettiin Joutsassa ja puolestaan pohjoisin markkinoiden viettopaikka oli sanomalehtiaineiston perusteella Kajaani. Muistitiedon mukaan pestuumarkkinat olivat ensisijaisesti eteläisen Suomen ilmiö, mutta sanomalehden osoittivat, että pestuutapahtumia pidettiin Hämeen ja Savon lisäksi Uudellamaalla sekä Pohjanmaalla. Pestuutapahtumat toisin sanoen sijoittuivat laajalle alueelle, mutta tietoja pestuumarkkinoiden pitämisestä ei saatu muun muassa Karjalasta. Ruotsinkieliseltä rannikolta tietoja ei löytynyt, sillä ruotsinkielinen lehdistö rajautui pois hakusanatuloksen jäätyä hedelmättömäksi. Sen puolesta päätelmiä pestuutapahtumien levinneisyydestä ruotsinkieliselle rannikolle ei voi tehdä.

Se missä suhteessa pestuumarkkinat oli oma, muusta markkinatoiminnasta irrallinen tapahtumansa, vaihteli paikkakunnittain ja ainakin Lahdessa pestuutapahtumat sijoittuivat markkinoiden ja toripäivien rinnalle. Monissa kirjoituksissa todettiin pestuutapahtuman markkinaluonne, jonka takia ne ansaitsivat tulla kutsutuksi markkinoiksi. Erityisesti kun kaikenlainen myynti- ja huvitustoiminta teki niistä muunlaisen markkinatoiminnan yhden elementin. Joillain paikkakunnilla, kuten Porvoossa ja Elimäellä pestuupyhät olivat selvästi itsenäinen vakiintunut tapansa.

Pestuumarkkinoita koskeneet lehtikirjoitukset olivat kokonaisuutena useammin neutraaleja kuin kielteisiä. Asiaa ennen kaikkea selitti monien ilmoitusten ja uutistekstien lyhyys sekä saksijournalismi. Suuressa osassa sanomalehtimateriaalia pestuumarkkinat ainoastaan mainittiin. Lyhyissä uutisteksteissä tai ilmoituksissa näitä tilaisuuksia luonnehdittiin korkeintaan yleisesti. Kielteiset näkemykset sisälsivät muun muassa kritiikkiä siitä, kuinka pestuumarkkinat alensivat ihmisarvoa, minkä lisäksi kommentoitiin tavan vanhanaikaisuutta. Usein vedottiin siihen, että tilalle olisi löydettävä joku toinen menettely. Lehdissä niin ikään ehdotettiin niiden lopettamista ja lehtitietojen perusteella muun muassa kuvernöörit, kunnat, maamiesseurat ja

isäntäyhdistykset ryhtyivät konkreettisiin toimenpiteisiin asiassa. Merkittävimpänä niistä oli ensimmäisen maailmansodan syttymisen myötä voimaan tullut määräys pestuupyhien perumisesta sotatilan nojalla.⁵⁷²

Neutraalien uutisten määrästä huolimatta asenteet pestuutapahtumia kohtaan olivat kielteisiä ja Hartolassa, Porvoossa sekä Elimäellä yritettiin vuodesta toiseen lopettaa näiden markkinoiden uusiutuminen joko kunnanvaltuuston tai maistraatin päätöksellä. Suurin syy oli pestuupyhien asettuminen sunnuntaipäivälle. Monessa uutisessa pestuumarkkinat haluttiin siirtää arkipäiväksi, jotta kyseenalainen markkinahumu ei häiritsisi jumalanpalvelusta. Lisäksi kirkonmäellä tapahtunut juopottelu ja siveetön elämä nähtiin pestuumarkkinoiden mainetta alentavana tekijänä. Pestuumarkkinoilla tapahtui paljon järjestyshäiriöitä, jotka edesauttoivat kielteisen mielipiteen muodostumista ja sen ylläpitämistä. Juopottelu, väkivallanteot ja rikokset olivat osana pestuutapahtumien arkea ja erityisesti Elimäki muodostui aineiston perusteella henkirikosten keskipisteeksi. Melkein jokaisen tapon tai väkivallanteon takana oli sanomalehtiaineistojen perusteella alkoholin aiheuttama päihtymystila. Erityisesti Kuopion ja Mikkelin katumellakoissa korostettiin alkoholin osuutta, sillä mellakat saivat alkunsa juopuneiden miesten pidättämisestä.

Alkoholi ja sen myynti nousivat yhdeksi suurimmista aiheista sanomalehdissä lukuisten viinatrokarien, tappelujen, putkareissujen sekä muun pahan elämän vuoksi. Joskus alkoholi yllytti niin ikään pestihuijauksiin, sillä viinanhimossaan palkollinen saattoi ottaa pestiä useammalta isännältä saadakseen pestirahoja alkoholia varten. Edes kieltolaki ei hidastanut alkoholin nauttimista pestuumarkkinoilla, sillä tilaisuuksissa oltiin todistettavasti humalassa vielä vuosina 1919 – 1920. Pestuhuijauksia tapahtui pestuutilaisuuksissa useita ja etenkin Lahden pestimarkkinoilla ne olivat sanomalehtien mukaan yleisiä.

Pestuumarkkinakirjoituksissa esitettiin niin ikään mielipiteitä siitä, millaiset isännät ja palkolliset kävivät pestuumarkkinoilla. Mielipiteet olivat yhdenmukaisia silloin, kun aiheesta kirjoitettiin. Kirjoitusten mukaan hyvät isännät ja emännät eivät tapahtumassa käyneet, vaan saivat palkollisensa kotipaikaltaan. Asia päti myös palvelijoiden suhteen. Tilaisuuksissa kävivät huonot isännät ja palvelijat, jotka eivät muualta saaneet haluamaansa. Palkkaussäännön ja pestuumarkkinoiden patriarkaalisuus kävi

⁵⁷² esimerkiksi (Pestuupyhät kielletty) Haminan Lehti, 01.09.1914, nro 96, s. 2.

myös tällä tavalla ilmi aineistossa, sillä isännät olivat useimmiten pestaamassa itselleen palkollisia ja palkolliset asettuivat vuosipalveluksessa suoraan isännän määräysvallan alle. Isännistä oli riippuvainen palkollisten palkan, työajan, ruuan sekä vapaa-ajan määrä, sillä niitä ei määritelty palkkaussäännössä.

Erityisesti sosialistisessa lehdistössä keskityttiin pestuumarkkinoiden orjamarkkinamaiseen puoleen. Asiasta muodostui eräänlainen noidankehä, sillä orjamarkkinoita pidettiin vuosiorjuuden mahdollistavana areenana ja itse palkkaussääntöä pidettiin syyllisenä orjamarkkinoilla tapahtuneeseen pestuutoimintaan. Palkolliset olivat sosialististen lehtien mukaan orjia, jotka olivat pakotettuja pestautumaan isännälle vuosiorjuuteen, sillä toisena vaihtoehtona olisi nähdä nälkää. Palkolliset ja heidän hyvinvointinsa muodostivat yhden tärkeimmistä sosialistisissa kirjoituksissa ilmestyneistä teemoista. Sosialististen lehtien sanomalehtikirjoitukset erosivat porvarillisten lehtien kirjoituksista nimenomaan palkolliskysymyksiä koskeneiden asioiden suhteen. Siinä missä porvarilliset lehdet keskittyivät muun muassa pestuutapahtuman huvittelu- ja myyntipuoleen, järjestyshäiriöihin sekä raportinomaisiin uutisointeihin, kohdistivat sosialistiset sanomalehdet kirjoituksensa isolta osalta palkollisia koskeviin olosuhteisiin ja vuoden 1865 palkkaussäännön aiheuttamiin ongelmiin. Lehdissä oli eroista huolimatta jonkin verran yhtäläisyyksiä, sillä molemmissa niin porvarillisissa kuin sosialistisissa sanomalehtityypeissä verrattiin muun muassa palkollista eläimeen ja pestuutapahtumaa eläinmarkkinoihin. Kaiken lisäksi niillä oli yhteinen perusajatus: pestuumarkkinat oli lopetettava.

Lehtikirjoittelusta kävi ilmi, että pestuumarkkinoista käytettiin nimitystä ihmismarkkinat. Lisäksi ilmaisia kihupyhät, pestuupäivät ja pestausaika tai pestuaika vilahtelivat pienessä määrässä kirjoituksia. Tutkimukseen käytetty sanahaku oli yleistämiseen riittävä, mutta se saattoi vinouttaa alueellista kuvaa, mikäli nimitykset vaihtelivat eri murteissa. Erilaisten nimitysten alueellista jakautumista olisi kiinnostava selvittää erikseen. Käytetty hakusanarajaus tuotti tuloksia niin sanomalehtiaineiston kuin muistitiedon suhteen erityisesti Elimäen, Porvoon, Kuopion, Lahden, Hartolan, Heinolan ja Nilsiän pestuutapahtumista, vaikka muita uutisointeja ja ilmoituksia oli runsaasti toisilta paikkakunnilta eri puolelta Suomea. Pestaustoiminta tuntui vaihdelleen markkinoilla paikkakunnittain ja vuosittain. Viimeisenä tarkasteluvuotena pestuumarkkinoita uutisoitiin vietetyn muun muassa

Porvoossa. Tilaisuudesta kerrottiin palvelijoiden palkkatasotkin. Sanomalehtiaineiston viimeisillä markkinoilla joko pestattiin palvelijoita tai niille mentiin saamaan selville palvelijoiden palkkataso. Kirjoittelu pestuutapahtumista väheni silti tarkastelujakson loppua kohden. Viimeisimmät uutiset sisälsivät ainoastaan tiedon markkinoiden pitämisestä, palkollisten palkkatasosta tai paikalla olleen väen määrästä. Sanomalehtikirjoitukset tosin vähenivät vuoden 1915 jälkeen, mihin vaikutti puolestaan ensimmäisen maailmansodan vuoksi asetettu sotatila. Vuoden 1918 sisällissodalla oli niin ikään vaikutuksensa ainakin työväenlehtien kirjoitusten vähenemisen myötä, sillä osa lehdistä lakkautettiin tai keskeytti toimintansa. Vuonna 1917 pestuutapahtumia järjestettiin, vaikka uutiset vähenivät. Sanomalehtikirjoitusten mukaan pestuumarkkinoita pidettiin kyseisenä vuonna Lahdessa ja Kuopiossa. Sisällissotakaan ei lopettanut pestaustoimintaa sanomalehtien mukaan Lahdessa ja Porvoossa, jossa pestuutapahtumat pidettiin syksyllä vanhaan tapaan.

Yllättävää oli, kuinka suureksi osaksi palkolliskysymykset nousivat aineistossa. Edellä mainittu pestuumarkkinoiden ja palkolliskysymysten laajempi kytkös odottaa edelleen omaa erikoistutkimustaan, sillä tässä tutkimuksessa asiaan tehtiin vain pintaraapaisu. Erityisesti työväenlehdet sisällyttivät pestuumarkkinakirjoituksiinsa vanhentuneen palkkaussäännön, vuoden kestäneet pestit, palkkauksen, työajan ja kohtelun kaltaisia palkolliskysymyksen teemoja. Niin ikään muutamat porvarilliset sanomalehdet viittasivat joissain uutisoinneissaan näihin teemoihin. Oli selvää, että pestuumarkkinat olivat olleet omalta osuudeltaan palkolliskysymyksen keskiössä. Ne nivoutuivat palkollisasetuksessa määriteltyyn lailliseen pestuaikaan, ja pestuumarkkinoilla palvelijat sidottiin vuodeksi saman isännän palvelukseen ilman tilaisuutta lähteä kesken vuotta pois. Palveluksen aikana he olivat täysin isännän mielivallan alaisuudessa. Niin ikään pestuaikaa ja palkollisten vapaaviikkoa käsittelevälle tutkimukselle olisi tilaa, sillä palkolliskysymys oli kokonaisuutena jäänyt 1900-luvun alkuvuosien torpparikysymysten jalkoihin ja jäänyt tutkimukselliseen katveeseen.

LÄHDELUETTELO:

Alkuperäislähteet:

Arkistolähteet:

Historiallinen sanomalehtikirjasto:

Suomenkieliset sanomalehdet ajanjaksolla 1880–1920

Kansanperinteen arkisto:

Perinnearkiston tietokanta

Muistitietoäänitteet:

Kper AK/0401. Ida Simolin ja Juho Kustaa (Hannes) Simolin. Asikkala 1959.

Nauhoittaja Erkki Ala-Könni

Kper AK/1417. Elsa Hänninen. Rautalampi 1968. Nauhoittaja Erkki Ala-Könni

Kper AK/1422A. Eemeli Kauhanen. Pielavesi 1968. Nauhoittaja Erkki Ala-Könni

Kper AK/1427. Edvard Koski. Mäntyharju Helsinki, Mäntyharjun Anetunkylä 1968.

Nauhoittaja Erkki Ala-Könni

Kper AK/1486. Arvo Ahlgren. Orivesi, Helsinki, Tampere 1969. Nauhoittaja Erkki Ala-Könni

Kper AK/3532. Lyyli Jurvanen ja Hilja Kumpulainen. Iisalmi 1975. Nauhoittaja Erkki Ala-Könni

Kper Kper AK/3533. Aada Kokkonen. Iisalmi 1975. Nauhoittaja Erkki Ala-Könni

Kper AK/3603. Anton Virtanen. Kangasala; Apajapohja 1975. Nauhoittaja Erkki Ala-Könni

Kper AK/4337. Bertta Mustonen. Tuusniemi 1977. Nauhoittaja Erkki Ala-Könni

Kper Y/04532. Esteri Amanda Linnansaari. Messukylä;Lempäälä 13.7.1982.

Nauhoittaja Eeva Anero

Kper AK/4649. Aili Heinäkoski. Mouhijärvi 1978. Nauhoittaja Erkki Ala-Könni

Kper AK/5232. Lauri Pyhältö. Pirkkala; Ania 1981. Nauhoittaja Erkki Ala-Könni

Kper AK/5340. Jonah Elomaa. Mäntsälä; kirkonkylä 1981. Nauhoittaja Erkki Ala-Könni

Kper Y/00374. Aleksanteri Maunu. Virrat 27.5.1967. Nauhoittaja Salmela Kaija

Kper Y/02334. Ville Ravalid; Kustinpoika. Suonenjoki; Lempyy 1970. Nauhoittaja Vuokko Kivisaari

Kper Y/02985. Aatu Piilo. Ruovesi Kirkonkylä 1971. Nauhoittaja Vuokko Kivisaari

Kper Y/03318. Kaarle Viljam Tallinen. Tyrvöntö; Moonala 4.7.1971. Nauhoittaja Sirpa Jussila

Kper Y/03406. Edvard Siikanen. Lahti 1971. Nauhoittaja Olavi Anttila

Kper Y/03427. Emilia Aino Järvinen. Lahti 5.8.1971. Nauhoittaja Katriina Keränen

Kper Y/03462. Juho Kustaa Leivo. Lahti 5.8.1971. Nauhoittaja Matti Lahtinen

Kper Y/03460. Jaakko Luhtanen. Lahti 4.8.1971. Nauhoittaja Matti Lahtinen

Kper Y/03466. Johannes Multamäki. Lahti 10.8.1971. Nauhoittaja Matti Lahtinen

Kper Y/03466. Julia Multamäki. Lahti 10.8.1971. Nauhoittaja Matti Lahtinen

Kper Y/03467. Anna Mäkinen. Lahti 11.8.1971. Nauhoittaja Matti Lahtinen

Kper Y/03479. Yrjö Aronen. Lahti 5.8.1971. Nauhoittaja Usko Lehmusvuori

Kper Y/04138. Aaretti Sipilä. Lahti 12.2.1952. Nauhoittaja Lahti-seura

Kper Y/04672. Kalle Nikolai Hulkari. Karkku; Heinoo 5.1.1973. Nauhoittaja Jussi Kaskimies

Kper Y/04696. Lauri Vira. Karkku; Heinoo 1973. Nauhoittaja Vuokko Kivisaari

Kper Y/05513. Aili Hartojoki. Muuruvesi 1974. Nauhoittaja Marjatta Jeskanen

Kper Y/05569. Eino Martikainen. Säyneinen; Ala-Siikajärvi 21.5.1974. Nauhoittaja Pirkko Salo

Kper Y/05580. Hanna Räsänen. Juankoski; Kirkonkylä 23.5.1974. Nauhoittaja Pirkko Salo

Kper Y/05518. Selma Taskinen. Muuruvesi 1974. Nauhoittaja Marjatta Jeskanen

Kper Y/05583. Hilja Riekkinen. Juankoski 1974. Nauhoittaja Pirkko Salo

Kper Y/05588. Sulo Lipponen. Muuruvesi 1974. Nauhoittaja Pirkko Salo

Kper Y/05589. Elsa Tikkanen. Muuruvesi 1974. Nauhoittaja Pirkko Salo

Kper Y/05594. Elsa Tukiainen. Juankoski 27.5.1974. Nauhoittaja Pirkko Salo

Kper Y/05595. Matilda Niskanen. Juankoski; Viitamäki 28.5.1974. Nauhoittaja Pirkko Salo

Kper Y/06470. Lydia Tastula. Kaustinen 12.6.1974. Nauhoittaja Pirkko Salo

Kper Y/06472. Aini Katariina Jylhä. Kaustinen 12.6.1974. Nauhoittaja Pirkko Salo

Kper Y/06475. Saima Timonen. Kaustinen 13.6.1974. Nauhoittaja Pirkko Salo

Kper Y/06519. Märta Anna Sylvia Heikkilä. Veteli 10.7.1974. Nauhoittaja Kaarina Bergman

Kper Y/06546. Hilja Soininen. Kiihtelysvaara 1974. Nauhoittaja Marjatta Happonen

Kper Y/06609. Viljo Keinonen. Kangasala 1975. Nauhoittaja Marjatta Jeskanen

Kper Y/06617. Kustaa Syväne. Kangasala 1975. Nauhoittaja Marjatta Jeskanen

Kper Y/06761. Edvin Backman. Porvoo 1975. Nauhoittaja Kirsti Kauhanen

Kper Y/06773. Vilho Myrntinen. Porvoon mlk; Kaarenkylä 1975. Nauhoittaja Vuokko Kivisaari

Kper Y/06786. Amanda Koskio. Porvoo; Kerkkoo 5.6.1975. Nauhoittaja Arja Nurminen

Kper Y/06814. Vieno Ståhlberg. Porvoo; Tirmo 1975. Nauhoittaja Riitta Vuolanen

Kper Y/06816. Paavo Hägglund. Porvoon mlk 1975. Nauhoittaja Riitta Vuolanen

Kper Y/06821. Sven Lindholm. Porvoo 1975. Nauhoittaja Riitta Vuolanen

Kper Y/06914. Edvard Rämä. Valkeala; Aitomäki 1972. Nauhoittaja Marja-Leena Auer

Kper Y/06951. Mikkonen Eino. Savonlinna; Mikkolanniemi 1975. Nauhoittaja Veikko Kallio

Kper Y/07636. Johanna Saastamoinen. Kiuruvesi 1978. Nauhoittaja Marjatta Jeskanen

Kper Y/07644. Aku Kauppinen. Kiuruvesi 1978. Nauhoittaja Marjatta Jeskanen

Kper Y/07651. Stiina Kärkkäinen. Kiuruvesi 1978. Nauhoittajat Marjatta Jeskanen ja Arja Nurminen

Kper Y/08043. Eeva-Maria Neronen. Mouhijärvi; Häijää 26.5.1978. Nauhoittaja Seija Riihelä

Kper Y/08515. Anna Ruotsalainen. Lapinlahti 18.6.1980. Nauhoittaja Armi Mäkelä

Kper Y/08394. Venho Hellin. Eura, Lappi TL; Turajärvi 1979. Nauhoittaja Vuokko Kivisaari

Asetuskokoelma

Edlund R. W kustannuksella (1903). Pieni asetuskokoelma. Asetukset waiwashoidosta sekä irtolaisista. Palkkaussääntö. Julistukset muuttamisesta yhdestä seurakunnasta toiseen. Asetukset henkikirjoituksesta ynnä kaavoja. Helsinki. Helsingin Sentraali-kirjapaino

Tutkimuskirjallisuus

Fingeroos Outi, Haanpää Riina (2006): ”Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä”. Teoksessa: Fingeroos Outi, Haanpää Riina, Heimo Anne ja Peltonen Ulla-Maija (toim): Muistotietotutkimus; metodologisia kysymyksiä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. s. 34, 38

Fingeroos Outi, Peltonen Ulla-Maija (2006): ”Muistitieto ja tutkimus”. Teoksessa: Fingeroos Outi, Haanpää Riina, Heimo Anne ja Peltonen Ulla-Maija (toim): Muistotietotutkimus; metodologisia kysymyksiä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. s.8

Haapala Pertti (päätoim), Toivo Raisa Maria (toim): Suomen historian kartasto. Karttakeskus 2007. Helsinki. s.187

Haapala Pertti (2009): ”Vuoden 1917 kriisi”. Teoksessa: Haapala Pertti & Hoppu Tuomas (toim): Sisällissodan pikkujättiläinen. Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki. s.10–11, 82

Haataja Lauri, Hentilä Seppo, Kalela Jorma, Turtola Jussi (toim, 1976): Suomen työväenliikkeen historia. Työväen sivistysliitto ry, Helsinki ja Kansan Voima Oy, Joensuu. s. 87, 89–93, 132–133

Halila Aimo (1958): Lahden historia. Lahden kaupunki, Lahti. s.303

Heikkinen Antero (1975): Hollolan historia III. Taloudellisen ja kunnallishallinnollisen murroksen vuosista 1860-luvulta toiseen maailmansotaan sekä katsaus Hollolan historiaan 1940 – 1970. Hollolan kunta, Hollola. s. 83

Hynninen Eemil (1923): Sosiaalisia erikoistutkimuksia III; Tutkimus Suomen maataloustyöväen oloista palkkausvuonna 1919–1920. Suomen virallinen tilasto. Helsinki. s. 19, 22, 39 – 42, 100

Kaartinen Virpi (1979): ”Juhlien viettoa ja kirkkomatkoja”. Teoksessa: Markkanen Erkki (toim): Hartolan kirja. Hartolan kunta ja seurakunta, Hartola. s.250 – 251

Kallio Topi (1913): Palvelijapolitiikasta Suomessa 18.vuosisadalla. Helsinki. s. 1, 5, 19, 24-26, 28 – 29, 39, 46, 104, 76, 117

Kalela Jorma (2006): ”Muistitiedon näkökulma historiaan”. Teoksessa: Fingeroos Outi, Haanpää Riina, Heimo Anne ja Peltonen Ulla-Maija (toim): Muistotietotutkimus; metodologisia kysymyksiä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.s.76

Karonen Petri (2002): ”Johdanto: Moninainen patriarkalisuus – normien ja käytäntöjen solmukohdat”. Teoksessa Einonen Piia & Karonen Petri (toim): Arjen

valta, Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450 – 1860). Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. s. 13, 16

Kekkonen Jukka (1987): Merkantilismista liberalismiin; Oikeushistoriallinen tutkimus elinkeinovapauden syntytaustasta Suomessa vuosina 1855–1879. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki. s. 1, 154

Knapas Rainer, Paaskoksi Jyrki (2013): ”Vanha Suomi, Viipurin lääni ja Venäjä”. Luvussa: Paaskoski Jyrki; ”Viipurin ja Käkisalmen provinssit”. Teoksessa: Kaukiainen Yrjö, Marjomaa Risto, Nurmiainen Jouko (toim): Viipurin läänin historia; 4. osa; Vanhan Suomen aika. Karjalan kirjapaino. Joensuu. s. 12 – 13

Koskivirta Anu, Lindman Satu (2017): ”Historioitsija eettisten valintojen äärellä”. Teoksessa: Lindman Satu, Koskivirta Anu, Eilola Jari (toim): Historiantutkimuksen etiikka. Gaudeamus. Helsinki. s. 15 – 16

Vainio-Korhonen Kirsi (2017): ”Vastuullinen historia”. Teoksessa: Lindman Satu, Koskivirta Anu, Eilola Jari (toim): Historiantutkimuksen etiikka. Gaudeamus. Helsinki. s. 35

Kotonen Anton (1925): Työehtosopimuslaki selityksillä varustettuna sekä Työsopimuslaki, oppisopimuslaki, liikeapulaislaki, laki joukkotyöriitojen sovittelusta Y.M. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki. s. 51 - 54, 56 – 58, 68

Kuha Miia (2016): Pyhäpäivän vietto varhaismodernin ajan Savossa (vuoteen 1710). University of Jyväskylä, Jyväskylä. s. 111, 117

Kumpulainen Kalevi (1981): ”Tavarainvaihtoa”. Teoksessa: Räisänen Tauno, Kumpulainen Kalevi; Pielaveden ja Keiteleen historia I, 1870-luvulle. Pielaveden kunta, Pielaveden seurakunta, Keiteleen kunta, Keiteleen seurakunta. Pielavesi ja Keitele. s.440

Laurinmäki Heikki (1957): Askolan historia I. Askolan kunta, Askola. s. 393, 396 – 396

Leino-Kaukiainen Pirkko (1988): ”Kasvava sanomalehdistö sensuurin kahleissa 1890 – 1905”. Teoksessa: Tommila Päiviö (toim); Sanomalehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Kustannuskiila Oy. Kuopio. s.430

Manninen Kirsti (1991): ”Vanhaa Mäntsälää”. Teoksessa: Blåfield Martti & Herlevi-Harja Margit & Pirkko Nuolijärvi & Sarvas Anja & Oksanen Eeva-Liisa & Manninen Kirsti; Mäntsälän historia I. Mäntsälä: Mäntsälän kunta. s. 521

Miettinen Tiina (2015): Piikojen valtakunta – Nainen, työ ja perhe 1600 – 1700-luvuilla. Jyväskylä: Atena. s.29, 132

Mäkelä-Alitalo Anneli (2004): Porvoon kaupungin historia III:2, 1879 – 1918. Porvoon kaupunki. Porvoo. s. 292–294, 296

Mäkälä Pirjo (1985): ”Nuorison ajanvietto ja yhteisö 1920 – 1940-luvuilla”. Teoksessa: Kukkonen Jukka (toim.) Rautalammin kirja. Rautalammin Kunta. Rautalampi. s. 442–443

Mäntylä Eero (1976): Hattulan historia. Hattulan kunta. Hämeenlinna s.240

Nikander Hagar (1984): Espoo 1700 – 1865. Espoon kaupunki (suom. Aarne Valpola). Espoon kaupunki. Helsinki. s.49

Nygård Toivo (1985): Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa. Jyväskylän Yliopisto. Jyväskylä s. 37

Nygård Toivo (1987): ”Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentyminen sanomalehdistössä”. Teoksessa: Nygård Toivo, Salokangas Raimo: Suomen lehdistön historia 2, sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan. Kustannuskiila Oy. Kuopio.s. 15, 20, 25

Nygård Toivo (1989): Suomen palvelusväki 1600-luvulla. Palkollisten määrä, työ, palkkaus ja suhteet isäntäväkeeseen. SHS. Helsinki. s. 13, 26–27, 20–31, 45–47, 49, 98–100

Nygård Toivo (2002): ”Patriarkalisuus 1600- ja 1700-luvun palkollislainsäädännössä”. Teoksessa: Einonen Piia & Karonen Petri (toim): Arjen valta, Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta

teollistumisen kynnykselle (v. 1450 – 1860). Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. s. 158 - 160, 162 – 165, 167

Nummela Ikka (1989): Kuopion historia III. Kunnallishallinnon uudistamisesta sen demokratisointiin 1875 – 1918. Kustannuskiila Oy, Kuopio. s.100

Ojala Veikko ja Cederberg A. R (1948): Heinolan kaupungin historia. Heinolan kaupunki, Heinola. s. 529 - 530

Oksanen Eeva-Liisa (1985): Elimäen historia. Elimäen kunta. Elimäki. s. 289 – 311, 350, 378 - 379

Peltonen Ulla-Maija (1985): Työväen muistitieto ja perinne. Työväenperinne-arbetartradition. Helsinki. s. 33

Portelli (2006): ”Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?”. Teoksessa: Fingeroos Outi, Haanpää Riina, Heimo Anne ja Peltonen Ulla-Maija (toim): Muistotietotutkimus; metodologisia kysymyksiä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. s. 55, 60

Pulkkinen Jonna (2015): Kieltolaki. Kielletyn viinan historia Suomessa. Minerva Kustannus Oy, Helsinki. s. 69

Pylkkänen Anu (2006): ”Naispalvelijoiden oikeudellinen asema”. Teoksessa: Rahikainen Marjatta, Vainio-Korhonen Kirsi (toim): Työteliäs ja uskollinen, naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. s. 78, 81 – 82, 86 – 87, 90

Rahikainen Marjatta (2006): ”Kadonneen työn jäljillä”. Teoksessa: Rahikainen Marjatta, Vainio-Korhonen Kirsi (toim): Työteliäs ja uskollinen, naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. s. 10–11, 13, 17 – 18, 29

Rasila Viljo (1977): Tilastolliset menetelmät historiantutkimuksessa. Otava. Helsinki. s.105

Räsänen Matti (1970): ”Syysmarkkinat, toripäivät ja pestuumarkkinat. Teoksessa: Räsänen Matti (toim); Kuopion tori. Kuopion Isänmaallisen Seuran toimituksia 13. Kuopio. s. 44, 46 - 47

Salokangas Raimo (1987): ”Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla”. Teoksessa: Nygård Toivo, Salokangas Raimo: Suomen lehdistön historia 2, sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan. Kustannuskiila Oy. Kuopio. s. 176 – 177

Sarmela Matti (1994): Suomen perinneatlas. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki s. 205, 212 - 213

Soininen Arvo. M (1974): Vanha maataloutemme; maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle. Historiallisia tutkimuksia: Suomen historiallinen seura. Helsinki. s. 5, 36, 40

Suvanto Seppo (1954): Akaan historia; Toijala, Kylmäkoski, Viiala. Ensimmäinen osa. Toijalan kauppalan, Kylmäkosken ja Viialan kuntien sekä Akaan, Kylmäkosken ja Viialan seurakuntien yhteinen historiatoimikunta. s.191, 193

Syrjö Veli-Matti (1976): Orimattilan historia II. Orimattilan kunta. Orimattila. s.346

Tommila Päiviö (1974) ”Mielipide- ja lehtihistoriallisen tutkimuksen lähdemateriaali”. Teoksessa: Tommila Päiviö, Keränen Kaija (toim): Lehtihistoria ja sen tutkimus. Turun Yliopiston Suomen historian laitos. Turku s.19, 21

Tommila Päiviö (1974): ”Lehtihistoriallisen tutkimuksen kysymyksenasettelu”. Teoksessa: Tommila Päiviö, Keränen Kaija (toim): Lehtihistoria ja sen tutkimus. Turun Yliopiston Suomen historian laitos. Turku. s. 12–13

Tommila Päiviö (1988): ”Yhdestä lehdestä sanomalehdistöksi 1809 – 1859”. Teoksessa: Tommila Päiviö, Landgren Lars, Leino-Kaukiainen Pirkko: Suomen lehdistön historia 1, Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Kustannuskiila Oy. Kuopio. s. 207, 229

Tommila Päiviö, Salokangas Raimo (1998): Sanomia kaikille, Suomen lehdistön historia. Edita. Helsinki. s. 46, 71, 79–80

Tuomi Jouni & Anneli Sarajarvi (2009): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. s. 106–115, 117

Vainionpää Jussi (1994); Markkinat Suomessa keskiajalta talvisotaan. Markkinaperinteen tuki ry, Harjavalta. s. 80–81, 84, 86, 88–89

Vihola Teppo (2004): ”Pärjääkö pienviljely?”. Teoksessa: Peltonen Matti (toim): Suomen maatalouden historia II, Kasvun ja kriisien aika 1870- luvulta 1950-luvulle. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. s.155

Viita Pentti (2012): Suomen talonpoika 800 – 2010. Etelän kirja BSV Kirja. Helsinki. s.79 – 80

Vilkuna Kustaa (1989): Vuotuinen ajantieto. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki. s. 228,260

Vilkuna H. J Kustaa (2015): Juomareiden valtakunta. Suomalaisten känni ja kulttuuri. Kustannusosakeyhtiö Teos. Helsinki. s.270

Vuorio Kaija (2009): Sanoma, lähettäjä ja kulttuuri – Lehdistöhistorian tutkimustraditiot Suomessa ja median rakennemuutos. Jyväskylän Yliopisto, Jyväskylä. s. 56, 59 – 60, 62, 68, 76 – 77

Vuorjoki Yrjö (1962): Helsingin kaupungin työnvälitystoimisto 1903-1960: työnvälityksen teoriaa ja käytäntöä. Helsingin kaupungin julkaisuja. Helsingin kaupunki. Helsinki. s.26

Wilmi Jorma (1991): Isäntäväet ja palvelusväen pito 1600-luvulla ja 1700-luvun alkupuolella. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. s. 13–17, 24, 53–56, 62–63, 69, 74 – 76, 154–156

Wilmi Jorma (2003): ”Palkolliset ja tilaton väestö”. Teoksessa: Rasila Viljo, Jutikkala Eino, Mäkelä-Alitalo Anneli (toim): Suomen maatalouden historia 1; Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. s. 226–227, 229

Östman (2004): ”Mekanisoinnin ensimmäinen aalto”. Teoksessa Peltonen Matti (toim): Suomen maatalouden historia II, Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle. Suomen kirjallisuuden seura. Helsinki. s.55 – 62

Internet-lähteet:

Borenberg Paul (2014): Servants. Power, status and opportunity in 18th century Stockholm. Masterthesis. Historiska institutionen, Uppsala universitet. s.24–26. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:721948/FULLTEXT01.pdf> (viitattu 27.5.2018)

Uppsalan yliopiston Gender and Work projekti: <https://gaw.hist.uu.se/vad-ar-gaw/> (viitattu 27.5.2018)

Heikki Rantatupa yleiskartta (Yleiskartta Suomi 1893. Eklund, Gustaf Wilhelm. Eero ja Erkki Fredriksonin säätiö): <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201009272770> (viitattu 27.5.2018)

Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki liitteineen:

http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/lait/koll.kl_rdf.xml (viitattu 27.05.2018)

Kansanperinteen arkiston verkkosivut:

<http://www.uta.fi/yky/tutkimus/kansanperinne/kokoelmat/aanitteet.html> (viitattu 27.5.2018)

Svenska Akademiens Ordbok:

https://www.saob.se/artikel/?seek=st%C3%A4dslingsdag&pz=2#U_S13799_170540

(viitattu 27.5.2018)

LIITTEET:

LIITE 1: Lähteenä käytetyt sanomalehdet sekä sanomalehtikirjoitusten määrä 1880 – 1920. Lähde: Historiallinen sanomalehtikirjasto, n=511.

Lehti	Määrä
Aamulehti	3
Aura	2
Eteenpäin	2
Etelä-Pohjanmaa	1
Etelä-Suomen Sanomat	1
Etelä-Suomi	7
Haminan lehti	3
Haminan Sanomat	3
Heinolan Lehti	3
Heinolan Sanomat	3
Helsingin Sanomat	5
Herättäjä	1
Hämeen voima	12
Hämetär	2
Hämäläinen	2
Hämeen Sanomat	3
Ilkka	2
Itä-Häme	2
Itä-Hämeen raivaaja	5
Itä-Savo	1
Itä-Suomen Sanomat	3

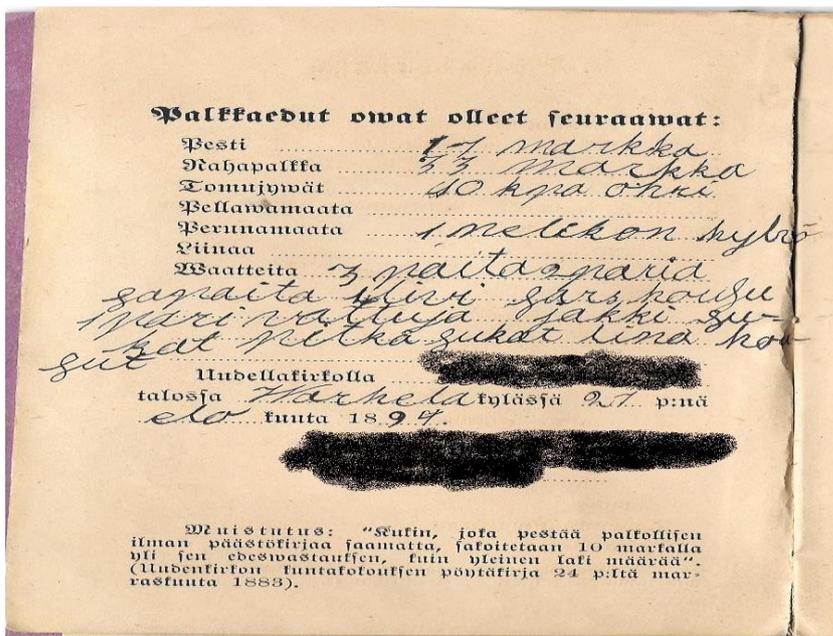
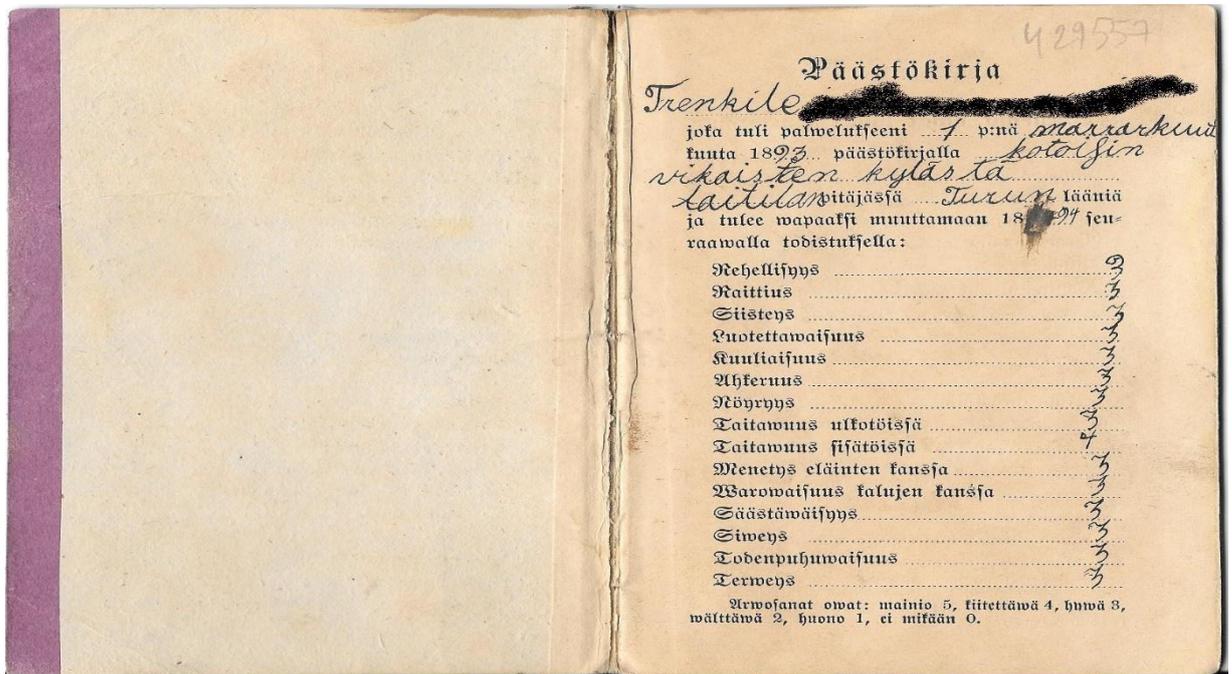
Jaakkiman	
Sanomat	1
Jyränkö	1
Kaiku	1
Kaikuja	
Kajaanista	1
Kajaanin Lehti	3
Kaleva	2
Kansalainen	1
Kansan Lehti	5
Kansan ääni	1
Karjala	4
Karjalan	
Aamulehti	1
Karjalan Ääni	1
Karjalatar	3
Keski-Savo	3
Keski-Suomen	
socialisti	1
Keski-Suomi	1
Koitar	1
Kotimaa	1
Kotkan Sanomat	2
Kotkan Uutiset	1
Kouvolan	
Sanomat	3
Kuopion Sanomat	1
Kyminlaakso	3
Käkisalmen	
Sanomat	2
Laatokka	1
Lahden Lehti	12
Lahden Sanomat	11

Lahti	22
Lappeenrannan Uutiset	4
Lappeenranta	1
Liitto	1
Loviisan Sanomat	1
Länsi-Savo	1
Länsi-Suomi	2
Maakansa	1
Mikkeli	3
Mikkelin Sanomat	13
Otava	11
Oulun Ilmoituslehti	3
Parikkalan Sanomat	1
Pohjalainen	1
Pohjanlahti	1
Pohjois-Karjala	1
Pohjois-Savo	2
Pohjois-Suomi	1
Porilainen	1
Raahe	1
Raahen Sanomat	2
Raivaaja	22
Rajavahti	1
Saimaa	1
Salmetar	3
Sanantuoja	1
Sanomia Turusta	2
Satakunnan Sanomat	2
Satakunta	1

Savo	6
Savo-Karjala	8
Savolainen	6
Savon Lehti	4
Savon Sanomat	12
Savon Työmies	12
Savotar	8
Sorretun voima	3
Sosialidemokraatti	4
Sosialisti	5
Suomalainen	5
Suomalainen kansa	1
Suomen Sosialidemokraatti	1
Suomi	1
Suupohjan Kaiku	1
Suur-Savo	5
Tampereen Sanomat	2
Tapio	1
Tornion Lehti	1
Tornion Uutiset	1
Turun Lehti	6
Turun Sanomat	2
Työ	5
Työkansa	1
Työläinen	16
Työmies	41
Tähti	1
Uudenkaupungin Sanomat	1
Uusi Aura	1

Uusi Heinolan Sanomat	4
Uusi Suometar	15
Uusimaa	28
Uusi-Savo	17
Uusmaalainen	11
Vaasa	3
Vakka-Suomi	1
Vapaa sana	3
Vapaus	21
Warkauden Lehti	1
Wiipuri	2
Viipurin Sanomat	1
Wiipurin Sanomat	1
Wuoksi	1
Yhteensä:	511

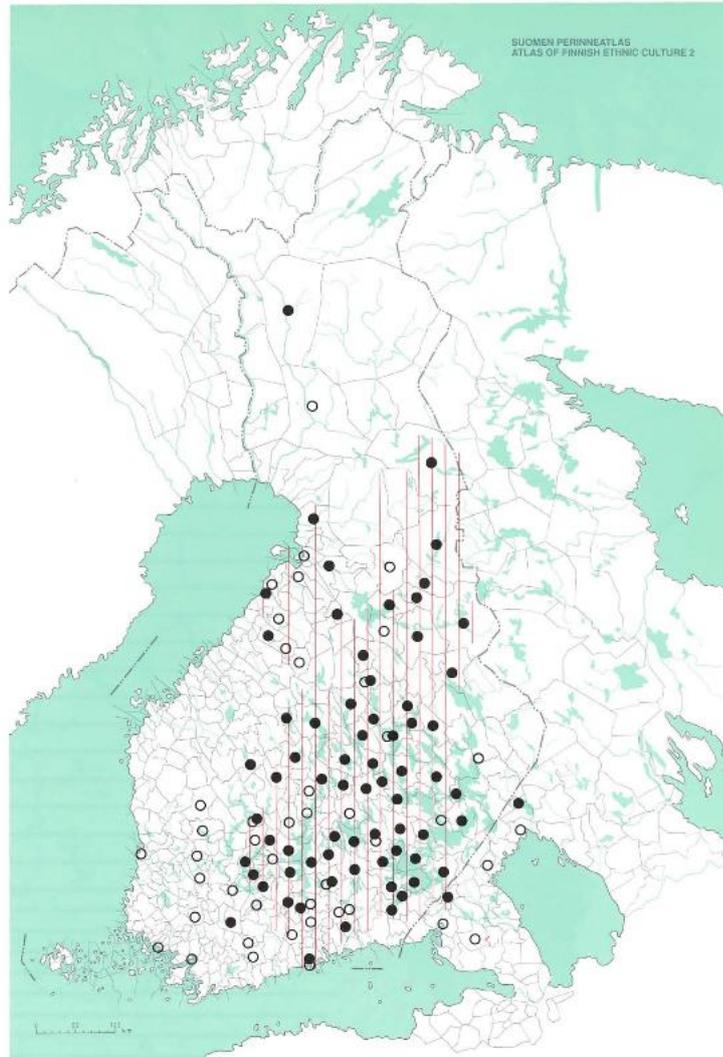
LIITE 2: Kuvat päästökirjasta vuodelta 1893. Lähde: Iina Ilmosen yksityiskokoelma

LIITE 3: Pestuumarkkinoiden sijoittuminen kartalle Matti Sarmelan (*Suomen perinneatlas*) mukaan. Lähde: Sarmela Matti (2007): *Suomen perinneatlas*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. s.205

23. Pestuumarkkinat Hiring Fairs

- pestuumarkkinoiden ydinalue
hiring fair core area
 - pestuumarkkinapitäjä
hiring fair parish
 - kaupallisia markkinoita, joilla on
pestattu vuosipalvelijoita
commercial markets at which
workers were hired for a year
- Levinneisyyskartta
Distribution map

LIITE 4: Lahti-lehdessä ollut ilmoitus vuodelta 1912. Lähde: (Ilmoituksia) Lahti, 01.09.1912, nro 132, s. 4

 Suurempi määrä naisia **maan-**
viljelystyömiehiä otetaan vuosipalve-
lukseen Numlahden kartanoon, Nurmi-
järvellä. Ne jotka eivät ole raittiita, ahke-
ria, rehellisiä älkööt yrittäkökään. Lähem-
piä tietoja saa neiti Lang'in pihalla,
Rauhankatu 20, syysk. 4 päivänä pes-
tausmarkkinoilla.